

TRANSPARANT

orgaan van de Vereniging van Christen-Historici

Koningin Beatrix spreekt het Europees Parlement toe (februari 1984)

Themanummer

jaargang 2
nummer 4
november 1991

Colofon

Transparant is het tijdschrift van de Vereniging van Christen-Historici en verschijnt vier keer per jaar.

Grondslag en doel

De vereniging heeft als grondslag de Bijbel, het geïnspireerde Woord van God, en de Gereformeerde belijdenis. De vereniging heeft ten doel op basis van haar grondslag de bezinning op de geschiedenis en haar beoefening en overdracht in Nederland te bevorderen en aan te moedigen, alsmede de belangen van haar leden, voorzover deze samenhangen met de beoefening van de geschiedenis, waar mogelijk te behartigen.

Bestuur van de VCH

R. Kuiper (voorzitter)
mw. H.J. van de Streek (secretaris)
F. Quist (penningmeester)
R. Bisschop (tweede voorzitter)
G. Harinck (adjunct)
mw. P.G. Luteijn (onderwijszaken)
G.J.A. Raven (cursuswerk)

Leden en donateurs ontvangen *Transparant* automatisch. De contributie bedraagt f 40,- per jaar. Donateurs betalen minimaal f 55,-. Niet-leden, secties en instellingen kunnen zich op *Transparant* abonneren voor f 45,-. Losse nummers kosten f 12,50 (inclusief porto). Overmakingen op gironummer 2664113 t.n.v. penningmeester VCH, Sint-Maartensdijk.

VCH-Secretariaat

Voor informatie en administratieve zaken kan men zich wenden tot het VCH-secretariaat: Postbus 24062, 3502 MB Utrecht.

Adreswijzigingen en opzeggingen dienen schriftelijk te geschieden.

Redactie *Transparant*

J.L. Krabbendam (hoofdredacteur)
F. Quist (eindredacteur)
A.A. van der Schans
K. van der Zwaag

Redactieadres

Viermeistraat 26
4695 EW Sint-Maartensdijk
tel. 01666-3853

Comité van aanbeveling

dr. R.H. Bremmer, prof. dr. A.Th. van Deursen, dr. W.J. op 't Hof, prof. dr. C. Graafland, dr. G. Puchinger, prof. dr. G.J. Schutte, prof. dr. W. van 't Spijker, dr. J.R. Wolffe (University of York)

Erelid: mw. drs. J.L. van Essen

Inhoud

Redactioneel	
(J.L. Krabbendam)	1
Column: Europese tweewording	
(G.B. Ekelmans)	3
"Voor mij is het Koninkrijk Gods belangrijker dan het koninkrijk der Nederlanden"	
(G.P.P. Hogendoorn)	4
Een Christelijk-historische visie op Europa	
(C. Blenk)	11
Europa 1992 verandert ook uw wereld	
(P van Dalen)	14
Nederland en Europa 1945-1954	
(J.J. Verboom)	20
Europa — ons een zorg	
(A.M. Oostlander)	24
Nederland en de Europese dreiging	
(L.M.P. Scholten)	25
Lesbrieven	
(G.P.P. Hogendoorn)	29
Verenigingsnieuws	
(R. Kuiper)	36
Bericht van de onderwijswerkgroepen	
(H. Veldman)	36

VCH-Repro-Reeks

De VCH heeft een serie met heruitgaven van moeilijk toegankelijke en minder bekende publikaties van (reeds overleden) christen-historici.

Het is de bedoeling dat deze serie per jaar met enkele nummers wordt uitgebreid. Tot nu toe verschenen:

1. J.G.R. Acquoy, *Mislukte pogingen der Nederlandsche Gereformeerde Kerken, om hare geschiedenis te doen beschrijven*, (1894).
2. J.G.R. Acquoy, *Het nut der beoefening van de geschiedenis der Hervormde Kerk in Nederland*, (1878).
3. H. Bouwman, *Het Object der Kerkgeschiedenis*, (1903).
4. A. Bekhof, *Het Gereformeerd Protestantisme*, (1915).
5. A.A. van Schelven, *De School met den Bijbel en het onderwijs in de geschiedenis*, (1934).
6. G. Groen van Prinsterer, *Een woord aan ouders en onderwijzers, bij de uitgave van de bijbelsche geschiedenissen*, (1842).
7. G. Groen van Prinsterer, *Regt der Gezindheden, Regt der Hervormde Gezindheid, Afscheidenen*, uit: adviezen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, (1857).
8. G. Groen van Prinsterer, *Mededeeling aangaande eene reis in Frankrijk en Duitschland in het belang van het Huisarchief des Konings*.
9. A.A. van Schelven, *Willem van Oranje's geloof en godsdienstpolitiek*, (1933).

Leden betalen voor deze uitgaven f 5,- per stuk; niet-leden betalen f 7,50. Prijzen exclusief verzendkosten.

Bestellingen kunnen gericht worden aan het VCH-secretariaat, Postbus 24062, 3502 MB Utrecht.

Redactioneel

J.L. Krabbendam

Voor u ligt het onderwijsnummer dat voortaan elk najaar zal verschijnen om aan te sluiten bij het examenonderwerp geschiedenis in het voortgezet onderwijs. De keuze voor het thema is daarmee ook verklaard: de examenklassen buigen zich dit jaar onder meer over de Europese eenwording. De inhoud van dit nummer werd verzorgd door de onderwijswerkgroep van de VCH en heeft een driedelig doel: ten eerste om achtergrondinformatie te verschaffen over de groei naar meer eenheid in Europa, ten tweede om een bijdrage te leveren aan de opinievorming over dit onderwerp en ten derde om materiaal aan te reiken dat in de klas gebruikt kan worden.

Ook voor degenen die niet in het onderwijs werkzaam zijn biedt de inhoud veel. Hoewel de meningen over de wenselijkheid van Europese integratie ver uiteen liggen, hebben ze met elkaar gemeen dat ze gebruik maken van historische argumenten. Daarmee is deze discussie een prachtig voorbeeld van het nut van de geschiedenis en de noodzaak van zorgvuldig gebruik van historische gegevens.

De column, dit keer van de hand van G.B. Ekelmans, pleit voor voortzetting van de geest van het Eerste Christelijk Sociaal Congres bij het denken over de verantwoordelijkheden in Europa.

In een uitgebreid interview gaat Europarlementariër L. van der Waal in op de werking van het Europees Parlement. Behalve de praktische gang van zaken in het Parlement komen ook de principiële kanten van Europese samenwerking aan de orde en de dilemma's waarin een christen-politicus verzeild kan raken als hij de doelstelling van het Parlement niet deelt en toch invloed wil blijven uitoefenen.

C. Blenk toont in het volgende artikel aan dat de Bijbel culturele verscheidenheid positief waardeert. Hij ziet dat aanzetten voor Europese samenwerking in het verleden aanwezig zijn in de kerstening van Europa en dat er reden is om de mogelijkheden van internationale contacten uit vroeger tijden uit te buiten.

Twee artikelen beschrijven de geschiedenis van de Europese samenwerking. P. van Dalen legt uit welke omstandigheden hebben bijgedragen aan de opkomst van de Europese gedachte. Hij deelt de bezwaren die tegen de hooggespannen verwachtingen zijn in te brengen, maar steekt ook de hand in eigen boezem: welk alternatief bieden we aan?

Het artikel van J.J. Verboom belicht de plaats van Nederland in de ontwikkeling naar Europese integratie. Hij toont aan dat het wisselend enthousiasme voor samenwerking bepaald werd door één constant motief: wat is goed voor de Nederlandse economie? Zijn artikel relativiseert de vanzelfsprekendheid over de Europese eenheid. Als deze mentaliteit van het bevorderen van

het nationaal belang ook bij andere landen is te vinden en zich heeft doorgezet (en waar is het bewijs van het tegendeel?) zal dat de echte eenheid nog lang frustreren.

De volgende twee artikelen zijn een reactie op een bericht uit *NRC Handelsblad* dat suggereert dat de Nederlandse politiek een bijwagen van Brussel zal worden. De heer A.M. Oostlander ziet in een grotere betrokkenheid van burgers bij het Europees beleid en meer controle van het Europees Parlement oplossingen voor de problemen die een democratische besluitname bedreigen. Hij meent dat de eenheid van Europa de mogelijkheid biedt om vorm te geven aan christelijke idealen, die zijns inziens de drijfveren voor de samenwerking vormden: gerechtigheid, solidariteit en internationale verantwoordelijkheid. Vanuit de andere artikelen in dit nummer kan dat altruïsme betwijfeld worden. De idealen die hij noemt kunnen wel een uitgangspunt zijn voor een alternatieve vorm van samenwerking vanuit christelijke beginselen, waar eerder om gevraagd werd. De heer L.M.P. Scholten deelt het vertrouwen van de vorige schrijver niet. Hij waarschuwt dat de Europese dominantie eenzijdig door materialistische motieven werd opgezet en vervolgens ons cultureel erfgoed bedreigt.

Aan het eind van dit nummer bevinden zich twee lesbrieven. Deze kunnen worden aangepast aan het niveau van de klas en gebruikt worden als voorbereiding op het examen. Er is gekozen voor een behandeling van het Europese landbouwbeleid omdat dat het best de directe invloed van Europa op ons leven illustreert. De andere lesbrieven bekijken een verscheidenheid aan berichtgeving in kranten over Europa en geeft daar vragen bij.

Uitslag enquête

Met een vorig nummer stuurde de redactie een vragenlijst mee om de achtergrond van de lezers van *Transparant* en hun ideeën te leren kennen.

Op basis van deze enquête is duidelijk dat de VCH voor een groot deel door jonge, hoger opgeleide mannelijke, historici wordt gevormd. Het lezerspubliek heeft een brede belangstelling met speciale aandacht voor kerkgeschiedenis. Toch wil de redactie daarnaast ook andere vakgebieden aan de orde laten komen. Er zijn immers al diverse uitstekende kerkhistorische periodieken.

Er is een duidelijke behoefte aan boekrecensies. De redactie wil een gericht recensiebeleid gaan voeren waarbij de richtlijn van prof. Velema zoals die in het zomernummer verscheen een goede handleiding vormt. De veelzijdigheid blijkt zich ook binnen het vakgebied voor te doen: de lezers hielden zich bezig met maritieme geschiedenis en walvisvaart, Duitsland en Oost-Europa, pers- en wetenschapsgeschiedenis, kerkgeschie-

denis en het Engels Puritanisme, christelijke politiek en de christelijk sociale beweging. Inmiddels is een recensentenbestand opgezet om van deze deskundigheid gebruik te maken.

Het is opmerkelijk dat zoveel lezers belangstelling hebben voor geschiedfilosofie. Vaak komen we er niet aan toe over de aard en de relevantie van onze bezigheden als historici na te denken. Toch kunnen we alleen na diepgaande reflectie bepalen op welke manier het christelijk geloof richting geeft aan het historisch bedrijf. De redactie wil in de volgende nummers hier meer aandacht aan besteden.

Het aandeel van geschiedenisdocenten in de VCH is groot, bijna 30%. Het grootste deel daarvan (26%) is in het voortgezet onderwijs werkzaam. Een speciaal nummer voor het onderwijs is daarom geboden. Een andere grote groep bestaat uit personen die niet in het historisch bedrijf werkzaam zijn (ook 30%), maar die vaak wel een geschiedenisstudie hebben gevolgd. Voor deze groep willen we niet te vaktechnisch worden.

Omdat getallen niet spreken, volgen hier enkele opmerkingen van inzenders:

- te veel didactiek;
- *Transparant* is nodig voor hen die niet op een protestants-christelijke school lesgeven;
- VCH is belangrijk voor contacten met vakgenoten in het christelijk onderwijs;
- oppassen voor eenzijdigheid, artikelen aan de lange kant;
- liefst geen vluchtige, journalistieke of actuele beschouwingen;
- breng *Transparant* op wetenschappelijk niveau;
- VCH is te calvinistisch, er zijn ook andere christenen lid;
- meer reformatorische visies;
- meer gesprek met andere christenen.

U ziet het, sommige reacties zijn in tegenspraak met elkaar.

Enkele suggesties uit de lezerskring geef ik ook door:

- besteed aandacht aan congressen;
- begin een vraag/aanbod rubriek voor tweedehands geschiedenisboeken;
- geef aanzetten voor onderzoek dat uitgevoerd kan worden door 'amateur'-historici.

Tenslotte vermeld ik dat de redactie in *Transparant* meer de discussie met andersdenkenden aan wil gaan. Op die manier komen essentiële vragen aan de orde en kunnen we onze antwoorden beter formuleren. De vele reacties op de enquête vormen een ondersteuning en een draagvlak voor een goed redactiebeleid. Onze dank daarvoor!

Respons: 70 van de ca. 200 abonnees = 35% van het totaal aantal lezers

1. Leeftijd

<20	2 (3%)
21-30	23 (33%)
31-40	16 (23%)
41-50	12 (17%)
51-60	5 (7%)
>61	12 (17%)

Opm.: 60% van het aantal lezers dat gereageerd heeft is onder de 40 jaar.

2. Sexe

Man	61 (87%)
Vrouw	9 (13%)

Opm.: Deze scheve verhouding is te verklaren uit het feit dat er weinig vrouwen in het geschiedenis-onderwijs werken.

3. Achtergrond

Lerarenopleiding	14 (20%)
Universiteit	29 (41%)
Theologie	5 (7%)
Bijvak geschiedenis	3 (4%)
Politologie	2 (3%)
Overig	3 (4%)
Geen antwoord	14 (20%)

Opm.: Het grootste deel heeft een hogere geschiedenis-opleiding genoten.

4. Betrokkenheid

Leraar MO	16 (23%)
Leraar HO	4 (6%)
Onderzoeker/aio/oio	8 (11%)
Student	8 (11%)
Belangstellend	8 (11%)
Overig	23 (33%)

Opm.: De groep overig bestaat uit: journalisten, huisvrouwen, administrateurs, predikanten, gepensioneerden.

5. Voorkeur rubrieken

Kerkgeschiedenis	51 (73%)
Recensies	43 (61%)
Geschiedfilosofie	39 (56%)
Culturele onderwerpen	37 (53%)
Actuele onderwerpen	27 (39%)
Onderwijs	24 (34%)

Vaderlandse geschiedenis	5 (7%)
Politieke geschiedenis	4 (6%)
Diversen	13 (19%)

Opm.: De laatste drie werden zelf in de open ruimte ingevuld.

Column Europese tweewording

G.B. Ekkelmans

Via de KRO-radio viel pas te vernemen dat het industrie-pastoraat DISK (Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken) een project heeft gepresenteerd onder de titel *Europese eenwording en maatschappelijke tweedeling*. Het project moet de plaatselijke kerken in Nederland bewust maken van de sociale

gevolgen van de Europese eenwording. De eenwording van Europa zal de sociaal-economische verschillen doen toenemen. De "arme kant van de maatschappij" komt nog meer in de verdrukking. De kloof tussen de werkenden en de uitkeringsgerechtigden in ons land wordt groter. *Europese tweewording*, zagezegd.

In diezelfde uitzending reageerden de christelijke werkgevers- en werknemersorganisaties. CNV-voorzitter Hofstede noemde het verhaal van DISK "flauwekul". "Dat zou het in ieder geval moeten zijn", voegde hij er ietwat voorzichtig aan toe. Vice-voorzitter Timmer van het NCW sloot zich hierbij aan en was van mening dat het vooral een kwestie is van goed verdelen van de welvaart.

Dat het bij de Europese integratie om meer welvaart gaat, gaf Hofstede ruiterlijk toe. "Het doel van de Europese eenwording is grotere welvaart", zei hij. En wij dachten dat het alleen zo was begonnen. Eerst de oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) en daarna de Europese Gemeenschap (EEG). De samenwerking breidde zich echter uit over steeds meer terreinen zodat we nu spreken over de -dacht voor de economische samenwerking, denk aan 1992 en de interne markt, maar het doel is inmiddels toch veel verhevener geworden? De nadruk komt immers steeds meer te liggen op *politieke* samenwerking. Voorbeelden daarvan zijn de discussie over een Europese defensie, de bemiddeling in Joegoslavië en de geplande vorming van een Europese Politieke Unie (EPU). Met dat laatste zou de Europese eenwording heel dichtbij zijn.

Daarom vind ik het teleurstellend dat christelijke werkgevers en werknemers (en hoevelen met hen?), gevraagd naar de sociale gevolgen van de Europese eenwording, het doel van die eenwording omschrijven als *meer welvaart*. Misschien zijn zij verplicht om zoiets te zeggen. Ongetwijfeld moeten zij meer kunnen noemen. Zeker in het jaar van de herdenking van het Christelijk Sociaal Congres, waar beide organisaties bij betrokken zijn. Het kan toch niet altijd om nog meer materiële

voortgang gaan?

Op deze manier zou er inderdaad wel eens een maatschappelijke tweedeling in Europa kunnen ontstaan, maar op een andere manier dan DISK bedoelde. Ik denk aan de grote welvaartsverschillen tussen West-Europa (EG) en de Oosteuropese landen. Wij weten allen hoe schrijnend groot die verschillen zijn. De politieke omwenteling in Oost-Europa heeft wat dat betreft een taak opgeleverd voor de EG. Oost-Europa dient de mogelijkheid te krijgen aan te haken bij de welvarende EG-landen. Misschien zou dat wel de spits van de Europese integratie moeten zijn. Niet een verdere politieke en economische machtsopbouw ten eigen bate maar deling van de welvaart met alle Europese landen. Honderd jaar Christelijk Sociaal Congres zou ons die keus moeten laten maken.

Michel Korzec schrijft in *Intermediair* van 13 september jongstleden: "Binnen de Eurocratische visie is de Westeuropese Unie van 1992 het doel waaraan de hoogste prioriteit gegeven moet worden en waarop alle krachten geconcentreerd moeten worden. Op dit ogenblik komt een sterke bemoeyenis van West-Europa met de reconstructie van Oost-Europa neer op het ontwrichten van het hele programma voor de Westeuropese eenheid — daarin hebben de Eurocraten volkomen gelijk". Dan denk ik: *so what?* Is het niet beter te geven dan te nemen? Christelijk sociaal denken tegenover eigen winstbejag. Dit zou een rechtstreeks afgeleide kunnen zijn van de 'publieke gerechtigheid', de bijbelse rechtvaardigheid in het overheidsoptreden.

De Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte organiseert op 26 oktober een congres over *Vergeten dimensies van de Europese eenwording*. De sociale gevolgen van de Europese eenwording kan men zo'n vergeten aspect noemen. Daarom is het terecht dat DISK daar aandacht voor vraagt. Zonder voorbij te gaan aan de sociale problemen in ons eigen land moet "de arme kant van de maatschappij" echter niet in de eerste plaats binnen onze (EG-)grenzen gezocht worden maar allereerst daarbuiten; om een Europese tweewording te voorkomen.

"Voor mij is het Koninkrijk Gods belangrijker dan het koninkrijk der Nederlanden"

Vraaggesprek met L. van der Waal, de vertegenwoordiger van SGP/GPV/RPF in het Europees Parlement

G.P.P. Hogendoorn

ir. L. van der Waal

"Iedere krantelezer heeft kunnen vaststellen dat de Europese samenwerking de laatste paar jaar in een stroomversnelling is geraakt. Wij lezen niet alleen over de Interne Markt die in 1992 moet zijn gerealiseerd, maar ook over plannen die over 1992 heenreiken. Begrippen als Economische en Monetaire Unie en Europese Politieke Unie duiken daar-

bij op. Er zal een Europese munt komen, de ecu, en een Europese Centrale Bank. Politiek moet er meer samengewerkt worden en uiteindelijk moet de Europese Gemeenschap (EG) worden omgevormd tot een nieuwe staat, een Europese Federatie. Dat is althans het ideaal van velen, niet in het minst van de Nederlandse regering."

Aldus ir. L. van der Waal in het voorwoord van *Enkele reis Den Haag - Brussel*, een brochure van de Euroactie van SGP/GPV/RPF. Uit de laatste zin van het aangehaalde citaat kun je al proeven dat het samenwerkingsverband van de drie kleine christelijke partijen minder juichend aankijkt tegen die steeds verdergaande integratie (eenwording) van het *Europa van de twaalf*. Sinds de verkiezingen van juni 1984 hebben de drie kleine christelijke partijen een vertegenwoordiger in het Europees Parlement. Bij de eerste rechtstreekse verkiezingen voor het Europees Parlement (in 1979) hadden SGP en GPV apart meegedaan en daardoor geen kans op een zetel gehad. Bij beide partijen waren grote weerstanden tegen de EG. Er waren zelfs oproepen in de achterban om niet mee te doen aan de verkiezingen. De drie kleine christelijke partijen hebben reserves ten aanzien van de plannen om per 1 januari 1993 de binnengrenzen van de EG op te heffen, zodat er een vrij verkeer van personen, goederen diensten en kapitaal mogelijk is. En van een EMU (Europese Monetaire Unie) met één Europese munt (de ECU), of een EPU (Europese Politieke Unie) moet men eigenlijk niets hebben. Er is duidelijk vrees dat Nederland steeds meer soevereine macht zal kwijtraken aan Brussel. Zo sprak het GPV-kamerlid E. van Middelkoop in de Tweede

Kamer: "Mijnheer de Voorzitter, in 1998 zal het 350 jaar geleden zijn dat ons land als een door de strijd gelouterde republiek definitief volkenrechtelijke soevereiniteit verwierf. Dat was bij de Vrede van Münster. Ik hoop dat het ons gegeven zal zijn, dat feit op een passende wijze te vieren. Ik heb er echter een zwaar hoofd in, want volgen wij de lijn van de regering, dan zal van onze volkenrechtelijke soevereiniteit tegen die tijd nog slechts een onbetekenend restant over zijn. Het zou goed zijn als dit eens tot de Nederlandse bevolking doordrong."

Je kunt je dan ook afvragen: wat doet een man als Van der Waal dan in Brussel? Heeft het wel zin om als eenling daar te functioneren als "een roepende in de woestijn"? De EG-trein is immers in beweging en op weg naar het eindstation *de Verenigde Staten van Europa*. Die trein kun je in je eentje toch niet tegenhouden. Van der Waal blijkt tamelijk genuanceerd over de EG te denken. Hij is beslist geen tegenstander van (meer) Europese samenwerking, wel van Europese eenwording. Het gaat de drie kleine partijen duidelijk om het voeren van christelijke politiek. "Is deze doelstelling van christelijke politiek ermee gediend als ons land in een Verenigd Europa opgaat? Als wij letten op de geestelijke krachten die het proces van eenwording voortstuwen, kunnen wij daar niet optimistisch over zijn. Integendeel, mede gelet op de geschiedenis van ons land zijn wij ervan overtuigd dat christelijke politiek naar Bijbelse normen het meest gediend is met een samenwerking waarbij ons land zijn zelfstandigheid en eigen karakter bewaart."

Ook is hij van mening dat in de huidige EG de doelstellingen van economische macht en materiële vooruitgang te veel de boventoon voeren. "Naar onze mening dienen andere zaken voorrang te hebben. Wij denken aan het inhoud geven aan onze verantwoordelijkheid ten opzichte van de schepping die wij in beheer hebben, ten opzichte van de derde wereld, ten opzichte van Oost-Europa. Daarvoor is samenwerking tussen de Europese staten nodig, maar geen economische en politieke eenwording van de EG."

Overheersing vanuit het economische terrein

In 1957 werd door zes landen het Verdrag van Rome getekend en kwam zo de EEG tot stand. Hoofddoelstelling was het tot stand brengen van een interne markt. De belangrijkste doelstellingen hierbij waren (we citeren uit het verdrag):

- afschaffing van de douanerechten en de kwantitatieve beperkingen bij in- en uitvoer van goederen;
- verwijdering van hinderpalen voor het vrije verkeer van personen, diensten en kapitaal;
- het tot stand brengen van een gemeenschappelijk beleid op het gebied van de landbouw (en) op het gebied van het vervoer.

Op 25 maart 1957 werden in Rome twee Verdragen ondertekend: de oprichting van de EEG en van de Euratom
(foto: Europese Parlement)

Duidelijk is dat de economische samenwerking voorop staat. De naam is in dit verband ook typerend: Europese Economische Gemeenschap. Van der Waal wijst er echter op dat vanuit dit economische terrein tal van andere terreinen, niet genoemd in het verdrag van Rome, beïnvloed worden. "Aan ieder ander beleidsterrein kun je wel economische aspecten ontdekken en via die economische kant dringt Brussel al jaren andere terreinen binnen. Het mediabeleid is daar een goed voorbeeld van. Delors, de voorzitter van de Europese Commissie, heb ik eens horen zeggen: dat is ons terrein niet, daar kunnen wij niets aan doen. Dat is cultuurpolitiek. Het Europees Parlement — dat altijd bezig is te proberen de eigen bevoegdheden uit te breiden — is er echter op blijven aandringen dat er op dit gebied iets zou gebeuren. Uiteindelijk is de Commissie toen met een richtlijn op het gebied van de commerciële televisie gekomen. Ook op dit gebied moet er vrije concurrentie zijn. Nederland moet dit nu binnen twee jaar mogelijk maken." (Terzijde merkt hij nog op: "Je moet natuurlijk wel nuchter zijn en zeggen dat zonder deze richtlijn die commerciële televisie er ook wel gekomen zou zijn".) Een ander voorbeeld is abortus. "Een aantal linkse vrouwen hebben in het Europees Parlement het Ierse verbod op abortus aan de orde gesteld. Zij hebben toen gezegd: in 1992 hebben we een vrije markt en dat betekent ook vrije dienstverlening. Abortus is dienstverlening, dus moet abortus ook in Ierland toege-

staan worden. Mevrouw Papandreou, de Europese Commissaris voor het sociale beleid, heeft toen gezegd dat zij het inhoudelijk met die redenering wel eens was, maar dat de Commissie op dit gebied geen bevoegdheden had. In dit geval deinsde men terug voor het aantasten van het nationaal eigene. Bij het mediabeleid deed men dit niet."

We brengen ook het bijzonder onderwijs ter sprake. Zou dat ook vanuit Brussel bedreigd kunnen worden? "Ik wil niet suggereren dat het christelijk onderwijs vanuit de EG bedreigd wordt. Op het ogenblik zeker niet, maar het zou in de toekomst wel kunnen. Ook aan het onderwijs zitten economische kanten. In verband met die ene Europese markt komen er in ieder geval voor de beroepsopleidingen richtlijnen op het gebied van de wederzijdse erkenning van bepaalde diploma's. Dit omdat er een vrij verkeer van personen komt en er gestreefd wordt naar een open Europese arbeidsmarkt."

Op weg naar een politieke unie?

Door de ondertekening van de Europese Akte in februari 1986 is het hele EG-gebeuren in een duidelijke stroomversnelling gekomen. Buiten het kader van deze overeenkomst, die vrijwel geheel gericht is op de realisering van de interne markt, gaat de integratie, de eenwording, verder. Er wordt hard gewerkt aan de komst van een Europese munt: de ECU, maar ook aan de totstandkoming van een EPU, een Europese Politieke

Unie. Het Europees Parlement, maar dat heeft geen beslissingsbevoegdheid, heeft in februari 1984 al een ontwerp-verdrag aangenomen tot oprichting van de Europese Unie. Aan de Unie zouden nieuwe bevoegdheden worden verleend, die nu nog tot de soevereiniteit van elk van de lidstaten behoren. Die terreinen betreffen:

- de economische en monetaire politiek;
- daarmee samenhangende terreinen, zoals het sociale beleid, de volksgezondheid en het milieu;
- de vraagstukken op het terrein van vrede, veiligheid en ontwapening.

Tegelijkertijd moet de macht van het Europees Parlement duidelijk verbeterd worden. Er zullen op den duur twee kamers moeten komen, enerzijds het Europees Parlement en anderzijds een Raad van de Unie waarin leden van de nationale regeringen zitten. Beide kamers zullen elkaar in evenwicht moeten houden, zeg maar even sterk zijn.

Los van deze plannen bestaat er al sinds 1970 de zogenaamde EPS, de Europese Politieke Samenwerking. Regelmatig komen de ministers van buitenlandse zaken van de EG-landen bijeen om te proberen hun buitenlands beleid op elkaar af te stemmen en zo mogelijk met 'één mond te spreken'. Dit ging duidelijk buiten het verdrag van Rome om en was geheel op vrijwillige basis. Tegenwoordig vindt er regelmatig verslaggeving plaats over deze samenwerking aan het Europees Parlement. In de Europese Akte van 1986 is deze samenwerking ondertussen vastgelegd en dus van een juridische basis voorzien.

Nationaal - supranationaal

We lijken in Europa dus al snel af te stevenen op de Verenigde Staten van Europa. In het verkiezingsprogramma van de EVP, de Europese Volkspartij (daarin zitten de christen-democraten uit de verschillende EG-landen) staat uitdrukkelijk dat dit het doel is. Hoe kijkt Van der Waal hier tegenaan?

"Ik zie die Verenigde Staten van Europa er nog niet één, twee, drie komen, al zie ik wel een ontwikkeling in een richting waarbij steeds meer bevoegdheden worden overgeheveld naar de Europese Gemeenschap. Het Europees Parlement en de Europese Commissie, onder voorzitterschap van de gedreven Delors, streven duidelijk naar die Europese Unie. Probleem is wel dat iedereen daar een eigen opvatting over heeft. Op de onlangs gehouden 'Top van Luxemburg' is het begrip federatie gevallen. Engeland heeft daar allergisch op gereageerd. Engeland is — als land — het meest tegen het overdragen van soevereine macht aan Brussel.

Premier Lubbers heeft er echter op gewezen dat het begrip federatie rekbaar is. Duitsland is een federatie en daar hebben de verschillende Länder nog behoorlijk veel bevoegdheden, veel meer als provincies bij ons. Zo

denkt de één aan een meer gecentraliseerd en de ander aan een meer gedecentraliseerd Europa. Ik heb de indruk dat de meesten streven naar een vrij sterk gecentraliseerd Europa.

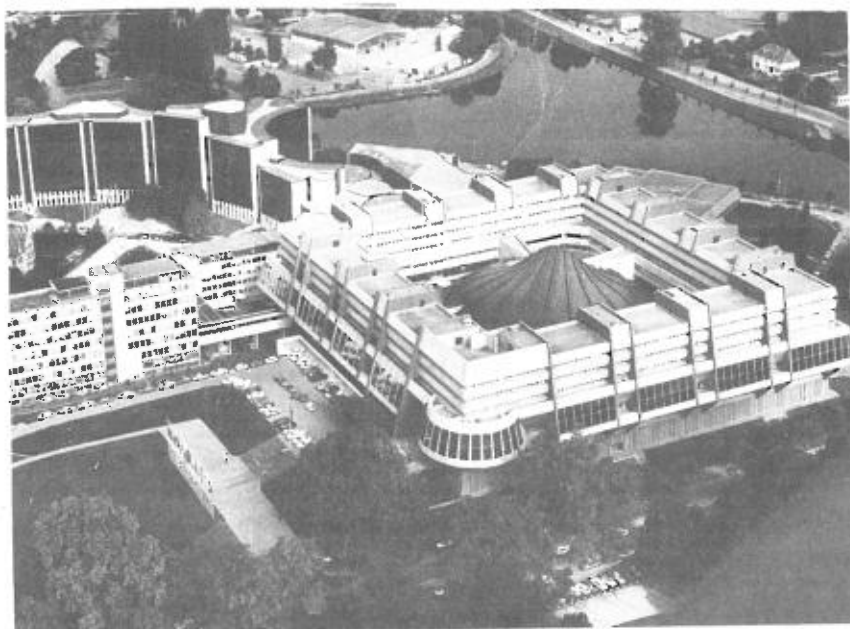
Overigens leven er onder de regeringen van Portugal, Ierland en Denemarken allerlei reserves, vooral ten aanzien van een politieke unie met een gemeenschappelijk veiligheidsbeleid. Ierland is bijvoorbeeld al jaren een neutraal land en maakt daarom geen deel uit van de NAVO. En ook een land als Frankrijk zal natuurlijk niet zo gauw akkoord gaan met een politieke unie of met een gemeenschappelijk buitenlands- en defensiebeleid waarin het de eigen beslissingen ondergeschikt moet maken aan een meerderheidsbeslissing van de andere EG-landen. Nee, een Europese munt zal er misschien nog wel in het jaar 2000 zijn, maar een Europese Unie beslist niet." De nationale belangen en de nationale gevoelens zijn dus nog steeds zo sterk dat die een snelle totstandkoming van een supra-nationale EG-regering in Brussel voorlopig nog tegenhouden.

Dilemma's

Een groot probleem voor Van der Waal is dat goede regelingen en voorstellen van de EG het gevaar in zich hebben de totstandkoming van de Verenigde Staten van Europa een stapje dichterbij te brengen. Neem bijvoorbeeld het vraagstuk van Brussel als centrale vergaderplaats voor de EG. Op het ogenblik reist het Europees Parlement maandelijks heen en weer tussen Straatsburg en Brussel. Dat kost veel tijd en geld. Van der Waal: "Ik ben er niet tegen dat alle EG-werkzaamheden in Brussel geconcentreerd worden. Je verzetten tegen een doelmatige manier van werken is onzin. Natuurlijk praat ik niet over Brussel als hoofdstad van de EG. Anderen zien dit wel zo en dat is wel eens een dilemma. Je kunt dit echter niet afwijzen met een beroep op het tegenhouden van dat ene Europa. Dat zou oneigenlijk zijn."

Zo zijn er ook terreinen waarop het bijna onontkoombaar is om daar met de verschillende landen gezamenlijk beslissingen over te nemen. Te denken valt bijvoorbeeld aan het visserijbeleid. In Brussel wordt bepaald hoeveel vis elke lidstaat mag vangen. "Bij zulke deel-terreinen", stelt Van der Waal, "ben ik zelfs geneigd te zeggen dat ik bereid ben dit onder supra-nationaal gezag te brengen, zoals met landbouw en visserij al het geval is. Met goede regelingen op dit terrein zijn we uiteindelijk allemaal gebaat. Ging elk land zijn eigen gang op visserijgebied, dan zou er sprake zijn van roofbouw. Daardoor zou de hele visstand bedreigd kunnen worden.

Ook het milieubeleid is zo'n terrein. Dat moet je gezamenlijk aanpakken. Dit is bij uitstek een gebied wat grensoverschrijdend is en om een gemeenschappelijke aanpak vraagt wil het effectief zijn. Hetzelfde geldt

Het gebouw van het Europese Parlement in Straatsburg (foto: EG)

voor het internationale transportbeleid en dan moet je denken aan de binnenvaart en het spoor- en wegverkeer. Op al deze gebieden is het zeer wenselijk dat je samen goede afspraken maakt. De vraag blijft natuurlijk steeds: moet dat intergouvernamenteel of is het beter dat supra-nationaal te doen. Het eerste gaat vaak moeilijker, maar bij het laatste ben je in principe als land een bepaalde bevoegdheid kwijt. Supra-nationaal wil namelijk zeggen dat je als land een stukje zeggenschap overdraagt aan een hoger orgaan, doordat je gebonden bent aan meerderheidsbesluiten. De tendens is dat er binnen de EG steeds meer met meerderheidsbesluiten gewerkt gaat worden."

Een heel duidelijk voorbeeld van die supra-nationale bevoegdheid van de EG is de oorspronkelijke samenwerking in de EGKS, de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Ook met dit deelterrein blijkt Van der Waal niet zo veel moeite te hebben. Het heeft positief gewerkt en veel onderlinge naijver binnen de Europese landen voorkomen.

"Op zichzelf beschouwd zijn er veel goede regelingen binnen de EG getroffen. Toch heb ik steeds de huidervaring dat voor velen dit alles past in het grote streven naar die ene Verenigde Staten van Europa. Dat is steeds het grote dilemma waar ik voor sta."

Naar een politieke Unie?

Dat stapsgewijs steeds meer naar elkaar toegroeien is ook zichtbaar ook op het gebied van de buitenlandse politiek. In de oorlog rond Koeweit bleken de EG-landen hopeloos verdeeld en ging ieder zijn eigen weg. Veel commentatoren wezen er toen op, dat dat de (politieke) zwakte van de EG aantoonde. De EG telt ruim

honderd miljoen inwoners meer dan de VS, maar op politiek gebied kan de EG in de wereld geen vuist maken. Haar invloed is daardoor gering. In de Joegoslavische kwestie bleek de EG ineens wel als een blok op te kunnen treden en daardoor ook te kunnen bemiddelen in het conflict. (Terwijl we dit schrijven is zojuist bekend geworden dat de EG de Baltische staten erkend heeft, eerder nog dan de VS. Ook hier dus een gezamenlijk optreden.) We vragen Van der Waal hoe hij tegen dat verschillende optreden van de EG in de kwestie Koeweit en in de kwestie Joegoslavië aankijkt. Is een gezamenlijk optreden niet beter?

Van der Waal blijkt daar genuanceerd over te denken. Hij erkent de zwakte van de EG tijdens de Golf-oorlog, maar stelt daar direct tegenover:

"Juist daardoor was het mogelijk voor ons land om steun aan Israël te geven. Er zitten ook positieve kanten aan het feit dat op buitenlands terrein de landen van de EG nog soeverein zijn. En wat de kwestie Joegoslavië betreft: als de EG-landen erin slagen daar een gezamenlijk beleid tot stand te brengen en zo een dreigend nationalistisch conflict binnen de perken te houden, dan zou ik dat toejuichen. Dat zou een hele goede zaak zijn. Iets heel anders is, dat je op grond van dit geslaagde gezamenlijke optreden zou zeggen: dus moet die Europese Politieke Unie er zo gauw mogelijk komen. Zonder die Unie zijn er blijkbaar ook goede resultaten mogelijk."

Is er voor u ergens een breekpunt, zodat u zegt: nu moeten we uit de EG stappen?

"Op het ogenblik is er binnen de EG een mengsel van intergouvernamentele samenwerking en supra-nationale besluitvorming. Gezien vanuit onze politieke uitgangspunten is dat niet een wenselijke situatie. Wij kiezen voor samenwerking op intergouvernamentele basis. De lidstaten blijven dan soeverein en zijn niet onderworpen aan meerderheidsbesluiten. Op dit moment worden de meeste beslissingen nog steeds genomen op intergouvernamentele basis, zelfs bij het supranationale landbouwbeleid. Ook op landbouwgebied worden de beslissingen niet door het Europees Parlement of door de Europese Commissie genomen, maar door de gezamenlijke landbouwministers. Niet gauw wordt een land 'voor het blok gezet', zeker niet als zo'n land zegt onoverkomelijke bezwaren te hebben.

Naar ons ideaal gemeten is de huidige integratie al te ver voortgeschreden. Wat tot stand gekomen is, zal niet

gemakkelijk meer zijn terug te draaien, maar de verdere ontwikkelingen liggen niet bij voorbaat vast. Denk maar aan de discussies die er lopen over de vraag naar de zogenaamde verdieping of verbreding van de EG. Moet de EG zich eerst verder ontwikkelen in de richting van een Unie, vóórdat er nieuwe lidstaten worden toegelaten? Of moet er terwille van de politieke verhoudingen in Europa voorrang worden gegeven aan hechte banden met de landen van Midden- en Oost-Europa? Voor de toekomstige vormgeving van de EG maakt dat heel wat uit.

Dat alles moeten we niet aan anderen overlaten. Persoonlijk ben ik van mening dat je tijdens een proces van ontwikkeling, waarbij je met een eigen programma en stem kunt meedoen, niet moet afhaken. In het Europees Parlement vertegenwoordig ik een bepaalde bevolkingsgroep met bepaalde opvattingen. Zolang je het proces van de Europese samenwerking kunt beïnvloeden in door jou gewenste richting, moet je blijven. Dat geldt toch ook voor de deelname in onze eigen Tweede Kamer. Ik ben tegen de komst van één Europese munt, maar komt die er wel, dan is dat nog geen reden om te zeggen: nu stappen we uit de EG. Als je er uit stapt, ben je elke beïnvloeding kwijt en gaan de ontwikkelingen gewoon door. Eigenlijk heb je niet het alternatief om eruit te stappen. Ook de Tweede Kamer-fracties van SGP, RPF en GPV bereiken in de Tweede Kamer maar weinig van hun doelstellingen. Ze zijn er niet uitgestapt toen bijvoorbeeld de abortuswet werd aangenomen. Je moet dus wel hele goede argumenten hebben om in de Europese politiek af te haken."

Het ideaal van SGP/GPV/RPF

"Wij blijven denken vanuit de nationale staten. Dat is ook nog realistisch wanneer we de huidige situatie van integratie als een gegeven beschouwen. Er is dan nog altijd een model denkbaar waarin niet eenwording, maar samenwerking centraal staat. Vanuit deze politieke keuze dienen de terreinen waarop in EG-verband wordt samengewerkt duidelijk te worden gedefinieerd en omschreven. Ik denk dan aan het landbouw- en mededingingsbeleid, dat nu al volledig deel uit maakt van de EG-politiek. Daar kunnen bijvoorbeeld de al genoemde sectoren van milieu, internationaal vervoer en energievoorziening aan toegevoegd worden. Voor de boven-nationale aspecten hiervan zouden de Europese organen dan natuurlijk de vereiste bevoegdheden dienen te hebben. Aan supra-nationale besluitvorming op deze terreinen is dan niet te ontkomen. De Brusselse politiek zou zich dan veel meer tot de grote lijnen en de strategische beslissingen kunnen beperken en zo het internationale verlengstuk zijn van de nationale politiek.

Natuurlijk vraagt één en ander een verdere doordenking en uitwerking. Zo'n structuur van samenwerking is veel minder massief dan het model dat een Europese een-

heidsstaat voor ogen heeft. Bovendien kan men met dit model veel beter uit de voeten wanneer de EG uit zou gaan breiden met de EVA-landen, met Zwitserland en Oostenrijk en met Oosteuropese landen.

Invloed van het Europees Parlement

Bekend is dat het Europees Parlement niet al te veel macht heeft. Het is wel betrokken bij de voorbereiding van Europese wetgeving, maar heeft daarin niet een beslissende stem. Eigenlijk heeft het Parlement slechts twee wapens: het kan de Commissie naar huis sturen en het kan de begroting in z'n geheel verwerpen. Deze wapens zijn nogal 'grof' en hebben niet zo veel zin, zodat ze vrijwel niet gebruikt worden.

Met de komst van de Europese Akte zijn de bevoegdheden van het Europees Parlement enigszins groter geworden. Op drie punten, vertelt Van der Waal. "Allereerst als de EG uitgebreid zou worden met nieuwe leden. Zweden en Oostenrijk hebben het lidmaatschap officieel aangevraagd. Enkele Oostblok-landen zouden ook wel willen. Het Europees Parlement moet hieraan haar goedkeuring geven.

Het tweede is dat het Parlement handelsovereenkomsten met landen buiten de EG kan afwijzen. Dat is bijvoorbeeld gebeurd met een verdrag met Israël. Daar was toen net de Intifada uitgebroken en toen weigerde het Parlement dit handelsverdrag goed te keuren. En op het ogenblik is het handelsverdrag met Joegoslavië opgeschort als drukmiddel om aan de onlusten een eind te maken.

Het belangrijkste is echter de zogenaamde samenwerkingsprocedure met de Raad. Voorstellen voor Europese regelgeving komen bij de Europese Commissie vandaan. Die komen dan bij het Parlement voor advies. Daar worden ze besproken en van amendementen (wijzigingsvoorstellen) voorzien. Vroeger was het zo: als de Commissie deze amendementen overnam, dan kon de Raad (van nationale ministers) rustig anders beslissen en zich niets van deze amendementen aantrekken. Nu is het zo dat de Raad amendementen die betrekking hebben op regelgeving voor de interne markt die er per 1 januari 1993 moet zijn, niet meer zomaar kan afwijzen. Het standpunt van de Raad komt namelijk voor een 'tweede lezing' - zo heet dat - terug bij het Parlement. Als het Parlement nu in meerderheid vasthoudt aan een bepaald amendement, kan de Raad dit alleen naast zich neerleggen bij unanimititeit. Als er dus maar één land is dat net zo denkt als het Parlement dan zit de Raad aan dat amendement vast."

Een voorbeeld? "Het Parlement heeft er op deze manier een strengere regelgeving op het gebied van de uitstoot van uitlaatgassen van motorvoertuigen door gekregen."

Meer invloed dan bevoegdheden

Het Europees Parlement heeft niet, zoals onze Tweede

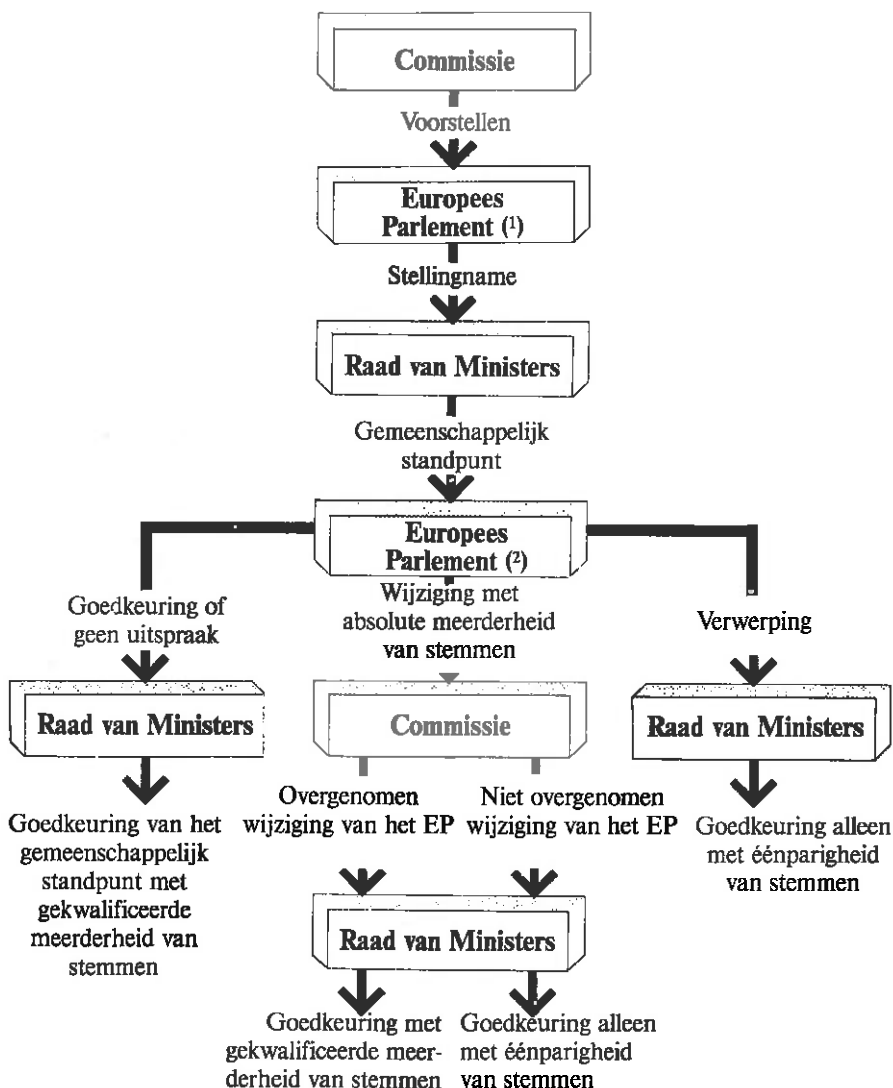
Kamer, het recht van initiatief. Ze kan dus geen eigen wetsvoorstellen indienen. Ze zou dat wel graag willen. Bij de huidige discussie binnen de EG over de EPU wordt over deze mogelijkheid gediscussieerd. Van der Waal wijst er echter op dat de formele bevoegdheden van het Parlement dan wel gering mogen zijn, maar dat de invloed van het Parlement in de loop van de tijd duidelijk groter geworden is. "Het Parlement kan namelijk met een zogenaamd initiatief-rapport naar de Europese Commissie gaan en zo proberen de Commissie tot

het indienen van regelgeving te bewegen. Zo kun je het denken van de Commissie beïnvloeden. Zelf kom ik volgende week met zo'n initiatiefrapport over de binnenvaart in de EG." Net als in het Nederlandse parlement doet het Europees Parlement veel werk in kleinere commissies. Deze commissies vergaderen in Brussel, terwijl de plenaire zittingen van het Parlement in Straatsburg plaats hebben. Van der Waal heeft de commissies van vervoer en van economische en monetaire zaken toegewezen gekregen. Alle voorstellen die de

Europese Commissie (let op de hoofdletter!) aan de Raad doet, komen voor advies naar het Europees Parlement. De voorbespreking daarvan gebeurt in commissies. Volgens een bepaald schema wijst elke commissie uit haar midden een zogenaamde rapporteur aan. Deze stelt een rapport op over het te behandelen onderwerp in de commissie. In dat rapport kunnen vragen gesteld worden, maar ook nieuwe voorstellen aan de Europese Commissie worden gedaan. Wel moet dat rapport zowel door de commissie als door het Europees Parlement in meerderheid worden aangenomen. Tijdens de bespreking in het Europees Parlement is de betreffende Commissaris aanwezig en voert de rapporteur namens de commissie (met een kleine c!) het woord. Juist toen wij het vraaggesprek met Van der Waal hielden was hij rapporteur van de commissie vervoer. In zijn rapport vroeg hij de Europese Commissie meer aandacht te besteden aan de mogelijkheden van het vervoer van goederen via de binnenvaart.

In de praktijk neemt de Europese Commissie vaak de uitspraken van het Europees Parlement over, vooral als die uitspraken

Overzichtstabel van procedures voor de samenwerking tussen de Europese instellingen

(1) Eerste lezing bij het Europees Parlement.

(2) Tweede lezing bij het Europees Parlement

door een ruime meerderheid zijn aangenomen. Uiteindelijk beslist de Raad van ministers.

"Ook heeft elk Parlementslid het recht om vragen te stellen. Net als in Nederland kun je dan mondeling of schriftelijk antwoord krijgen. De vraag zelf dien je schriftelijk in. Als je aan hebt gegeven dat je mondeling antwoord wilt hebben, dan mag je tijdens het debat aan de Commissaris nog één aanvullende vraag stellen en kunnen ook andere parlementariërs dat doen.

Tot slot heb je nog de mogelijkheid een debat aan te vragen over een bepaalde kwestie. Dat kan door een fractie, door een commissie of door tenminste zeven individuele leden van het Parlement. Voor zo'n debat wordt ruimte gemaakt op de agenda van het Parlement." Het lijkt dus een beetje op een interpellatiedebat in de Tweede Kamer, alleen ontbreekt de mogelijkheid om een motie in te dienen.

Iedere zitting, dat is de maandelijks plenaire vergadering in Straatsburg, zijn er vier uren op de agenda gereserveerd voor dringende kwesties, bijvoorbeeld over de schending van mensenrechten in een bepaald land of over de kwestie Joegoslavië. Door dit alles probeert het Europees Parlement haar ideeën bij de Europese Commissie te 'droppen' en zo de Commissie tot initiatieven van regelgeving te bewegen.

Van der Waals invloed

In totaal zijn er achttien commissies in het Europees Parlement. Van der Waal heeft maar in twee commissies zitting. Kan hij ook bij andere commissies proberen invloed uit te oefenen?

Dat blijkt inderdaad te kunnen en nog verstandig te zijn ook. "Vroeger kon ieder Parlementslid bij de behandeling van zaken in het Parlement amendementen indienen. Soms werden dat er wel enkele honderden. Dat leidde tot een grote werkdruk op het Parlement. Nu kan dat alleen nog maar door een fractie, of door een commissie, of als 23 leden een amendement ondertekenen, of als een amendement in een commissie minimaal vier stemmen heeft gehad."

Die laatste mogelijkheid is voor Van der Waal de meest effectieve gebleken. Hij is geen lid van een fractie. Officieel staat hij daarom te boek als 'niet-ingeschreven'. Amendementen moeten in de week vóór de plenaire vergadering in Straatsburg worden ingediend. Dan is ieder parlementslid zich aan het voorbereiden. Dat kan thuis gebeuren. Waar vind je dan 22 medestanders? "Ik heb nu mijn acties verlegd naar de commissies en probeer in een vroeg stadium hun rapport te pakken te krijgen. Daarin staat tot welke datum er amendementen ingediend kunnen worden. Dat mag door elk parlementslid, ook al ben je geen lid van die commissie. Het vervelende is dat er dan over jouw amendement gestemd wordt, terwijl je er zelf niet altijd bij kunt zijn. Officieel mag ik wel bij andere commissievergaderingen

aanwezig zijn, er zelfs het woord voeren en dus mijn amendementen toelichten. In de praktijk heb je daar echter vaak geen tijd voor.

Op het ogenblik ligt er een rapport over euthanasie. Dat zag ik vroegtijdig aankomen. Ik heb daar zo'n zeven amendementen op ingediend waarvan er vier tenminste vier stemmen hebben gehaald. Als er straks een plenair debat wordt gehouden, kan ik die vier amendementen opnieuw indienen."

Waarom tegen een Verenigde Staten van Europa?

Duidelijk is uit het voorgaande gebleken dat de vertegenwoordiger van SGP/RPF/GPV in het Europees Parlement een tegenstander is van (meer) Europese eenwording. Van der Waal is bang dat het eigen karakter van ons land, gevormd in een geschiedenis van enkele honderden jaren, dan te veel aangetast zal worden. Ook acht hij het beter dat het bestuur zo dicht mogelijk bij de burgers blijft, zodat ze zich er meer bij betrokken voelen. Daarom moeten er niet te veel bevoegdheden vanuit Den Haag overgedragen worden naar Brussel.

Van der Waal is vooral beducht voor wat er achter het streven van velen naar dat ene Europa zit. "Als ik naar de doelstellingen kijk die achter dat streven naar de Verenigde Staten van Europa schuil gaan, dan ontdek ik daarin toch wel heel sterk een materieel welvaartsstreven en machtsambities. Ik hoor op het ogenblik veel over het grote Europa dat economisch al een reus is, maar politiek een reus op lemen voeten. Europa moet ook op het wereldtoneel mee kunnen spreken, vindt men. Ik ben wat huiverig voor die grote machtsconcentraties. De hoogmoed van de Torenbouw van Babel zit ten diepste in ieder mens. Je moet voorzichtig zijn met gegevens uit de Openbaring toe te willen passen op wat je om je heen meent te zien, maar ik vind het wel opmerkelijk dat in deze tijd waarin de mens der zonde en der wetteloosheid steeds meer doorbreekt, je ook hoort spreken over het bouwen aan een wereldorde en een wereldbestuur. Ik vind dat erg bedenkelijke kanten hebben.

We zijn veel beter af met een mozaïek-structuur van verschillende landen die onderling goed samenwerken. De zelfstandigheid van Nederland is voor mij, gezien zijn geschiedenis, een gave en tegelijk een opgave. We hebben Nederland uit Gods hand ontvangen, maar voor een christen-politicus is dat niet het laatste woord. De soevereiniteit van een land is geen doel, maar een middel. Daarom moeten we de integratie van Europa ook toetsen aan de vraag of de doelstellingen van een bijbels genormeerde politiek daarmee worden gediend. De vroegere voorman van het GPV, Jongeling, moet eens gezegd hebben: "De voortgang van het Koninkrijk Gods is voor mij belangrijker dan het voortbestaan van het koninkrijk der Nederlanden." Met die uitspraak stem ik in."

Een Christelijk-historische visie op Europa

C. Blenk

Israël tussen de volkeren

Eén hoofdstuk slaan we in de Bijbel te gauw over. Dat is Genesis 10. "Volkeren-tafel", staat er boven. Het is de missiologie die ons juist op dit hoofdstuk wijst. Hier ziet men hoe uit Noachs zonen, Sem, Cham en Jafeth, de volkeren zijn ontstaan. Zij worden nadrukkelijk opgesomd. En let wel, zij verkeren onder de regenboog: het teken van Gods verbond met hen allen! Na de zondvloed maakt God een nieuw begin met de mensheid: het Noachitisch verbond. Lang voordat hij een speciaal verbond zal maken met Abraham, dus met Israël, dat éne uitverkoren volk. In de dogmatiek zien we hierin Gods Voorzienigheid: Zijn onderhouding en regering. Kuyper ziet hierin Gods Gemene Gratie. Het Jodendom ziet hierin ook Gods algemene bemoeienis met de wereld: als wij, heidenen, ons maar aan die Noachitische geboden houden! En Genesis 10 gaat ook vóór Genesis 11, voor de Babylonische spraakverwarring. God heeft, onder de regenboog, de verscheidenheid der volkeren gewild. En als straf voor hun samenballing en hoogmoed verwacht Hij later hun spraak.

Pas daarna volgt de roeping en verkiezing van dat éne volk, Israël. Dat klopt ook met de historie van het Oude Oosten: tussen Babel en Egypte, tussen de grootmachten van toen, was Israël een laatkomer. De piramiden van Egypte waren al oud toen hier uit één familie een apart volkje groeide: de Hebreëen.

Met dit éne volk gaat God dan Zijn bijzondere weg. Maar een Hebreeuwse jongen is het, die eerst als onderkoning in Egypte dát volk (en zijn eigen volk) redt: Jozef! God zorgt voor Egypte. Pas als datzelfde Egypte Israël verdrukt, wordt het uitgeleid naar het beloofde land, Kanaän. Dan volgt de Exodus, de bevrijding. En de wetgeving op de Sinai. En, zeker,

"Zo wou Hij met geen volkeren handelen;

Die moesten Zijn getuigenissen

En Zijn verbondsgeheimen missen."

Na de 'universele opening' van het Oude Testament volgt de versmalling, de verkiezing van Israël. Missiologen leren ons, dat het hele Oude Testament geen zedingsbevel kent! Israël moet alleen wonen! In de historische boeken gaat het over de verdrijving van de Kanaänieten en over de voortdurende strijd met de omringende volkeren. Simson hakt de Filistijnen in de pan. Overigens vraagt Salomo de koning van Libanon om materiële hulp. Maar bovenal is er in het Oude Testament van Israël uit een 'centripetale' aantrekkingskracht. Individuele heidenen worden getrokken: Ruth kiest bij de grens voor Naomi's volk en haar God. Psalmisten en profeten zien in de toekomst de heidenen

al komen tot de heilige stad. Met name Jesaja ziet de volkeren optrekken naar de berg des Heeren om Zijn wegen te leren; en Zijn Wet zal van Zion uitgaan. Zodoende zullen dan de volkeren hun zwaarden omsmeden tot ploegscharen, en geen oorlog meer leren. Dit zegt dezelfde Jesaja, die koning Hizkia verbiedt te steunen op de rietstaf Egypte en aan te pappen met Babel tegen Assyrië's gevaar. Israël mag geen defensieve alliantie sluiten met de buurlanden! Maar niet omdat de 'nationale soevereiniteit' in het geding is, o nee. Gods volk moet op God vertrouwen. Egypte is trouwens een rietstaf en Babel zal eens vallen. De volkeren vallen één voor één onder Gods oordeel bij de profeten. Maar midden in die oordeelsprofetieën staat dan ineens Jesaja 19: Egypte zal tot de Heere roepen en Hij zal hun een Heiland zenden en zij zullen de Heere kennen en dienen. "Te dien dage zal er een gebaande weg wezen van Egypte naar Assyrië (...) en de Egyptenaars zullen met de Assyriërs de Heere dienen. Te dien dage zal Israël de derde wezen met de Egyptenaren en met de Assyriërs, een zegen in het midden van het land." Dan zal Israël niet meer alleen wonen. Dan gaan de grenzen open! Want dan — als de heidenen ook de Heere kennen — is geen barrière meer nodig! Voorbode, denk ik, van de beloofde volkeren-vrede, de verenigde naties.

In het UNO-gebouw in New York staat deze tekst uit Jesaja 2 op de muur. Indrukwekkend. Maar dit Messiaanse Rijk is niet zonder de Messias voorzeggd en niet zonder de Messias bereikbaar!

Jesaja ziet ook al, hoe een heidens koning, Cyrus, de Joden zal bevrijden uit Babel en roept in dat verband alle einden der aarde op zich tot God te wenden. Machtig perspectief.

Dat het Joodse volk later onder de Maccabeeën weer even zijn nationale zelfstandigheid herwint — dat staat in een apocrief boek.

Dat het Joodse volk nog later bij het Romeinse Rijk ingelijfd wordt, dat is de grote vooronderstelling van het hele Nieuwe Testament. Jezus zelf blijft binnen Israël maar Zijn kruis en Geest doorbraken de scheidsmuur. Tegenover de Babylonische spraakverwarring komt het talenwonder van Pinksteren. De Nieuwtestamentische gemeente is van alle talen, volkeren en natien. Het Nieuwe Testament toont geen enkele kritiek op de internationale constellatie als zodanig die Romeinse Rijk heet. Geen wonder: het Romeinse recht werd beroemd, de Romeinse vrede diende het Evangelie. Wèl zal zich een geweldige botsing gaan voordoen tussen het keizerrijk en de kerk, maar uiteindelijk zal de kerk het Rijk kerstenen.

De kerstening van Europa; de Reformatie

Eén hoofdstuk in de (kerk)geschiedenis slaan wij protestanten te gauw over: de kerstening van Europa. Lang

De bisschop van Engeland had een ereplaats op de synode van Dordrecht (gravure van Claes Janszoon Visscher)

vóór de nationale statenvorming was er het Frankische Rijk van Karel de Grote: West-Europa. Engeland was voor het continent toen van uitnemende invloed. Willibrord en Bonifatius brachten hier het Evangelie. Pas aan het eind van de Middeleeuwen kwam de nationale statenvorming; maar het latere Nederland was daar nog niet bij: het was een onderdeel van het Duitse Rijk; het is een laatkomer in Europa. Zwitserland bijvoorbeeld is veel ouder. In deze tijd viel de Reformatie. Anders dan de Roomse kerk viel het protestantisme meteen in landskerken uiteen. De vertaling van de Bijbel in de landstalen versterkte dat proces. Maar zocht Calvinus oecumenicus niet de eenheid van het hele protestantisme? Had de synode van Dordt geen internationale allure? De bisschop (!) van Engeland had een ereplaats

op de synode. De Reformatie heeft zeker de doorslag gegeven bij het ontstaan van de Republiek. Maar het ging Oranje om ál de Nederlanden, ook de Zuidelijke. Hij was een Europees figuur: geboren in Nassau, prins van het Franse Oranje. Toen de staten Filips II afzwoeren, boden zij de soevereiniteit eerst aan een Franse prins en toen aan de Britse koningin aan, en toen één en ander mislukte, trokken zij de soevereiniteit tenslotte aan zich: een unicum tussen de koninkrijken van toen. Het front in de 80-jarige oorlog liep op een gegeven moment dwars door de gewesten Vlaanderen en Brabant — en werd grens. De Calvinisten en de Oranjes hadden willen doorvechten tot al de Nederlanden bevrijd waren. Onze stadhouder Willem III werd leider van de anti-franse-coalitie, koning van Engeland — Europees figuur! Engelse Puriteinen en de Baptist Bunyan beïnvloedden de Nederlandse Nadere Reformatie. De Ruyter redde Hongaarse predikanten van de galijen op de Middellandse Zee. Nederland het 'tweede Israël'? De kerk het tweede Israël! De kerk in Schotland sloot als weleer Israël zijn "covenants". Het Britse protestantisme waaierde uit naar de Nieuwe Wereld. Het Calvinisme gedurende zijn bloeitijd was Europa-breed, internationaal.

Nationalisme en internationalisme

Pas met de Franse revolutie komt het nationalisme op. Volkssoevereiniteit en nationale soevereiniteit hangen samen. Het nationalisme van Frankrijk, Duitsland, enz. had iets religieus: kwam in de plaats van de godsdienst ná de Verlichting. Het heeft fataal gewerkt: Frans-Duitse oorlog (1870), twee wereldoorlogen. De nationale kerken stonden machteloos, waren debet. Op de puinhopen ontstond het internationalisme: Navo, Europese Gemeenschap, Verenigde Naties. Vader van de Volkenbond was de Amerikaanse president Wilson, een... calvinist! Dat er niets van terecht kwam doet aan het principe van internationale ordening niets af. En de Verenigde Naties, zijn opvolger, mag er zijn. Maar Europese integratie is een ander verhaal, begonnen met economische integratie van oude rivalen (e.a.), klein-Europa, Rooms Europa veelal. Het

kleine Nederland was altijd voor groter Europa, inclusief Noord-West-Europa, meer protestants, minder Frans... Intussen altijd nog alleen West-Europa.

Protestantse stemmen

De Christendemocratie is overtuigd Europees. Klein-rechts in Nederland niet. Het is al heel wat dat zij samen (!) een man in het Europees Parlement hebben. Men wil niet verder dan samenwerking van soevereine staten. Men is beducht voor het verlies van nationale soevereiniteit, van het reformatische erfgoed. Men waarschuwt voor een Torenbouw van Babel, een toren van welvaart en macht. En een klein land komt in zo'n Europa gauw in de knel.

Ik kan mij hierin goed vinden. Het is al een hele opgave om het thuisfront, de rechtervleugel, te overtuigen van dit wijze standpunt. Publikaties doen dit bekwaam. Toch mis ik iets. De paus claimt de kerstening van Europa als basis. Van de weeromstuit vergeten wij die. Eén publikatie springt van de Bijbelse fundering direct over naar de Vaderlandse geschiedenis! Ik wil voorstellen de paus het recht te betwisten op de annexatie van de kerstening van Europa. Willibrord is ook van ons! Het is mijns inziens uiterst zinnig bijvoorbeeld in het Europees Parlement te herinneren aan de 'making of Europe', de kerstening van ons werelddeel als basis van onze cultuur. De Reformatie heeft de basis niet ongedaan gemaakt maar (gedeeltelijk) hersteld! De Reformatie was Europa-breed. Het Reveil trouwens ook! Men merkt aan klein-rechts dat zij kerkelijk gesproken nationaal bepaald is: de oecumene is — begrijpelijk — langs ons heengegaan. Contacten met buitenlandse kerken zijn persoonlijk, incidenteel. Gelukkig hebben we achter het IJzeren Gordijn wel zusterkerken herkend en geholpen, via stichtingen. Dat was onze 'oecumene'. Lag in de voormalige DDR niet de bakermat van de Reformatie, het land van Luther? Kent het Hongaarse taalgebied geen Gereformeerde zusterkerken?! Deze band moet nu niet verslappen maar verdiepen! Zoiets kan ons — politiek — dan weer stimuleren, om bij de Europese inte-

gratie op te komen voor de Oost-Europese landen.

Het Europees Parlementslid Catherwood, collega van ir. Van der Waal, schrijft, dat ook in zijn land, Groot-Brittannië, met name bij de christenen precies dezelfde huiver leeft voor een verenigd Europa: waar blijven dan de nationale (Britse) tradities, waar blijft dan het reformatisch stempel (op Engeland), is het continent niet Rooms, is deze integratie niet het beest uit Openbaringen? Is Engeland niet bijzonder gezegend door God? Al onze bezwaren leven dáár dus ook! Maar Catherwood antwoordt dan dat de Rooms-Katholieke kerk bondgenoot is in de strijd tegen secularisatie, dat juist in Nederland, in Amsterdam, de grootste drugsmarkt van Europa floreert, dat in Spanje en Griekenland juist vrijheid van godsdienst is gekomen, dat zelfs in Turkije iets begint te veranderen ten goede. Catherwood vervolgt: "Als we geloven in de kracht van het Evangelie, zouden we niet zo defensief moeten zijn. Als dit Evangelie waarheid is, en de kracht van God tot behoud van hen die geloven, dan past het ons de heropening van de grenzen die de Reformatoren zo vaak overstaken te verwelkomen. De Joden waren de Romeinen liever kwijt dan rijk; maar dankzij het feit dat Juda een deel was van het 'grenzeloze' Romeinse Rijk konden de apostelen het Evangelie verkondigen aan alle volken die daarbinnen vielen. De Europese Gemeenschap hoeft niet gezien te worden als een bedreiging van het christelijk erfgoed van een land, maar juist als een mogelijkheid om die rijke traditie te delen met anderen.

In elk geval zullen de godsdienstige verhoudingen nog wel wat veranderen in de komende tien jaar. Nu Oosten West-Duitsland zich hebben verenigd, staan ze samen garant voor hun protestantse erfgoed, dat nog is versterkt door alles wat christenen hebben moeten lijden vanwege hun geloof. Zeer waarschijnlijk wordt het protestantse Noorwegen ook lid van de EG, een land met een sterke en actieve evangelische protestantse vleugel binnen de Lutherse kerk. En wellicht worden Zweden, Finland en zelfs Zwitserland lid..."

"Nationalisme is gevaarlijk. (...) laat niemand een lans breken voor christelijk nationalisme", aldus Catherwood.

Met zo'n man in het Europees Parlement is het goed praten.

Sir F. Catherwood

Geraadpleegde literatuur:

1. J. Blauw, *Gottes Werk in dieser Welt* (München 1961)
2. J. van Eck, *Paulus en de koningen* (Franeker 1989)
3. M. Sinke (red.), *Nationale Soevereiniteit*, uitgave Stichting Studiecentrum der Staatkundig Gereformeerde Partij (Den Haag 1991).
4. E. van Middelkoop, *Grenzeloos vertrouwen in Europa?* Sir. Fred. Catherwood, *Nationalisme en christelijk geloof in het 'Europa van morgen'*. Beide artikelen in H. Zunderman (red.), *Eurotopia: aan de grens van Europa*, uitgave Internationaal Christelijk Studiecentrum (Amsterdam 1991).
5. E. van Middelkoop e.a., *Nederland in Europa, deelstaat of vrij koninkrijk?*, uitgave Groen van Prinster Stichting (Barneveld 1988).

Europa 1992 verandert ook uw wereld

P. van Dalen

Onder de leuze "Europa 1992 verandert ook Uw wereld" doen publikaties van de Rijksoverheid ons geloven, dat na het jaar 1992 een hoop staat te gebeuren. Het jaartal heeft bijna mythische proporties gekregen. In het voor u liggende artikel wil ik trachten die proporties in perspectief te plaatsen.

Om dit adequaat te kunnen doen zal ik eerst terugblikken op enkele aspecten van de ontstaansgeschiedenis van de EEG. Tevens zal ik stil staan bij enkele opmerkelijke gebeurtenissen en ontwikkelingen uit de recente EEG-historie. Vervolgens zal ik vooruitblikken naar diverse op handen zijnde veranderingen die de EEG direct raken. Tenslotte wil ik proberen de ontwikkeling van de EEG te plaatsen in een evaluerend daglicht, een onderdeel van dit artikel dat dus subjectiever zal zijn dan de overige paragrafen.

De EEG? Ja, hoe was dat ook al weer?

Je merkt dat veel Nederlanders nog wel weten dat 1958 het jaar was waarin het EEG-Verdrag in werking trad, maar als je doorvraagt waarom en hoe dat Verdrag er is gekomen, dan valt men al spoedig stil. Zonder uitputtend te willen zijn begin ik deze paragraaf toch met een historisch aanloopje om de totstandkoming van het Verdrag van Rome enigszins te plaatsen.¹⁾

Hoewel één en ander behoorlijk goed is na te gaan blijft wat mij betreft de totstandkoming van de Europese Economische Gemeenschap toch iets bijzonders. Natuurlijk kan men wijzen op de gewijzigde internationale verhoudingen van na de oorlog. Maar zijn die nieuwe verhoudingen in combinatie met gevoelens van "nooit meer oorlog" nu genoeg om de totstandkoming van het Verdrag van Rome begrijpelijk te maken? Nee zult u zeggen, en terecht. Maar ook als ik me verdiep in de diverse processen die ten grondslag lagen aan de uiteindelijke verwezenlijking van het EEG-Verdrag, dan nog zeg ik tegen mezelf: eigenlijk was de realisatie van de EEG een klein wonder. Echt helemaal begrijpen zal ik het nooit.

Toch moet je bij de aanloop naar de ondertekening van het Verdrag van Rome wijzen op, ja, inderdaad, een andere wereld. Een wereld met nieuwe grootmachten (USA en USSR) en met geslagen grootmachten, waaronder ik naast de zwaars geslagene, Duitsland, toch ook

het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk reken. Een situatie beheerst door angst: Wat doet de USSR? Herrijst Duitsland? Een situatie van armoede: hebben we genoeg kolen en staal, kunnen we ons weer van voldoende graan voorzien?

Wat een visie had Robert Schuman! En of je het er nu mee eens bent of niet, hij had visie. Hij was een herlevend nationalisme voor. Hij was de roep van met name de Fransen om "sécurité et charbon", voor. Hij was de angst voor Russen of Duitsers voor en deed een ogenschijnlijk even simpel als geniaal voorstel: laten de landen van Europa de kolen- en staalrijdommen onder één supranationale autoriteit brengen.²⁾

Het was met name de positieve druk vanuit de USA die een opmerkelijk snelle oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal bewerkstelligde. Daardoor werden meerdere vliegen in één klap gevangen: de solidariteit tussen zes West-Europese landen werd op bijzondere wijze versterkt waardoor én de wederopbouw van de zes werd bespoedigd én een afglijden van West-Duitsland naar isolement of zelfs naar het Oostblok toe, werd voorkomen. Op basis van idealistisch-federalistische overwegingen werd een doorslaggevende bijdrage geleverd aan de stabilisering van de internationale, intra-Europese politieke verhoudingen.

Vervolgens sloeg het idealisme misschien te ver door. Dat de Europese Defensie Gemeenschap (EDG) te hoog gegrepen zou zijn liet zich in zekere mate voorspellen. Er was immers al een Atlantische defensie link, de NAVO. En het via de EDG doorstoten naar de beoogde Europese politieke eenwording was op dat moment te scherp ingezet. Het Verenigd Koninkrijk hing nog sterk aan het Gemenebest en Frankrijk was druk doende de beschadigde "grandeur nationale" op te poetsen.

Toch bleef een harde kern van leidende politici 'bezeten' van dat federalistische idee. De Belgische minister van Buitenlandse Zaken Spaak was zo iemand. Spaak presenteerde in april 1956 een rapport waarin hij de gedachte uitwerkte, dat de totstandkoming van een gemeenschappelijke markt zowel de sociaal-economische als politieke stabiliteit tussen de door die markt verbonden landen in belangrijke mate zou bevorderen. Met als — in Spaaks ogen wellicht voornaamste — nevenvoordeel, dat via zo'n communautaire markt het zicht op een federaal Europa behouden bleef.

Hoewel er verzet kwam van Franse/gaullistische zijde tegen de voorstellen van Spaak cum suis kreeg de Belg toch voldoende steun van de ministers van Buitenlandse Zaken van de Benelux-landen, Frankrijk, Duitsland en Italië, om een ontwerp-Verdragstekst betreffende de oprichting van de gemeenschappelijke markt en de organisatie voor atoomenergie, te schrijven. Op 27 maart 1957 tekenden de vertegenwoordigers van 'de Zes' te Rome het Verdrag tot instelling van een Europese Gemeenschap voor Atoomenergie en het Verdrag

tot instelling van de Europese Economische Gemeenschap.

Spaak cum suis waren er tot genoeg van vele leidende opiniemakers in geslaagd, de stagnatie van de federalistische gedachte om te buigen met behulp van een bijzonder concept dat voortbouwde op de aan de EGKS ten grondslag liggende gedachten. Dit concept, opgebouwd rondom de verwezenlijking van een gemeenschappelijke markt, diende de op supranationale leest geschoeide Europese samenwerking dichterbij te brengen. Dat daarvoor een langdurige omweg door middel van een overgangperiode nodig was, namen die opiniemakers voor lief. Iedere federalistisch-gezinde opiniemaker vertrouwde op de voorspelling van Spaak, dat tengevolge van de realisering van de communautaire markt de constructie van een supranationaal bestel vroeg of laat aan de orde zou komen.

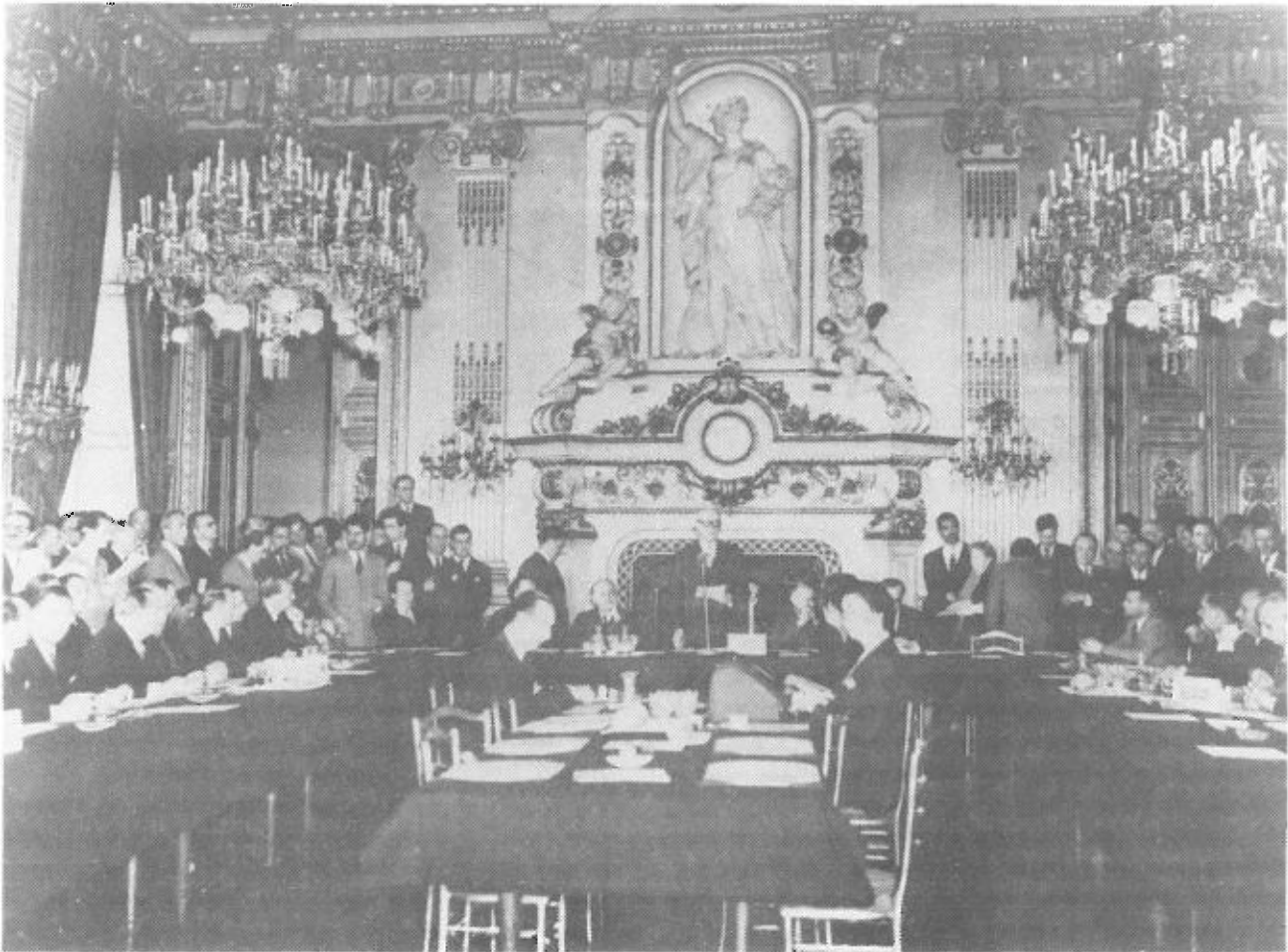
Enkele opmerkelijke gebeurtenissen en ontwikkelingen uit het recente EEG-verleden

In het besef, dat een inperking van bijna dertig jaar historie tot slechts enkele regels per definitie leidt tot vermindering van die geschiedenis verzoek ik u, onder

aanvaarding van die schending, met mij de stap naar het begin van de jaren tachtig te maken.

In enkele regels samengevat: de realiteit van de EEG bleek trager dan Spaak cum suis eind vijftiger jaren hadden gehoopt. Het "spill-over"-effect van nauwere economische samenwerking tot politieke samenwerking of samensmelting, was niet groot. Het Franse gaullisme bleek erg krachtig waardoor én het Verenigd Koninkrijk geen lid van de EEG werd, én in 1966 het zogenaamde "Akkoord" van Luxemburg³⁾ werd overeengekomen, waardoor consensus-besluitvorming (besluitvorming alleen dan wanneer alle betrokkenen akkoord gingen) — in het EEG-Verdrag eerder uitzondering dan regel — normatief werd. Dit gebeurde tot verdriet van de Nederlandse regering die zich steeds zeer communautair had opgesteld.

Na het terugtreden van De Gaulle (april 1969) kwam er wat meer ruimte in het Franse standpunt. Toetredingsonderhandelingen met de Britten begonnen, er werden studies opgezet om op termijn tot een Economische en Monetaire Unie te komen, en de Europese Politieke Samenwerking (EPS) kreeg medio jaren zeventig gestalte.

9 mei 1950, Schuman roept publiekelijk op tot de oprichting van de EGKS

Maar ook deze ontwikkelingen stonden in het grotere kader van het voortdurende spanningsveld van intergouvernementalisme versus federalisme. De Fransen wilden best nauwere samenwerking maar dan steeds zo, dat de besluiten genomen werden op basis van intergouvernementele samenwerking. Geen supranationalisme dus. Geen orgaan in Brussel dat — min of meer — autonoom koers en einddoel van de communauté vaststelde. Daarom hadden de Fransen ook geen moeite met de plannen die de ministers Colombo en Genscher in juni 1983 ontvouwd. Beide bewindslieden van Buitenlandse Zaken verklaarden in juni van dat jaar te Stuttgart een verenigd Europa na te streven, een zogenaamde Europese Unie. Nu was die verklaring op het onderdeel van de besluitvorming niet bijzonder duidelijk, maar met name de Fransen veronderstelden dat het hoogste beleidsbepalende orgaan van die Unie, de Europese Raad, op intergouvernementele wijze tot besluitvorming zou komen. Een overigens niet geheel onzinnige interpretatie omdat de Verklaring van Stuttgart niet veel ruimte laat aan het optreden van het communautaire orgaan bij uitstek, de Europese Commissie.

Hoe dan ook, de EEG-historie had z'n "chilling sixties", en de jaren zeventig en begin tachtig werden gekenmerkt door weinig besluitvorming⁴⁾ en veel discussie tussen federalisten en intergouvernementalisten over koers en eindpunt van de EEG. Deze periode is zelfs wel getypeerd als het tijdperk van de "Euro-sclerose".

Dit begon een aantal groepen binnen de lidstaten te irriteren. Het — multinationale — bedrijfsleven werd begin jaren tachtig geconfronteerd met toenemende concurrentie uit de USA en Japan, landen die wel een grote gemeenschappelijke (thuis)markt hadden. Zelfs de afspiegeling daarvan, de communautaire EEG-markt, hadden de — inmiddels — Europese Tien, nog steeds niet. Onder leiding van Philips' voorman dr. W. Dekker begon het Europese bedrijfsleven een campagne voor één Europese markt met — net zoals in de USA en Japan — één munt, één belastingstelsel en één douaneregime.⁵⁾

Het Europees Parlement schaarde zich in politieke zin achter Dekker met de presentatie (in 1984) van het Ontwerp Verdrag tot oprichting van de Europese Unie, een

verdrag dat op puur communautaire leest was geschied. Dit ontwerp werd in het Europees Parlement weliswaar door nagenoeg alle politieke fracties gesteund, maar met name door de christen-democratische fractie die — als enige fractie — voltallig (dus met een 100% score) voor het ontwerp-Verdrag stemde. De christen-democraten toonden de meest federalistisch gezinde politici in de lidstaten van de Europese Gemeenschappen te zijn.⁶⁾

De Europese Commissie zette de lijn van Dekker voort. Commissaris Lord Cockfield presenteerde op 14 juni 1985 het zogenaamde Witboek voor de voltooiing van de interne markt. Een omvangrijk document waarin de Commissaris aangaf, hoe via een specifiek werkschema in het jaar 1992 een gemeenschappelijke markt *zonder*

De huidige Commissie onder leiding van J. Delors

interne grenzen (de interne markt) tot stand gebracht zou kunnen worden.

In dit voorstel werden economie en politiek gekoppeld. De interne markt voorziet ten bate van de economie en intra-Europese handelsverhoudingen in het afschaffen van allerlei belemmeringen en de harmonisatie van allerlei wetgeving. Maar door de afschaffing van de interne (let op dit woordgebruik) grenzen (de grenzen tussen de lidstaten dus) krijgt de interne markt een politieke lading die de in het EEG-Verdrag omschreven gemeenschappelijke markt *niet* heeft. Immers, in die markt worden belemmeringen in het verkeer van personen, goederen, diensten en kapitaal zo optimaal als mogelijk is, weggenomen. De interne markt gaat ver-

der: naast sterke vereenvoudiging en liberalisering van de vier vormen van verkeer, *verdwijnen* de grenzen. Daaraan liggen politieke doelstellingen ten grondslag. Op die manier wordt getracht de politieke integratie tussen de EG-lidstaten tastbaar voor iedere burger dichterbij te brengen.⁷⁾

De staats- en regeringsleiders van de EG stemden in met Cockfields voorstellen. De interne markt zou immers geld besparen.⁸⁾ Bovendien bleek een zekere toenadering tot een federalistischer EG niet onbespreekbaar. Maar ook werd verwacht (met name bij Britten en Denen) dat de federalistische soep niet zo heet zou worden gegeten als opgediend.

Een verdragswijziging en -aanvulling was het noodzakelijke gevolg: de Europese Akte trad in werking op 1 juli 1987. Niet dat die Akte nu zonder slag of stoot door de parlementen van de lidstaten werd geratificeerd, geenszins. In Denemarken en Ierland was zelfs een referendum over de goedkeuring van de Akte noodzakelijk. Op het terrein van de buitenlandse en veiligheidspolitiek hebben deze landen een geheel eigen traditie. Denemarken vanwege het niet-nucleaire standpunt in defensiezaken en de innige relatie met Noorwegen en Zweden. Ierland omdat de neutraliteit een in de Ierse grondwet vastgelegd gegeven is.⁹⁾ Beide referenda leidden evenwel tot Akte-ratificatie; de veronderstelde voordelen boden klaarblijkelijk voldoende perspectief, hetgeen een principiële stellingname verzachtte.

In Nederland werd de Akte door de Staten-Generaal met de stemmen van de fracties van PSP, SGP en GPV (de RPF-vertegenwoordiger was op werkbezoek in Israël) tegen, geratificeerd. Zowel 'klein' links als 'klein' rechts stelden, dat een Europese bureaucratische moloch in besluitvorming op basis van bestaande machtsverhoudingen en nuttigheidsoverwegingen, de zelfstandigheid van afzonderlijke volken en minderheden zou gaan overheersen. Voor de kleine christelijke fracties telde als extra bezwaar, dat de Akte in het perspectief van de Europese Unie werd gesteld. Deze partijen beschouwen zo'n Unie het regelrechte einde van een door hen gewenste samenwerking tussen zelfstandige en soevereine staten. Hoewel deze oppositie van klein links en klein rechts in de Kamer door de grote fracties wat lacherig werd afgewimpeld, blijft het de vraag of juist deze partijen niet de meest wezenlijke opmerkingen hebben gemaakt betreffende de toekomst van de Europese Gemeenschappen.

1992: utopia?

Hoewel 1992 geen "paradijs op aarde" zal voortbrengen, zijn de verwachtingen bij zowel "Eurofielen" opiniemakers als bij het — multinationale — bedrijfsleven, hooggespannen. En de rijksoverheid speelt met 'Postbus 51 spots' in op dat nieuwe gevoel; een bakkerij in Spanje is één van de nieuwe kansen en mogelijkheden

die 1992 zou bieden.

Ik stap nu niet in de — overigens zeer interessante — discussie over de (sociaal-economische) plussen en minnen van 1992. Ik kijk naar het politieke momentum. Een dynamisch momentum naar mijn stellige overtuiging. Pel je 1992 los van z'n opgeklopte, bijna mythische context, dan zie je een veranderd politiek denken waarin het streven naar federalisme, communautarisme een volstrekt geaccepteerde zaak is geworden. Akkoord, we gaan tot op dit moment voornamelijk af op belijdenissen met de mond; het is afwachten hoe het metterdaad uitpakt. Maar toch; er is brede consensus over de noodzaak te komen tot een Europese politieke en monetaire unie.

Dat is dan ook de inzet bij het werk aan een nieuw EG-Verdrag. Eind 1990 zijn twee zogenaamde Intergouvernementele Conferenties (IGC's) van start gegaan. Eén IGC over de totstandkoming van een verdrag voor een economische, de andere IGC aangaande de verwezenlijking van een politieke unie. En mogelijk worden de ontwerp-verdragen van die beide unies al op de Top van Maastricht (december van dit jaar) getekend. En, zeer opmerkelijk, in de discussie over koers en doel van de politieke unie is Frankrijk alleen komen te staan. De Fransen hadden aanvankelijk verschillende lidstaten (waaronder Duitsland) achter zich om te komen tot een unie met een zogenaamde twee-pijlerstructuur; een structuur met een communautaire pijler maar ook met een intergouvernementele pijler, in elk geval op buitenlands- en veiligheidsterrein. En nu schijnt Nederland (in tegenstelling tot de jaren zestig) aan het langste eind te trekken; de unitaire/communautaire structuur lijkt aan de winnende hand.

Er tekent zich een expliciet politiek momentum ten gunste van een federaal Europa af. Hoe kan dat? Kun je zo'n vraag eigenlijk wel beantwoorden? Er zijn hoogstens deelantwoorden die, samen opgeteld, nog niet een afdoende verklaring geven en onvolledig zijn. Deelantwoorden die door m'n hoofd spelen:

- de Engelse premier Thatcher heeft het veld geruimd mede vanwege haar 'on-Europese' beleid. Een verzetshaard tegen Europese eenwording is verdwenen;
- alle lidstaten, in het bijzonder Duitsland, zitten met "die Geldfrage": er is geld nodig voor de eenwording, infrastructuur, conversie enz. enz. Een monetaire eenheid belooft rendement, werkgelegenheid, sociaal-economische stabiliteit;
- grote politieke stromingen in de lidstaten verschillen niet wezenlijk meer van elkaar (misschien verschillen ze zelfs ten aanzien van Europa ook niet meer wezenlijk *tussen* elkaar) en vinden elkaar over de grenzen heen;
- mede door meer mobiliteit enz. worden nationale, culturele verschillen (behalve bij EK en WK-sport-

Propaganda voor "meer Europa moet, meer Europa doet je goed"

- wedstrijden) tussen de Europese volken als minder groot ervaren;
- er is een "rondzing effect" ontstaan waarbij iedereen het als volstrekt vanzelfsprekend acht, dat "meer Europa moet, meer Europa doet je goed";
- leidinggevende politici en managers zijn van een generatie die het nationalisme heeft leren loslaten; enz,

Hoe je het ook wendt of keert, we zitten op koers naar één Europa en dat lijkt er te komen, is het niet in 1992 dan wel in 2000. Spaak en de zijnen lijken de langste adem gehad te hebben en het gelijk aan hun kant.

Tenslotte: enkele beschouwende opmerkingen

In de kring van SGP, RPF en GPV is tot op de dag van vandaag afwijzend gereageerd op de ontwikkeling naar een Europese monetaire en politieke unie. Steeds werd en wordt gesteld, dat zo'n Europa de soevereiniteit van de (lid)staten ondergraaft. Dat besluitvorming zal plaatsvinden op basis van nuttigheidscriteria, machtsverhoudingen waarin niet of onvoldoende rekening wordt

gehouden met de bijzonderheden van landen, volken en minderheden.

Deze stellingname deel ik ook. Juist door bijzondere belangenafwegingen in het verleden verkeren christenen tot op de dag van vandaag, zeker in Nederland, in een relatief gunstige positie: er is godsdienstvrijheid, er is zondagswetgeving, er is onderwijsvrijheid enz. Ik ben daar dankbaar voor en zou dit alles zeker niet willen loslaten. Dat zou inderdaad kunnen gebeuren in één Europa waarin macht, economie, nuttigheid en subsidia-riteit de parameters voor besluitvorming worden, zo niet reeds zijn.

Maar ik heb één probleem met de stellingname zoals die door de kleine christelijke partijen wordt ingenomen: je komt niet verder door "een nee-zeggen tegen Europa". Je wijst op gevaren, nadelen, je klampt je vast aan personen als mevrouw Thatcher (toegegeven; ik chargeer maar dat omwille van de duidelijkheid), je wijst op het gevaar van de groeiende fraude temidden van de uitdijende Brusselse bureaucratie enz., enz. Prima en terecht, maar wat ontbreekt is *een realistisch en aantrekkelijk alternatief*. Het blijft bij een — overigens

terechte — waarschuwendende vinger. Wat ontbreekt is een soort blauwdruk van een goed doortimmerd alternatief. Een alternatief dat zonder ingrijpende veranderingen soortgelijke voordelen kan opleveren.

Ik heb mijzelf ook betrappt op een dergelijke stellingname en beargumentering. Zo is door mij in het verleden gewezen op de voordelen van de sociaal-economische verhoudingen in en tussen de EVA-landen. Zo deed hun gezamenlijke Bruto Binnenlandse Produkt het beter dan dat van de EG-landen. Ik zag voordelen in een Europees EVA-model *zonder* dat politieke eenwording nodig zou zijn.¹⁰ Maar ik constateer, dat nota bene de EVA-landen toenadering zoeken tot de EG, hetzij door directe lidmaatschapsaanvragen (Oostenrijk, Zweden) hetzij langs de weg van de komende Europese Economische Ruimte. De verwijzing naar de EVA-constructie is tot een argument in de verleden tijd gaan behoren.

Daarmee ben ik nog geen voorstander geworden van een Europese politieke en monetaire unie. Nee, ik constateer veeleer bij mijzelf en bij politieke groeperingen die mijn sympathie hebben een *vacuüm* in de stellingname en de argumentatie. Er is een leegte, een gebrek aan een alternatief. Een leegte die mijns inziens ook niet is of wordt opgevuld in publikaties uit de geleerden van SGP, RPF en GPV.

Ik kan u, mijn geachte lezer(es) de vulling van dat vacuüm (nu) ook niet bieden. Ik kom daar vooralsnog niet uit. Misschien wel nooit. Ik constateer "slechts", *dat met de keuze voor de interne markt een cruciaal wissel is omgezet in de historie van de EEG.*

De interne markt is niet hetzelfde als de gemeenschappelijke of communautaire markt. De interne markt heeft een expliciet politieke dimensie en lading, gericht op de totstandkoming van een Europese politieke unie. De gemeenschappelijke markt had die lading niet, hoogstens hoopten de bedenkers van die markt (Spaak c.s.), dat met de totstandkoming van de communautaire markt op 1 januari 1970 de Europese politieke eenwording nabij zou zijn. Hetgeen op die datum bepaald niet het geval was. Strikt genomen hebben we zelfs nu nog geen gemeenschappelijke markt; er is immers nog geen volledig geliberaliseerd, non-discriminatoir verkeer van personen, goederen, diensten en kapitaal tussen de lidstaten. Wat we nu wél ten gevolge van het "1992-momentum" hebben is een politiek klimaat waarin een grote meerderheid van de opiniemakers¹¹ de politieke en sociaal-economische eenwording van Europa nastreeft. Een eenwording die nabij is, is het niet in 1992 dan wel in 2000.

Hoe opvallend is hierbij tegelijkertijd het streven naar zelfstandigheid en soevereiniteit van volken en deelrepublieken in Midden- en Oost-Europese landen (met name in de Sovjet-Unie, Joegoslavië en in de Tsjechische en Slowaakse federale Republiek¹²). Een scherp

contrast ten opzichte van het huidige streven van de EEG en een waarschuwing niet te verbreden alvorens men heeft verdiept!

Noten:

1. Voor een bredere analyse verwijs ik U graag naar mijn boekje *Europa, vaderland van morgen?*, in het voorjaar van 1990 uitgegeven bij De Banier in Utrecht.
2. Op 9 mei 1950 lanceerde Schuman publiekelijk het plan tot oprichting van de EGKS.
3. Het is juist, te spreken van een non-overeenkomst: vijf lidstaten werden van juni 1965 tot januari 1966 geconfronteerd met een complete Franse afwezigheid bij elk communautair overleg, en in januari 1966 gaven die vijf Frankrijk feitelijk z'n zin.
4. Hetgeen nog het meest duidelijk bleek uit het feit, dat de gemeenschappelijke markt, dé hoeksteen van het EEG-Verdrag, er reeds op 1 januari 1970 had moeten zijn en er noch op die datum, noch 10 jaar na dato, was.
5. Dekker presenteerde in 1984 "An agenda for Action" om in 1990 één Europese markt gerealiseerd te hebben.
6. Overigens is de woordkeuze voor EEG/Europese Gemeenschappen of voor de Gemeenschap, een interessant debat waard. Ik begeef me daar nu niet in maar ik hoop, dat U hierover eens wilt nadenken.
7. Hetgeen expliciet de bedoeling was, vergelijk Tweede Kamerdocument 19626 B, het "Nader Rapport van de Regering aan de Raad van State", blz. 4 paragraaf 4. Daar wijst de Regering op het wezenlijke verschil tussen de gemeenschappelijke en de interne markt.
8. De berekeningen van de besparingsom lopen enorm uiteen en zijn verricht op basis van verschillende uitgangspunten. Verwacht mag worden, dat een optimaal functionerende interne markt de lidstaten op jaarbasis gezamenlijk ca. f 80 tot 180 miljard kan schelen. Ter vergelijking: de EG-begroting bedroeg in 1991 ca. f 110 miljard.
9. Het land is om die reden geen NAVO-lidstaat.
10. Zie bladzijde 87 van het reeds eerder aangehaalde boekje *Europa, vaderland van morgen?*
11. Ik leg deze term zeer breed uit: van politici tot journalisten, van werkgevers tot werknemers.
12. Nota bene: de republiek Tsjechoslowakije bestaat formeel niet meer!

Aanbevolen literatuur voor verdere studie en bezinning:

1. *Nederland en Europa '92*. Werkdocument nr. 28 van het Centraal Plan Bureau. Den Haag, maart 1989.
2. *Beleidsimplicaties van een Economische en Monetaire Unie in Europa*. Onderzoeksmemorandum no. 73 van het Centraal Plan Bureau. Den Haag, januari 1991.
3. Dr. W. Aalders, *De overlevingskansen van een protestantse natie. Nederland in een verenigd Europa* (Den Haag 1987).
4. P. Cecchini, *Alles op alles voor Europa. De uitdaging 1992* (Amsterdam/Brussel 1988).
5. Clara M. van Dijk en Sjoerd Poorta, *1992, en hoe verder. Een oproep tot gebed en inkeer* (Amsterdam 1989).
6. W.G.C.M. Haack (red.), *Europese economische integratie. Problemen en perspectieven* (Utrecht 1986).
7. Max Jansen en Johan K. de Vree, *The ordeal of unity. The politics of European integration 1945-1985* (Bilthoven 1985).
8. Mr. P.J.G. Kapteyn en prof. mr. P. Verloren van Themaat, *Inleiding tot het recht van de Europese Gemeenschappen* (Vierde druk, Deventer 1987).

Voor het overige adviseer ik U de boeken over Europa te lezen die elders in dit nummer van *Transparant* worden besproken.

Nederland en Europa 1945-1954

J.J. Verboom

Nederland als braafste jongetje in de Europese klas. Dat is het beeld dat in Nederland en vooral in de politiek te vinden is. Uitgaande van het principe dat recht boven macht gaat, is Nederland een voorstander van een supranationale rechtsorde. Was het niet Nederland dat steeds Franse plannen om de Europese

samenwerking op een meer intergouvernementele leest te schoeien heeft gedwarsboomd? Onderzoek naar de houding van Nederland ten opzichte van de Europese integratie in de eerste tien jaar na de oorlog laat evenwel een genuanceerder beeld zien.

Problemen na de Tweede Wereldoorlog

Door de Tweede Wereldoorlog is de economie van Nederland sterk ontwricht. Voor de wederopbouw heeft Nederland grote hoeveelheden grondstoffen en kapitaalgoederen nodig, die vanuit het buitenland geïmporteerd moeten worden. Tegenover die grote import staat slechts een geringe export. Een belangrijke afzetmarkt, Duitsland, is weggefallen. En een sterk protectionisme houdt de deur van veel landen voor Nederlandse exportprodukten op slot. Met ieder land moeten aparte handelsovereenkomsten gesloten worden, waarbij Nederland als klein land niet veel heeft in te brengen. Het resultaat in de eerste jaren na de oorlog is dan ook een groot tekort op de betalingsbalans. Onderstaande tabel laat dit probleem goed zien.

Trade and payments position of the Netherlands as a percentage of GNP

	1938	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951
Imports	28.7	na.	22.9	33.5	32.7	31.0	42.0	42.8
Exports	19.9	na.	8.7	16.9	19.6	23.6	30.6	35.9
Balance of Trade	- 8.7	na.	-14.2	-16.6	-13.1	- 7.4	-11.4	- 6.9
Invisibles	+ 5.1	na.	neg.	+ 1.7	+ 2.4	+ 5.3	+ 4.8	+ 5.2
Balance of Payments	- 3.7	na.	-14.2	-14.8	- 9.2	- 2.0	- 6.6	- 1.7

(Bron: Griffihs, *The Netherlands and the integration of Europe*, p. 3)

Het oplopend tekort op de betalingsbalans leidt in 1947 bijna tot een monetaire crisis. Nederland moet zijn laatste monetaire reserves aanspreken om de import te kunnen betalen en balanceert op de rand van een bankroet.

Vanaf 1948 verbetert echter de situatie; de Marshall-hulp vanuit de VS heeft daarbij een belangrijke rol gespeeld. Prioriteit in het Nederlandse beleid is versterking van de Nederlandse export. In Nederland zelf

leidt dat tot een lage-lonen politiek. In het buitenlands beleid wordt gestreefd naar het opheffen van handelsbelemmeringen (tarieven en quota's) in een zo breed mogelijk verband.

Benelux

Al tijdens de oorlog, in 1944 was het verdrag inzake de oprichting van de Benelux getekend. Nederland, België en Luxemburg zouden een douane-unie vormen, waarbinnen een vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal zou gelden.

In de eerste jaren dringt België aan op een spoedige realisatie van het vrije verkeer. De Belgische industrie heeft veel minder geleden onder de oorlog en ziet Nederland als een goede afzetmarkt. Nederland daarentegen worstelt met zijn betalingsbalans en wil daarom een greep houden op de import. Een vrij handelsverkeer past daar nog niet bij.

Voor bepaalde doeleinden is de Benelux voor Nederland evenwel nuttig, reden waarom Nederland de onderhandelingen om te komen tot een douane-unie voortzet. In de eerste plaats kan Nederland zo aan grondstoffen en kapitaalgoederen komen die het nodig heeft voor de opbouw van de eigen industrie. In de tweede plaats is de Benelux voor Nederland een mogelijkheid om goedkoop aan Belgische leningen te komen. Met die leningen kan Nederland weer de import vanuit België betalen. In de derde plaats kan de Benelux aan de VS worden gepresenteerd als een regionaal economisch samenwerkingsverband, waardoor men meer Marshall-hulp in de wacht kan slepen.

Huize Benelux (*Haagsche Post*, 06-09-52)

Vanaf 1951 zijn de rollen omgedraaid. Door de lage-lonen politiek heeft Nederland een gunstige concurrentiepositie ten opzichte van België gekregen. Nederland wil dan ook een volledig vrij onderling handelsverkeer en een gemeenschappelijke handelspolitiek ten opzichte van derde landen.

België vreest daarentegen dat met name op landbouwgebied de Belgische boeren weggeconcurrereerd zullen

EG intern verdeeld over uitbreiding:

1. ***Verdiepen:*** verdergaande integratie in de richting van een Europese Unie.
Verbreden: toetreden van nieuwe lidstaten.
2. ***Gemakkelijker:*** Zweden en Oostenrijk.
Moeilijker: Polen, Hongarije en Tsjechoslowakije.
3. Als met name de Oosteuropese landen geen relatie met de EG krijgen zodat hun economieën ver achterblijven, ontstaat het risico dat velen uit die landen om economische redenen, al dan niet illegaal, de EG zullen binnenkomen.
4. Een geaffilieerd lidmaatschap, dat wil zeggen dat zij gefaseerd mee gaan doen aan de verschillende EG-regelingen.
5. Commissaris voor buitenlandse handel en vice-voorzitter van de Europese Commissie.
6. 1973: Engeland, Denemarken en Ierland.
1981: Griekenland.
1986: Spanje en Portugal.
7. Zij heeft daar veto-recht.
8. In 1959, als tegenhanger van de EG (angst dat hun handel nadeel zou ondervinden.)
9. Engeland.

Europees Hof verwerpt Mediawet:

1. Zij ziet er op toe dat verplichtingen op grond van het Verdrag van Rome (of de Europese Akte) worden nageleefd en doet uitspraak bij geschillen hierover.
2. EG-recht gaat boven nationaal recht, maar het Hof heeft geen mogelijkheden haar uitspraken af te dwingen.
3. De Europese Commissie, het Europees Parlement, een lidstaat, een onderneming, een burger.
4. Het beschermt de verschillende levensbeschouwelijke zuilen op dit terrein.
5. Er is vrij verkeer van diensten in de EG. Dat geldt ook voor de media, vond men.

EG-ministers willen invoering HDTV:

1. - Als er één standaard komt, kan de productie uiteindelijk goedkoper plaatsvinden (er kan in grotere massa geproduceerd worden).
- Daardoor kan Europa beter concurreren tegen een eventueel Japans of Amerikaans systeem.
2. TV-ontvangst, voltage (in elektrische apparaten), spoorbreedte (Spanje), TGV (Frankrijk en Duitsland), stopcontacten.
3. De Europese Akte.

Twee spotprenten:

1. Dat De Gaulle de toetreding van Engeland tot de EG zal blokkeren.
2. Dat De Gaulle met zijn 'Europa der Vaderlanden' Frankrijk als de leider van Europa ziet.

Andriessen: Geef EP echte bevoegdheden:

1. - Een adviesrecht ten aanzien van de Europese regelgeving.
- Een mede-begrotingsrecht.
- Het recht het beleid van de Europese Commissie af te keuren en haar 'naar huis te sturen'.
2. Alle beslissingen vallen in de Raad van Ministers die geen verantwoording schuldig zijn aan het Europees Parlement.
3. - Het recht nieuwe lidstaten toe te laten.
- Het recht handelsverdragen met derden te blokkeren.
- Een zodanige samenwerkingsprocedure ten aanzien van de regelgeving met het oog op '1992', dat de Europese Commissie amendementen van het Europees Parlement (bij tweede lezing) alleen nog maar bij unanimiteit kan tegenhouden.
4. Engeland wil niet eigen soevereine rechten afstaan aan een EG-orgaan.

Antwoorden lesbrief 1: Europa en de Landbouw

1. – Wilden de boeren een redelijk inkomen verdienen dan moest de landbouw grootschaliger worden en dus moesten er veel (kleine) boeren verdwijnen.
 - Wilden er redelijke prijzen voor de consument komen dan moest de landbouw mechaniseren zodat de produktie goedkoper kon gebeuren. Ook dit kan alleen op grote bedrijven.
2. – Het voorkomen van conflicten wanneer elk Europees land de eigen landbouw opnieuw ging beschermen.
 - De concurrentie vanuit de V.S. waar veel goedkoper geproduceerd werd.
3. a. De Europese boer had gemiddeld 3,8 ha., de Amerikaanse boer had gemiddeld 100 ha.
b. Dan kunnen machines rendabel ingezet worden en kan een boer veel meer land bewerken.
4. Nederland is een landbouw-exporterend land en kan een groter afzetgebied goed gebruiken.
5. *Voordeel:* te grote prijsschommelingen worden voorkomen en er is altijd een ruim aanbod.
Nadeel: hogere prijzen, omdat goedkopere invoer bemoeilijkt wordt.
6. *Richtprijs:* door EG vastgestelde prijs die een boer voor zijn produkten zou moeten krijgen.
Interventieprijs: prijs waartegen de EG produkten opkoopt als die op de vrije markt teveel onder de richtprijs zakken.
7. De modernisering van de landbouw is zo'n succes geworden dat de EG nu met tal van overschotten zit die (door hun te hoge prijs) moeilijk af te zetten zijn op de wereldmarkt.
8. *Melkquota:* vastgestelde hoeveelheden melk die landen of boeren mogen produceren.
Superheffing: heffing die door een boer betaald moet worden over elke liter die hij teveel produceert.
9. De overschotten bij graan en vooral bij boter en magere melkpoeder zijn behoorlijk verminderd, het overschot bij olijfolie blijft toenemen en verdubbelt ruim bij wijn; het beleid is dus slechts gedeeltelijk geslaagd.
10. a. Uit een combinatie van 1e en 4e kolom. Hoe groter de bedrijfsgrootte en hoe lager het percentage landbouwers, hoe meer er gemechaniseerd is (in Nederland wordt in de tuinbouw de grond heel intensief bebouwd, Engeland kent extensieve schapenteelt).
b. Griekenland en Portugal.
11. a. Omdat het de eigen markt beschermd tegen (goedkope) import.
b. Dat is een belangrijk landbouw-exporterend land. (Bovendien 'dumpt' de EG haar overschotten gedeeltelijk op de wereldmarkt.)
12. Deze regeling zorgt ervoor dat deze boeren toch een redelijk inkomen hebben (ze zouden binnen de EG anders niet kunnen concurreren).

Antwoorden Lesbrief 2: krant artikelen/fragmenten

Europees Parlement wil binnenvaart stimuleren:

1. De fractie van de zogenaamde Niet-Ingeschrevenen.
2. Er vindt veel grensoverschrijdend handelsverkeer plaats over de Europese rivieren en kanalen (bijvoorbeeld de Rijn en de Maas stromen door meerdere landen).
3. De uitstoot van schadelijke stoffen ligt per schip veel lager dan bij vervoer over de weg.
4. De Europese Commissie komt met een voorstel tot regelgeving, het Europees Parlement adviseert hierover (in 1e en 2e lezing / kan ook amendementen indienen) en de Raad van (vervoer) Ministers neemt het voorstel (al dan niet gewijzigd) aan.

Europees geld voor Friese plattelandsgebieden:

1. – Afdrachten per land aan de EG-kas.
 - Importheffingen aan de buitengrenzen van de EG.
 - Een bepaald percentage van de BTW-ontvangsten in de lidstaten.
2. De arme zuidelijke lidstaten, met name Griekenland en Portugal.
3. Naar de landbouw.

worden. Het wil daarom alleen nog handelsbelemmeringen opruimen op voorwaarde dat ook het economische beleid gecoördineerd wordt. Verschillen in loonniveaus moeten daarbij weggewerkt worden, waardoor een eerlijke concurrentie kan ontstaan. Nederland voelt daar evenwel niets voor, omdat het daarmee zijn goede concurrentiepositie zal kwijtraken. Tevens betekent economische coördinatie ook monetaire coördinatie. Maar de monetaire autoriteiten, met name de Nederlandse Bank, voelen niets voor het afstaan van bevoegdheden. Het resultaat is dat de Benelux in een impasse raakt. Andere internationale organisaties worden daarentegen belangrijker.

Het plan-Stikker en -Mansholt

Nederland wil ook in groter verband tot vrijhandel komen. In de OEES en de GATT worden daarvoor wel besprekingen gevoerd, maar voor Nederland hebben die te weinig betekenis. Nederland komt dan ook met een eigen initiatief. De Nederlandse minister van buitenlandse Zaken Stikker lanceert in 1949 een plan om sectorsgewijs de handel te liberaliseren. Zowel quota's als tarieven dienen op termijn te worden afgeschaft. Als compensatie wordt er een Europees Fonds opgericht voor steun aan gebieden die door de vrijhandel in problemen komen.

In het kader van de intergouvernementele OEES zou het plan-Stikker moeten worden uitgevoerd. Het plan stuit evenwel op het protectionisme van de meeste Europese staten. Het afschaffen van zowel de quota's als de tarieven is voor hen teveel gevraagd.

De OEES heeft wel studie gedaan binnen enkele sectoren (cement, papier en pulp), maar tot concrete resultaten heeft dat niet geleid.

Stikker vangt bot (Haagsche Post, 11-02-50)

Vervolgens komt de Nederlandse minister van landbouw, Mansholt, met een plan tot vrijmaking van de markt voor landbouwgoederen. Landbouwproducten

maken traditioneel een belangrijk onderdeel uit van de export van Nederland. Veel Europese staten beschermen echter hun eigen landbouw, en remmen de import af, omdat zij prioriteit leggen bij de invoer van grondstoffen en kapitaalgoederen ten behoeve van de wederopbouw.

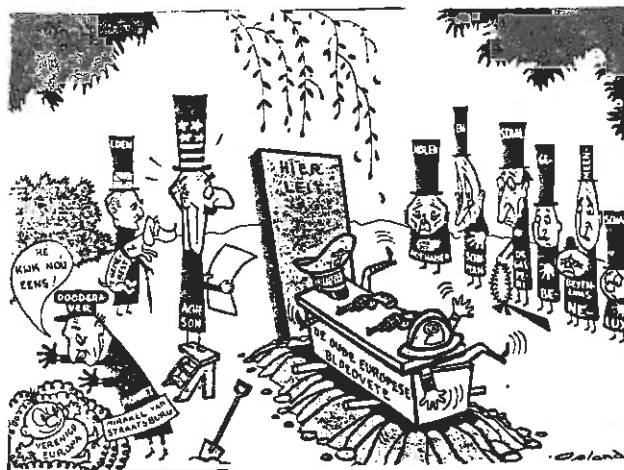
In tegenstelling tot het plan-Stikker voorziet het plan-Mansholt in een supranationaal orgaan. Mansholt zelf is een federalist, overtuigd van het succes van een supranationale aanpak. De gang van zaken in de Benelux en de OEES heeft hem duidelijk gemaakt dat bij puur intergouvernementele samenwerking nationale belangen het altijd zouden winnen van de vrijhandel.

Binnen het kabinet heeft Mansholt heel wat weerstand tegen supranationaliteit weten te overwinnen. Met name premier Drees en Stikker zijn sceptisch. Die hobbel weet Mansholt nog te nemen. Op 25 maart 1952 wordt zijn plan besproken op een conferentie van Europese landbouwministers. Het plan-Mansholt treft dan hetzelfde lot als het plan-Stikker: het strandt op het protectionisme.

Het Schuman-plan

Op 9 mei 1950 lanceert de Franse minister van buitenlandse zaken, Schuman, het plan om de Duitse en Franse kolen en staal industrie onder één supranationale organisatie te brengen.

Enerzijds is dit voorstel gemotiveerd door de gedachte dat samenwerking op deze — voor oorlogsvoering essentiële — industrieën, de mogelijkheid van een nieuwe Frans-Duitse oorlog voorgoed onmogelijk maakt. Anderzijds heeft Frankrijk economisch belang bij de industriële opbouw van Duitsland. Een zelfstandig Duitsland is evenwel te gevaarlijk; integratie van Duitsland via een supranationale organisatie is daarvoor de oplossing. Er zou in die organisatie, de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS), een onafhankelijke hoge autoriteit komen met ruime bevoegdheden.

De oorlog begraven (Volkskrant, 13-09-52)

Voor Nederland is het moeilijk om het Schuman-plan af te wijzen. Het past goed bij de sector-bij-sector benadering van het plan-Stikker. Daarnaast heeft ook Nederland een groot economisch belang bij de wederopbouw van Duitsland. Wel heeft de regering op enkele punten grote reserves. Dat is in de eerste plaats op het punt van de supranationaliteit. De Nederlandse regering vindt de bevoegdheden van de hoge autoriteit te ver gaan en vreest voor een te grote aantasting van de nationale zelfstandigheid.

Nederland wil daarom dat de hoge autoriteit onder verantwoordelijkheid staat van de Raad van (nationale) ministers. Die Raad dient bij belangrijke beslissingen met unanimité te stemmen.

Mede door de Nederlandse inbreng krijgt de Raad van ministers in de EGKS meer invloed. In zaken die invloed hebben op het nationaal economische beleid, mag de hoge autoriteit alleen handelen op basis van door de Raad uitgevaardigde richtlijnen.

Landen met hogere loonkosten zoals België, Luxemburg en Frankrijk, willen dat de hoge autoriteit ook zou toezien op gelijkwaardige concurrentieverhoudingen. Voor landen met lage loonkosten zou dit een verhoging van het loonniveau inhouden. Nederland voelt daar uiteraard niets voor omdat daarmee de voordelige concurrentiepositie zou worden aangetast. Maar ook Duitsland, eveneens een lage-lonen land, verzet zich daar fel tegen. Het idee om de hoge autoriteit ook op sociaal gebied bevoegdheden te geven is daarmee van de baan.

Europese Defensie Gemeenschap

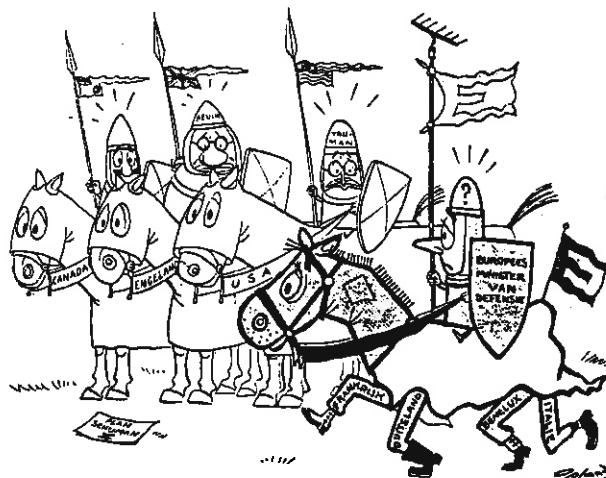
De Tweede Wereldoorlog betekent het einde van de Nederlandse neutraliteitspolitiek. Een duidelijke keus voor een Westers bondgenootschap wordt in de beginjaren na de oorlog evenwel niet gemaakt. De Nederlandse regering vertrouwt op het stelsel van collectieve veiligheid, zoals dat in de Verenigde Naties wordt belichaamd.

Naarmate de kloof tussen de Sovjet-Unie en de Westerse wereld groeit en de Sovjet-Unie steeds meer als een gevaar beschouwd wordt, groeit ook de betrokkenheid van Nederland bij een Westers veiligheidssysteem. Het sluit zich in maart 1948 aan bij het Pakt van Brussel en in april 1949 bij de NAVO.

De toenemende dreiging vanuit de Sovjet-Unie maakt de Duitse herbewapening meer urgent. Gezien het verleden is die herbewapening met name voor Frankrijk een weinig aantrekkelijk vooruitzicht. Het is dan ook de Franse regering die in oktober 1950 met een plan komt om de Duitse herbewapening in een groter Europees verband te integreren. Net als bij de EGKS zou een supranationale structuur Duitsland aan West-Europa moeten binden. Er zou een Europees leger moeten komen onder supranationaal gezag, waarvan het Duitse leger een onderdeel is. Alleen binnen zo'n supranatio-

nale organisatie, een Europese Defensie Gemeenschap (EDG), kan voor Frankrijk de Duitse herbewapening plaatsvinden.

Nederland reageert terughoudend op dit Franse plan. Het is bang dat binnen de EDG Frankrijk een dominerende positie zou innemen. Ook heeft de Nederlandse regering grote bezwaren tegen de overdracht van bevoegdheden en het verlies van soevereiniteit op buitenlands-politiek gebied. Stikker verwoordt het aldus: "Integratie van de legers impliceert integratie van de buitenlandse politiek, wat de mogelijkheid van een zelfstandig beleid in Nederland onmogelijk maakt, omdat het onvermijdelijk is dat binnen een supranationale staat de grote machten de kleine machten domineren"¹⁾. Een onderdeel van de EDG is inderdaad de vorming van een Europese Politieke Gemeenschap (EPG), waarin ook het buitenlands beleid van de betrokken staten gecoördineerd zal worden. Nederland wil daarom niet deelnemen aan de conferentie over de EDG, maar stuurt slechts een waarnemer.

Het beste paard van stal (Volkskrant, 28-10-50)

De onderhandelingen over de vorming van de EDG verlopen evenwel voorspoedig. Omdat de VS de EDG als het enige, voor Frankrijk aanvaardbare, alternatief zien voor de Duitse herbewapening, gaan zij het Franse plan krachtig ondersteunen. De VS zetten Nederland onder druk om deel te nemen aan de besprekingen, waarbij onder meer wordt bedreigd met een korting op de hulp vanuit de VS.

Onder deze druk besluit Nederland in oktober 1951 om de status van waarnemer op de conferentie over de EDG te wijzigen in die van deelnemer. De Nederlandse afvaardiging krijgt de opdracht om de rol van de kleine staten te vergroten, en de EDG een meer intergouvernementeel karakter te geven door de positie van de Raad van Ministers te versterken. Nederland vindt daarbij België en Luxemburg aan zijn kant, die eveneens vrezden voor een Franse overheersende positie. En inder-

daad weten zij gezamenlijk een betere vertegenwoordiging voor de kleine staten te bereiken.

In mei 1952 wordt het verdrag voor de EDG door de regeringen ondertekend. In juli 1953 keurt de Tweede Kamer het EDG-verdrag goed, met de kanttekening dat Nederland een zetel behoort te krijgen in de hoge autoriteit van de EDG en dat het zeggenschap behoudt over de financiële bijdrage aan de EDG. In augustus 1954 sneuvelt het plan voor de EDG evenwel in het Franse parlement. De Duitse herbewapening wordt daarna snel geregeld in de Parijse Overeenkomst (oktober 1954) tussen de NAVO-landen en Duitsland. Via de West-Europese Unie (WEU) wordt Duitsland in de NAVO geïntegreerd. De relatie met de VS en het Verenigd Koninkrijk is gered, er komt geen supranationale organisatie en dus is de Nederlandse regering tevreden.

Het plan-Beyen

Op 2 september 1952 is in Nederland inmiddels het tweede kabinet Drees geformeerd. In plaats van Stikker gaat Beyen zich met Europese zaken bezig houden. Beyen heeft minder problemen met de Europese integratie dan Stikker, hoewel hij de EDG/EPG niet toejicht, ziet hij er wel kansen in op economisch gebied. Hij doet het voorstel om de op te richten EPG niet alleen te belasten met het buitenlandse beleid maar ook met het economisch beleid. Er dient een douane-unie te komen tussen de deelnemende landen, waarbij de interne handelsbarrières moeten worden weggenomen. Het monetair en sociaal beleid dient in beperkte mate gecoördineerd te worden. Een EPG, die naast politieke ook economische integratie inhoudt, is voor hem aanvaardbaar. Hij weet, samen met Mansholt (minister van landbouw) en Zijlstra (minister van economische zaken), Drees — die niet veel van de EDG/EPG moet hebben — te overtuigen. Met het afwijzen van de EDG door het Franse parlement, zijn ook de EPG en het plan-Beyen van de baan. Spoedig wordt zijn initiatief om tot een douane-unie te komen weer opgepakt, en vormt het een belangrijk aanzet voor de totstandkoming van de Europese Economische Gemeenschap.

Conclusies

In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog overheersen de economische problemen het Nederlandse beleid. De wederopbouw zorgt voor een groot tekort op de betalingsbalans, waardoor Nederland bijna in een economische crisis terecht komt. In een wereld vol van protectionisme heeft het zoeken naar markten voor de Nederlandse export prioriteit. Dit gebeurt op pragmatische wijze. Het streven is gericht op een zo vrij mogelijke internationale handel, zolang dat Nederland goed uitkomt. Komt het niet goed uit, zoals in de begin-jaren van de Benelux, dan is het Nederland dat de vrije handel juist afremt. Economische samenwerking dient ook

niet verder te gaan dan nodig is voor vergroting van de export. Negatieve integratie, het wegnemen van handelsbelemmeringen, wordt krachtig ondersteund. Maar wanneer het gaat om positieve integratie, het coördineren en harmoniseren van de sociaal-economische politiek, dan staat de wagen stil. De gunstige concurrentiepositie die Nederland door zijn lage-lonen politiek had opgebouwd zou daarmee in gevaar komen.

Ten aanzien van het streven naar een politiek verenigd Europa is Nederland zeer terughoudend. Op het gebied van buitenlandse zaken heeft intergouvernementele samenwerking de voorkeur. Met de vorming van de supranationale EGKS en vooral de EDG/EPG heeft het dan ook grote moeite. Inzet bij de onderhandelingen is het afzwakken van de supranationale opzet en het versterken van het intergouvernementele element via de Raad van Ministers. Het pragmatisme komt vervolgens weer duidelijk naar voren bij de vorming van de EDG/EPG. Wanneer Nederland bijna gedwongen wordt om daaraan deel te nemen, wordt van de nood een deugd gemaakt en komt Beyen met het plan om van de EPG ook een douane-unie te maken.

Op puur economisch gebied is het verzet tegen supranationale samenwerking geringer. De EGKS stuit op minder bezwaren dan de EDG/EPG. En in 1952 komt Mansholt zelf met een plan voor supranationale samenwerking op landbouwgebied. Maar aan deze vormen van samenwerking waren dan ook economische voordelen verbonden.

Daarbij komt dat persoonlijke visies en departementale belangen ook een rol spelen. Een federalist als Mansholt, die bovendien voor de taak staat om de Nederlandse agrarische export te bevorderen, is positiever over supranationale samenwerking dan een minister van buitenlandse zaken als Stikker.

Samenvattend kan gesteld worden dat in de buitenlandse politiek van 1945-1954 geen ideale principes over een supranationale rechtsorde, geen verheven streven naar Europese eenwording, maar een nuchtere koopmansgeest gericht op eigen belang, het sterkst is geweest.

Noot:

1. R.T. Griffiths (e.a.), *The Netherlands and the integration of Europe 1945-1957* (Amsterdam, 1990), p. 146.

Geraadpleegde literatuur:

1. P. Geyl (e.a.), *Vier maal Europa* (Alphen a.d. Rijn 1959).
2. R.T. Griffiths (e.a.), *The Netherlands and the integration of Europe 1945-1957* (Amsterdam 1990).
3. K.A. Kalshoven, *Benelux* (Rotterdam/Den Haag z.j.).
4. S. Rozemond, *Nederland in West-Europa* (Den Haag 1987).
5. J.J.C. Voorhoeve, *Peace, Profits and Principles: a study of Dutch foreign policy* (Den Haag 1979).

Over een paar jaar kan de Gouden Koets beter op het Prins Clausplein rechtsaf slaan richting Rotterdam-Antwerpen en doorrijden naar Brussel. De koningin arriveert dan op een plek waar de echte beslissingen over de Nederlandse burger worden genomen.

Politiek Den Haag wordt in hoog tempo machtelozer. Volgens een schatting van het Europese parlement komt vijftien tot twintig procent van alle regels waaraan de Nederlandse burger zich moet houden uit Brussel. Op het gebied van Landbouw en Visserij is dat negentig procent. Deze ontwikkeling zet zich in snel voort. Voorzitter Delors van

de Europese Commissie denkt dat binnen tien jaar tachtig procent van al het sociale en economische recht in Brussel is vastgesteld.

De Europese eenwording maakt van Den Haag een provincieplaats waar het parlement machteloos moet toezien hoe de ministers internationale besluiten uitvoeren. De leden van het kabinet zijn van hoogste nationale gezagsdragers veranderd in Brusselse diplomaten. Het nationale parlement in een tandeloze vergaderclub.

Folkert Jensma
(NRC-Handelsblad, 19-09-90)

Europa — ons een zorg

A.M. Oostlander

West-Europa gaat met forse tred richting 'integratie'. De Europese Monetaire Unie en de Europese Politieke Unie worden steeds meer realiteit. Er wordt natuurlijk wel fel over gedebatteerd en sommige onderhandelingen mislukken ook wel, maar intussen gaat alles sneller dan we dachten. Als onze regering aankondigt

dat we vanaf 1997 met één Europese munt, de ECU, te maken zullen hebben dan is dat toch een verrassing.

Democratie in Europa

Het is belangrijk dat de Europese burgers daarbij betrokken zijn. Zij hebben recht op het dragen van verantwoordelijkheid. Zo kunnen ze eraan meewerken dat de normen en waarden waarvoor zij staan in de Europese politiek weerspiegeld worden — met name de christelijke normen en waarden waar de Europese cultuur eigenlijk zijn dynamiek aan ontleent.

Aan die democratische betrokkenheid mankeert het nogal. Er is wel een rechtstreeks gekozen Europees Parlement — en dat heeft best veel invloed — maar er is nog veel te veel politiek beleid dat hoofdzakelijk door hoge ambtenaren van de lidstaten van de Europese Gemeenschap (EG) gemaakt wordt waarbij het Europees Parlement — en zeker de nationale parlementen — het nakijken hebben. Veel Europees beleid komt — zo noemen we dat — langs intergouvernementele weg tot stand. Dat wil zeggen dat de ministers van de nationale regeringen het beleid onder elkaar bedisselen. Omdat er zoveel te bedisselen is moeten ze heel wat

overlaten aan hun 'permanente vertegenwoordigers'. Dat zijn hoge ambtenaren van de lidstaten zelf. Zij doen heel veel van het politieke werk en de verantwoordelijke ministers geven daar later hun goedkeuring aan.

In zulke clubs spelen de nationale eigenbelangen een heel belangrijke rol. Dat doet af aan de rechtvaardigheid van het beleid en het kan er soms toe leiden dat er helemaal geen behoorlijk beleid tot stand komt. De nationale parlementen hebben daar geen greep op omdat de ministers zich achter elkaar kunnen verschuilen en omdat hun onderhandelingen niet openbaar zijn. Dat is heel gek. In eigen land vinden de beslissingen over het beleid wel in openbaarheid plaats namelijk in de Tweede en Eerste Kamer. Geen wonder dat het Nederlandse parlement democratisering van de Europese Gemeenschap eist, dat wil zeggen meer verantwoordelijkheden en controle bevoegdheden van het Europees Parlement.

Geen eenzijdig Europa

Daarnaast storen de parlementariërs zich aan het eenzijdig economisch karakter van de Gemeenschap. Vanuit de economische doelstellingen (het vestigen van één Europese markt zonder binnengrenzen) beïnvloedt de EG namelijk wel degelijk allerlei andere sectoren van de Europese samenleving. Denk maar eens aan de commercialisering van de media die mede door die eenzijdige EG in de hand wordt gewerkt. Bij cultuurbeleid denkt men dan alleen aan de concurrentiepositie van de Europese cultuurindustrie; onderwijs ziet men dan alleen als beroepsopvoeding, enz.

Het is dus belangrijk om de invloed van de EG op deze terreinen niet op z'n beloop laten maar goed vast te leggen. Bevoegd moet de EG wel zijn op de niet-economische terreinen want dan kan er in het algemeen beleid ook rekening mee gehouden worden. Je kunt de Gemeenschap dan op die andere verantwoordelijkheden

aanspreken.

Blijft er dan genoeg over voor het nationale beleid? Jazeker. De Europese Gemeenschap wil alleen die zaken behartigen die nationaal niet tot hun recht komen of waarbij Gemeenschapsbeleid een belangrijke waarde kan toevoegen. Zo is het ook tot een EG gekomen. De christen-democratische politici uit de beginjaren van de Gemeenschap bedachten een bovennationale autoriteit die nodig bleek omdat het nationale beleid niet meer kon voldoen aan de criteria van gerechtigheid en solidariteit. Het ging hen erom dat er een Europese rechtsorde zou komen in plaats van de jungle van de belangenstrijd waar Europa twee wereldoorlogen binnen veertig jaar aan te wijten had. Zij zeiden: als een bepaalde politiek binnen de nationale bevoegdheden niet op een solidaire en rechtvaardige wijze tot stand kan komen dan moet je dat beleid op een hoger niveau laten plaats vinden. Dat is een wezenlijk christelijke gedachte.

Identiteit

Maar krijg je dan geen Europese eenheidsworst? Op bepaalde gebieden wel. In de Europese industrie gebruikt men nu dezelfde standaards, de veiligheidsvoorschriften voor de werkplaats worden op een hoog gelijk niveau gebracht, overal gaan minimum milieu-eisen gelden zodat de achterblijvers worden opgejut. Concurrentievervalsing is verboden en dat heeft invloed op de prijzen. Je kunt dat aan de Europese winkels zien. Maar op het gebied van de cultuur en het onderwijs ligt dat anders. Vaak hebben nationale regeringen al niet zoveel op die terreinen te zeggen omdat de regio's (in Duitsland bijvoorbeeld de Länder, in België de gewesten) daar de bevoegdheden voor hebben. Bovendien vinden de Europese politici dat Europa nooit een smeltkroes moet worden zoals de Verenigde Staten van Amerika. Die verscheidenheid is één van de boeiendste eigenschappen van Europa. In de Europese Verdragen moet dus een artikel komen waarin staat hoe de EG die verscheidenheid kan en moet beschermen. Daarnaast heeft Europa naar buiten toe wel het één en ander uit te dragen en dat kan gezamenlijk gebeuren.

Het aardige van het Europees Parlement is dat je daar eigenlijk meer voor je eigen overtuiging kunt uitkomen dan in het Nederlandse. Niemand vindt het in Straatsburg gek als je spreekt over de christelijke oorsprong van de Europese cultuur. Men is er niet zo anti-godsdiensdig en niet zo beschroomd als in Nederland.

Natuurlijk valt er in het Europees Parlement heel wat te vechten — ook als het over christelijk gemotiveerde politiek gaat. Maar dat is in Nederland zeker niet anders. Maar vanuit christelijk standpunt is zo'n politiek gevecht zeer de moeite waard. En dat te meer als we ons realiseren dat de Europese Gemeenschap uit een christelijk idee over gerechtigheid, solidariteit en internationale verantwoordelijkheid voortkomt!

Nederland en de Europese dreiging

L.M.P. Scholten

Contemporaine geschiedenis is uitermate enerverend. Je bent niet alleen toeschouwer, maar je doet zelf mee (hoe minimaal ook). Je draagt dus ook verantwoordelijkheid. Contemporaine geschiedenis heeft ook zijn onvermijdelijke beperktheid. Je beziet de ontwikkelingen niet op een afstand, dus in groter verband. Je zit er midden-

in, en ziet daardoor veel niet. En wat je wel ziet, zie je dikwijls niet in de juiste proporties.

Een latere generatie zal misschien helder inzicht krijgen in één van de grote raadsels van deze jaren: dat we in West- en Oost-Europa twee ontwikkelingen zien, die diametraal tegenover elkaar lijken te staan.

In West-Europa is de bovennationale samenwerking sinds 1985 in een stroomversnelling gekomen. De twaalf landen van de Europese Gemeenschap vertonen een steeds duidelijker bereidheid om niet alleen hun economische, maar ook hun politieke zelfstandigheid in vergaande mate prijs te geven op weg naar "de Verenigde Staten van Europa" (?).

Weinig realiseerde men zich, dat een paar honderd kilometer oostelijker een vergelijkbaar verbond van Europese volken al enkele tientallen jaren bestond. Daar zien we sinds 1985 precies het omgekeerde. Internationale verbanden als Comecon en Warschaupakt zijn verdwenen; staten als de Unie van Socialistische Sowjet Republieken en Joegoslavië vallen als los zand uit elkaar. Er is daar duidelijk meer aan de hand dan alleen een begrijpelijke reactie op de jaren van communistische dwingelandij. Nationalistische gevoelens bruisen op met ongekende passie. Niet alleen het politiek en economisch marxisme, maar ook de theorie dat het nationalisme definitief tot het verleden behoorde, kan worden bijgezet in het historisch rariteitenkabinet. Maar wij in het westen zijn zo overtuigd van onze superioriteit dat wij niet willen leren van de ervaringen in de andere helft van Europa. Natuurlijk weet ik wel, dat er een groot verschil is. Daar is het geprobeerd met de harde militaire vuist, hier gaat het met de fluwelen handschoen van lokkend welvaartspectief. Maar ondanks de zachtzinnige aanpak voelen we ons al lang machteloos staan tegenover dit proces dat onomkeerbaar lijkt.

Dienaars van Brussel

Ons eigen politieke centrum in Den Haag heeft steeds minder te betekenen. Wij worden in toenemende mate

Het gebouw van de Europese Commissie in Brussel

vanuit Brussel geregeerd.

Nu al komt 15 tot 20 procent van de regels waaraan de Nederlandse burgers zich moeten houden, uit Brussel. Op het gebied van landbouw en visserij is dat reeds 90 procent.

De ministers komen steeds meer in de Kamer als toelichters en uitvoerders van een beleid, dat al in Brussel is vastgesteld. Minister betekent dienaar. Maar in plaats van dienaars van de kroon, worden ze steeds meer dienaars van Brussel. Natuurlijk is het waar, dat de ministers van de diverse landen eerst zelf in Brussel bijeen zijn geweest om dat beleid te bepalen, maar de mogelijkheden van een land als het onze moet men daarbij natuurlijk niet overschatten.

Tot nu toe kon de Kamer, wanneer zij fundamentele bezwaren had tegen het beleid, de betrokken minister of desnoods het gehele kabinet naar huis sturen en het beleid ging niet door. Die mogelijkheid is er nog steeds. Het enige verschil is, dat het niets verandert aan de uitvoering van het beleid.

Nederland wordt een provincie van Europa. Niet alleen onze buitenlandse politiek en onze internationale handel, maar met name onze binnenlandse politiek wordt de komende jaren geëuropaseerd. De inrichting van

onze Nederlandse samenleving, de vormgeving van het bestuur, maar ook de geldende ethische normen en waarden zullen steeds sterker bepaald worden door Europese regelgeving.

Meelopen in de Europese pas

Vasthouden aan ons eigen belastingstelsel, ons eigen stelsel van sociale zekerheid, onze eigen manier van bekostiging van de gezondheidszorg, blijft tot op zekere hoogte mogelijk, maar het zou in een Europa zonder grenzen, met vrij verkeer van personen, goederen en diensten weleens net in ons nadeel kunnen werken. We moeten meelopen in de Europese pas.

Eerlijke concurrentieverhoudingen op de gemeenschappelijke Europese markt kunnen alleen worden bereikt door gelijktrekking van de overheidssteun in de diverse landen aan het bedrijfsleven en door harmonisatie van de nu nog sterk uiteenlopende belastingstelsels. Dat is allemaal politiek. Datzelfde geldt, en ik noem maar wat willekeurige zaken, op het gebied van arbeidswetgeving, welzijn, milieu, energie, rampenbestrijding, justitie.

En daarbij zal het niet blijven. Wij kennen in Nederland nog vrij strenge bepalingen inzake zondagsarbeid. Die

zullen ter wille van de economische integratie aangepast moeten worden aan wat elders gangbaar is. Hoe kunnen wij nog de laatste resten van de zondagsrust handhaven, wanneer het bedrijfsleven zeven dagen continu-arbeid eist om op de vrije Europese markt mee te kunnen blijven doen?

Wat betreft de verhoudingen tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt zullen we in geforceerd tempo toe moeten groeien naar 'Europese' normen, met alle gevolgen van dien voor de positie van huwelijk en gezin. Zuiver op gronden van doelmatigheid zal er een sterke druk zijn om allerlei maatschappelijke verschillen tussen de lidstaten weg te nemen of althans zo klein mogelijk te maken. De onderwijsstelsels zullen op elkaar afgestemd moeten worden.

De noodzaak van steeds meer uniforme Europese regelgeving versterkt de positie van de Europese organen. De nationale financiële beleidsruimte zal meer en meer bepaald worden door de Europese begroting, met alle beperking voor de nationale beleidskeuzen. Er valt niet te ontkomen aan één centrale Europese bank, één munt, één belastingsysteem.

En dan zwijg ik nog maar over de ontwikkelingen in het bedrijfsleven zelf: een groei naar steeds grotere internationale ondernemingen (met nadelige alle gevolgen van dien voor het midden- en kleinbedrijf). Het denken in Europese verhoudingen zal werken en wonen in een ander dan het geboorteland steeds meer normaal en onvermijdelijk maken.

Wie nu nog niet inziet dat economische integratie zal leiden tot zeer vergaande politieke integratie en vermenging van volken, is blind. Een grote moeilijkheid is, dat niemand nu kan zeggen hoever dat zal gaan. Er zal in elk geval weinig beleidsruimte overblijven voor de handhaving van het nationaal eigene. Want we hebben het wel over beleidsterreinen die in sterke mate het eigen karakter van een land bepalen. En dan spreek ik nog niet eens over het voeren van een eigen beleid naar de norm van de Schrift. Zal ons unieke Nederlandse onderwijsstelsel kunnen blijven bestaan, wanneer Europese eenwording geheel nieuwe eisen aan de kwaliteit van het onderwijs gaat stellen, met onvermijdelijke verschuiving van de beschikbare middelen. Zal er dan nog ruimte blijven voor het bijzonder onderwijs?

Grondslag

Wat is de samenbindende kracht van een Verenigd Europa? Wat is de geestelijke grondslag? Naast overeenkomsten zijn er altijd grote verschillen tussen de volken van Europa geweest. Tegelijk is de gedachte van een Verenigd Europa eeuwenoud. Karel de Grote trachtte omstreeks 800 een groot deel van Europa door middel van het zwaard tot eenheid te brengen op grondslag van het christendom. Eeuwenlang heeft het ideaal van het Heilige Roomse Rijk onder leiding van keizer

Bronzen beeldje van Karel de Grote uit de 9e eeuw

en paus velen bekoord. Die wensdroom werd verstoord door de Reformatie die een grote verscheidenheid bracht in cultuur, taal, opvattingen en gebruiken. Lodewijk XIV, Napoleon en Hitler hebben elk vanuit hun ideologie met geweld geprobeerd Europa te verenigen. Thans zien we een eenheidsstreven, eenzijdig gedicteerd door materialistische doeleinden, vanuit een geseculariseerd machtsstreven. Dit motief verschilt nogal met wat de pioniers van rond 1950, Robert Schuman, Adenauer, De Gasperi en anderen voor ogen stond. Die werden nog gedreven door de gedachte van een Christelijk Europa met onmiskenbare herinneringen aan het Heilige Roomse Rijk. Maar tussen de jaren vijftig en nu ligt de doorbraak van het grote ontkersteningsproces in heel Europa. Alle Europese volken verwijderden zich meer en meer van hun geestelijke wortels.

Er zijn er die in hun zorg om de eenzijdig-economische richting van het Europese eenheidsstreven pleiten voor doelgerichte Europese cultuurpolitiek. Dat zou op het eerste gezicht onze sympathie kunnen hebben, ware het niet dat zo'n politiek zonder meer in de huidige ontwikkeling welhaast niet anders kan betekenen dan op zijn best een slap christo-humanisme in de lijn van Erasmus, en tegelijk de positie van de nationale culturen nog meer zou verzwakken.

Nationaal eigene

Elk volk heeft zijn eigen wordingsgeschiedenis. De onze ligt in de strijd om de vrijheid, God te dienen naar Zijn Woord. Dat heeft in sterke mate onze geschiedenis tot op heden bepaald en daarmee tevens de inrichting van ons maatschappelijk bestel. De ruimte om een leven naar het Woord van God niet alleen individueel te belijden, maar daaraan ook in groepsverband uitdrukking te geven in christelijke politiek, christelijk onderwijs, christelijke kranten, christelijke instellingen, verplegings- en verzorgingstehuizen, is een verworvenheid waarop geestverwanten in andere landen jaloers zijn. Dat komt onder zeer zware druk te staan, wanneer ons nationaal eigene zou opgaan in de smeltkroes van een post-christelijk, gesecculariseerd Europa.

De Reformatie heeft in ons land sterker doorgewerkt dan elders. Veel wat zich thans in Nederland voordoet, is lijnrecht in strijd met Schrift en belijdenis. Toch zijn er in ons bestel nog zoveel herinneringen aan het stempel dat het gereformeerd protestantisme op onze samenleving drukte, dat het waard is daarvoor te strijden.

Wat zal de toekomst van onze taal zijn in een verenigd Europa? Is er nog een reële plaats voor het Nederlands naast Frans, Duits en Engels? Wat zal er dan gebeuren met het grote cultuurgoed dat in onze Nederlandse literatuur ligt opgetast? Zullen onze kleinkinderen onze oude schrijvers nog kunnen lezen?

Dit artikel verschijnt in een blad voor historici. In 1998 zal het 350 jaar geleden zijn, dat de vrede van Münster gesloten werd. Een belangrijk Europees jaartal, dat de verhoudingen in ons werelddeel voor lange tijd bepaalde. Een lange periode van politieke onrust en oorlog werd afgesloten. Voor Nederland betekende het, dat onze onafhankelijkheid definitief werd erkend. Zal er in 1998 nog wat te vieren zijn? Gefinancierd met ECU's? Geconvoceerd met Europese postzegels? Met een Europees paspoort, onder de blauwe twaalfsterrenvlag van Maria?

Alternatief

Als iemand dit een pessimistisch verhaal vindt, ben ik zo vrij, met hem van mening te verschillen. Het zou pessimistisch zijn, wanneer het waar was, wat ik aan het begin schreef, dat wij machteloos staan tegenover een onomkeerbaar proces.

Dat zou het geval zijn, wanneer er geen reëel politiek en economisch alternatief was. Alternatieve modellen zijn er wel degelijk, als de politieke wil er maar is.

Is het in het belang van de Oosteuropese volken, dat West-Europa zijn inspanningen verdubbelt om maar zo gauw mogelijk één massief economisch en politiek machtsblok te vormen? Is het niet voorspelbaar dat de welvaarts kloof tussen oost en west steeds groter wordt, met alle risico's van nieuwe politieke spanningen, zelfs van oorlogen?

Het moet toch mogelijk zijn, anderen ervan te overtuigen, dat het in de huidige Europese situatie geraden is, op zijn minst pas op de plaats te maken met het West-europese integratie-proces.

Wie het waarlijk wel meent met internationale samenwerking en met Europa, zal nu alles doen om de samenwerking te verbreden, door de volken van Midden- en Oost-Europa erbij te betrekken.

Wanneer dit afgewezen wordt, is dat omdat integratie een doel op zichzelf geworden is, een fanatiek streven om een zo sterk en welvarend mogelijk machtsblok in de wereld te vormen, een puur egoïstische zucht naar steeds verdere macht en vooruitgang. Dat is een puur politieke keuze, en wel één van de slechtste soort.

Wij pleiten voor de ontwikkeling van een Europese conceptie van een "Europa der vaderlanden" (ik gebruik nu gemakshalve maar even de term van De Gaulle), met de Schrift als uitgangspunt. Het moet mogelijk zijn, anderen daarvan te overtuigen, schreef ik hierboven. Het is op zijn minst de moeite waard het te proberen.

Mijn bijzondere motivering daarbij is, dat ik in het behoud van de nationale zelfstandigheid nog de beste waarborg vind voor het behoud van wat mij in de Nederlandse samenleving lief en dierbaar is.

Maar ik waag ook de stelling, dat het de enige keuze met blijvend toekomstperspectief is, dat de landen van Europa op dit moment hebben.

Profetische woorden

Tenslotte mag ik in een blad voor christen-historici herinneren aan de bekende woorden, waarmee Groen van Prinsterer in 1840 zijn *Handboek der geschiedenis van het vaderland* besloot. Profetische woorden.

"Hoedanig zal het lot van Nederland zijn? Is het bestemd om in grotere rijken opgenomen en met verlies zijner nationaliteit opgelost te worden? Ofwel is de hoop gegrond dat wat verstorven schijnt, door wat nog leeft met nieuwe levenskracht zal worden bezielde? Dit is onzeker, maar ontwijfelbaar is het dat de historie van Nederland, in vroeger eeuw bij uitnemendheid bevoorrecht, tot op deze dag aan de onbedrieglijkheid der beloften en der bedreigingen Gods getuigenis geeft; dat ook in volgende tijden het onderscheid zal gezien worden tussen de rechtvaardige en de goddeloze. (...) Welgelukzalig is het volk wiens God de Heere is."

Lesbrief 1

Europa en de landbouw

G.P.P. Hogendoorn

Het landbouwbeleid neemt binnen de EG een bijzondere plaats in. Verreweg het grootste deel van de EG-regelgeving gaat over de landbouw. Bovendien gaat zo'n tweederde van de EG-uitgaven naar deze sector.

Toen in 1957 de EEG tot stand kwam, was een van de belangrijkste doelstellingen op korte termijn: het tot stand brengen van een gemeenschappelijk landbouwbeleid. In de artikelen 38 en 39 van het Verdrag van Rome, de 'grondwet van de EEG', werden de volgende doelstellingen van het landbouwbeleid vastgelegd:

- het bevorderen van de produktiviteit;
- een redelijk inkomen voor de boeren;
- stabilisatie van de landbouwmarkt: het in evenwicht brengen van vraag en aanbod en het voorkomen van al te grote prijsschommelingen;
- het veilig stellen van de voedselvoorziening binnen de EG: de landbouwproductie moet dus zoveel mogelijk in de eigen behoeften kunnen voorzien;
- redelijke prijzen voor de consument.

Deze afspraken betekenden dat voortaan de zes lidstaten niet meer geheel zelfstandig hun eigen landbouwbeleid konden bepalen. Voortaan zou de Europese Commissie in Brussel met voorstellen komen, het Europees Parlement advies geven en de Raad van (Landbouw)ministers gezamenlijk het laatste woord hebben.

Ieder van de zes lidstaten leverde een stukje eigen soevereiniteit in.

Waarom een gezamenlijk landbouwbeleid?

Na de Tweede Wereldoorlog was er bij velen het inzicht dat een nationale politiek gericht op de bescherming van de eigen belangen één van de redenen was van de vele Europese conflicten uit het verleden. Jean Monnet, die wel de 'vader van de Europese gedachte' genoemd wordt, had al in 1943 geschreven dat er geen vrede in Europa zou komen als de verschillende staten vast zouden blijven houden aan hun nationale soevereiniteit en aan een politiek gericht op eigen belang en bescherming van de eigen economie.

Een andere reden was de dreiging vanuit de Verenigde Staten. Toen de EEG opgericht werd, had de EEG 17,5 miljoen landbouwers met 65 miljoen hectare land en een bevolking van 150 miljoen inwoners. De Verenigde Staten hadden 4 miljoen boeren met 400 miljoen hectare land en een bevolking van 200 miljoen mensen. In de Verenigde Staten kon dus grootschaliger en daarom veel goedkoper geproduceerd worden.

De inhoud van het gezamenlijk landbouwbeleid

Al in juli 1958 werden op de landbouwconferentie van

Stresa (in Italië) de grote lijnen van het gemeenschappelijke landbouwbeleid vastgelegd. Allereerst moest er één Europese markt voor landbouwproducten komen: een vrije in- en uitvoer dus en overall dezelfde landbouwprijzen. Je zou kunnen zeggen: de binnengrenzen in de EEG verdwenen voor de landbouwproducten. Natuurlijk moest Brussel er nu ook op toe gaan zien dat een lidstaat niet de eigen boeren op de één of andere manier steunde, zodat er concurrentievervalsing binnen de EEG zou ontstaan.

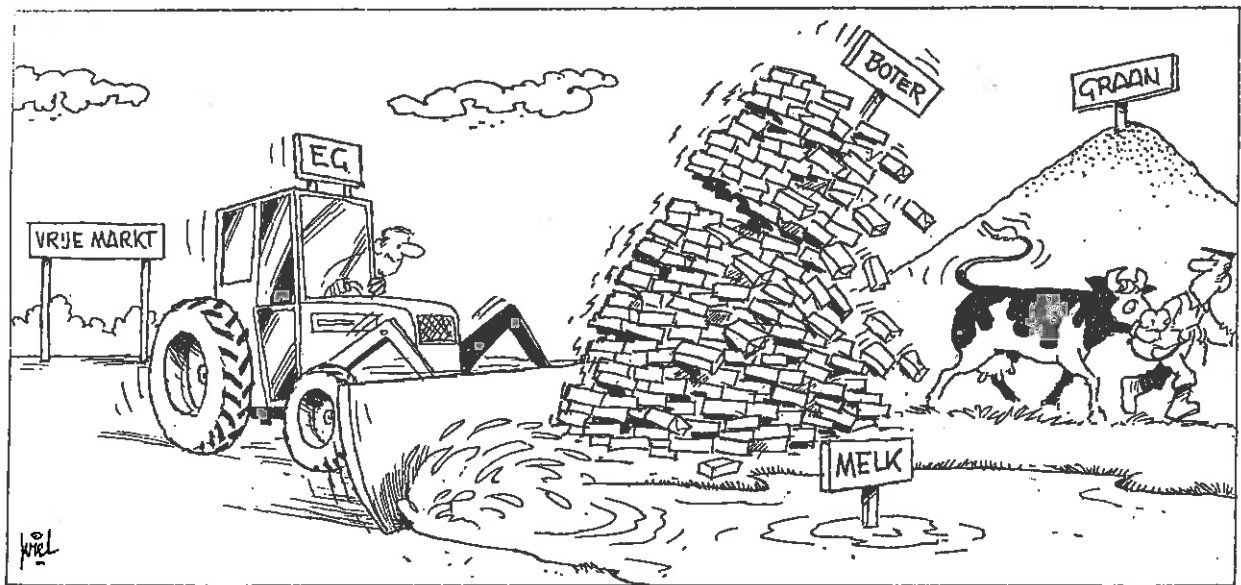
Een tweede principe van het gezamenlijke landbouwbeleid was wat men de gemeenschappelijke preferentie noemde. Dit hield in dat er bij aankoop van landbouwproducten voorkeur (preferentie) was voor de eigen producten. Aangezien veel buitenlandse producten goedkoper waren, werden de eigen producten beschermd door invoerrechten op buitenlandse producten te heffen, de zogenaamde heffingen. Die heffingen vormden een deel van de eigen inkomsten van de EG. Als heffingen onmogelijk waren werd aan de eigen producten steun verleend. Ook steunde de EG de export van de eigen landbouwproducten met subsidies als de EG-producten duurder waren dan die van de buitenwereld.

Het derde principe was dat van de financiële solidariteit. Dit betekende dat de kosten van het landbouwbeleid gedragen werden door de lidstaten gezamenlijk. Dit kon betekenen dat een lidstaat meer bijdroeg aan de gezamenlijke landbouwuitgaven dan het aan steun voor de eigen landbouw terug ontving. Zo'n land is Engeland. Nederland ontvangt daarentegen al jaren meer dan het zelf betaalt.

Richt- en interventieprijzen

Om de landbouwers een redelijk inkomen te garanderen, worden jaarlijks door de EG zogenaamde richtprijzen voor de belangrijkste landbouwproducten vastgesteld. Op de markt geldt echter de wet van vraag en aanbod. Als nu de marktprijs voor tarwe bijvoorbeeld door een te groot aanbod te ver beneden de richtprijs uitvalt, grijpt de EG in. De interventiebureaus van de EG kopen dan het graan op. Natuurlijk moet de EG ook voor opslag hiervan zorgen.

Toen de eerste gemeenschappelijke markt(ver)ordeningen in 1962 werden ingevoerd, werkten er in de EG bijna 14 miljoen mensen in de landbouwsector; dat was bijna 20% van de beroepsbevolking. Het overgrote deel hiervan werkte op middelgrote- en kleine gezinsbedrijven. Hun inkomen lag lager dan het gemiddelde van de beroepsbevolking. Om deze gezinnen financieel te steunen werd toen gekozen voor het systeem van hogere landbouwprijzen en afscherming van de markt door invoerrechten op goedkope landbouwproducten uit het buitenland. In die tijd produceerde de EG van de meeste landbouwproducten niet genoeg voor de eigen bevol-

king.

Tegelijkertijd stimuleerde de EG de modernisering van de landbouw en ook de schaalvergroting van de bedrijven. In 1968 kwam de toenmalige Landbouwcommissaris Mansholt met, wat al gauw genoemd werd, het plan-Mansholt. Kern van het plan was dat te kleine en daardoor niet levensvatbare geachte landbouwbedrijven zouden verdwijnen en dat er zo grote, moderne en levensvatbare bedrijven gevormd zouden kunnen worden. Volgens het plan zou van de ongeveer 10 miljoen boeren de helft moeten verdwijnen. Om dit te bereiken, kwamen er een aantal regelingen. Bijvoorbeeld de rentesubsidie: als een boer geld leende om zijn bedrijf te moderniseren, gaf de EG een gedeeltelijke vergoeding. Kleine boeren werd een subsidie toegekend als zij bereid waren hun bedrijf te stoppen, zodat de grond beschikbaar kwam voor een groter bedrijf. Hoewel veel kleine boeren eerst negatief reageerden, zijn de laatste tien jaar al zo'n vier miljoen boeren 'afgevoerd'. Mansholt hoopte op deze wijze de produktie per boer te kunnen vergroten en de landbouwprijzen relatief te verlagen. Tot de tachtiger jaren is dit beleid doeltreffend geweest. Daarna ging het mis.

Boterbergen, melkplassen, graanbergen, melkquota, enz.
In EG-brochures zegt men graag dat het EG-landbouwbeleid "het slachtoffer geworden is van het eigen succes". Door de modernisering van de landbouw steeg de produktie van tal van landbouwprodukten meer dan er nodig was voor de eigen EG-bevolking. Het teveel werd of opgeslagen door de interventiebureaus of met exportsubsidies verkocht op de wereldmarkt. Voor de boeren was er geen enkele prikkel om minder te produceren of over te schakelen op iets anders: hun inkomen bleef redelijk op peil door de gegarandeerde interventie-

prijzen. Zo ontstond een melkplas, een boterberg, een wijnplas, een vleesberg, enz. De kosten van dit beleid werden steeds hoger. In 1986 had de EG voor zo'n 28 miljard gulden aan overschotten opgeslagen in pak- en koelhuizen. Aan exportsubsidies was men zo'n 16 miljard gulden kwijt. Een steeds groter deel van de EG-uitgaven ging naar de landbouwsector.

Iedereen begreep: het roer moet om. Vooral onder leiding van de Nederlandse Landbouwcommissaris Andriessen werd een nieuw beleid opgezet. In april 1984 werden de eerste maatregelen afgekondigd. Toen werden de bekende melkquota ingevoerd, al sprak men in Nederland meer over de superheffing. Voor elk land werd in Brussel vastgesteld hoeveel melk er geproduceerd mocht worden. De Nederlandse regering deed hetzelfde per boer. Daarvoor werd de gemiddelde hoeveelheid melk van de afgelopen jaren als uitgangspunt genomen. Wie meer dan dit quotum (hoeveelheid) leverde moest over dat teveel een superheffing betalen. In Nederland daalde het aantal melkkoeien daarna met 2 miljoen tot 23 miljoen koeien.

Voor de akkerbouwers werd naar andere middelen gegrepen. Hier ging Brussel ertoe over de jaarlijks vast te stellen garantieprijs voor de overschot-produkten geleidelijk te verlagen. Sinds enkele jaren geldt er ook een braaklig-regeling. Boeren die een gedeelte van hun grond niet bebouwen krijgen per hectare hiervoor een bepaald bedrag aan subsidie.

Andere problemen

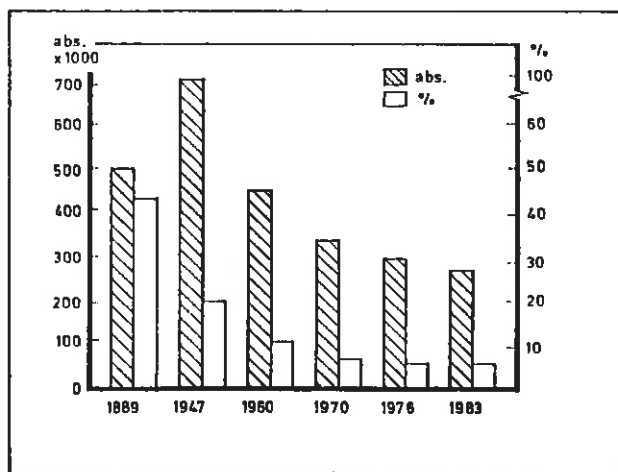
Je zou je af kunnen vragen: waarom moesten er eerst 'bergen' en 'plassen' ontstaan, voordat de EG maatregelen nam? Voor een deel komt dat door de onevenwichtigheid van de Europese landbouw. Vooral in de zuidelijke gebieden van de EG komen veel kleine boe-

renbedrijven voor. Tweederde van de boeren werkt hier. Twintig procent van de (vooral grote, noordelijke) boerenbedrijven zorgen voor tachtig procent van de productie. Productiebepalende maatregelen en verlaging van de garantielijzen zou de kleine boeren te zwaar treffen. Dat zou kunnen leiden tot verpaupering of complete leegloop van grote gebieden. Veel van deze kleine bedrijven liggen in bergachtige streken. Voor hen is er de zogenaamde bergboeren-regeling. Allerlei financiële regelingen moeten er voor zorgen dat deze boeren toch het hoofd boven water kunnen houden. Enerzijds uit sociale-, anderzijds uit landschappelijke overwegingen.

Een heel andere problematiek is de boosheid buiten de EG, vooral in de Verenigde Staten, over het Europese landbouwbeleid. Het betreft hier met name twee zaken. Allereerst is er het protest tegen het protectionisme van de EG. De eigen landbouwmarkt wordt door (soms hoge) invoerrechten beschermd tegen import. De Verenigde Staten dringen daarom aan op meer vrijhandel. Een andere doorn in het oog is de door de EG verstrekte exportsubsidie. Op de wereldmarkt doet de EG de Verenigde Staten en andere landbouw-exporteurs op deze manier oneerlijke concurrentie aan. De Verenigde Staten dreigen met tegenmaatregelen. Zo hebben de successen van het Europese landbouwbeleid ook een aantal schaduwkanten.

Vragen en opdrachten:

1. Bijgaande tabel gaat over de daling van het aantal mensen dat werkzaam is in de landbouw in Nederland. Beredeneer van welke twee doelstellingen van het Europese landbouwbeleid deze ontwikkeling een gevolg is.

Werkzamen in de landbouw

2. Noem twee belangrijke oorzaken voor het gezamenlijk landbouwbeleid.
3. a. Bereken hoeveel land een Europese boer gemiddeld had in 1957 en hoeveel dat was voor zijn

Amerikaanse collega.

- b. Waarom is grootschalige landbouw meestal goedkoper?
4. Vooral Nederland was voor die ene Europese landbouwmarkt. Waarom denk je?
5. Noem een voordeel en een nadeel van het Europese landbouwbeleid voor de consument in de EG.
6. Geef kort aan wat richt- en wat interventieprijs zijn.
7. Waarom wordt er wel gezegd dat het EG-landbouwbeleid "het slachtoffer is geworden van het eigen succes"?
8. Geef kort aan wat melkquota en superheffing inhouden.
9. Het roer moest om, staat er in de tekst. Geef met behulp van gegevens uit onderstaande tabel over de voorraden in de EG aan in hoeverre de EG geslaagd is in haar nieuwe beleid sinds 1984.

Ontwikkeling van de openbare voorraden van de Gemeenschap
(x 1 000 ton op een het einde van de vermelde jaren)

	1979 (EUR 9)	1983 (EUR 10)	1986 (EUR 10)	1987 (EUR 12)	1988 (EUR 12)
Granen	2 677	9 542	14 717	8 147	8 312
Olijfolie	53	121	283	299	346
Mageremelkpoeder	215	957	847	600	11
Boter	293	686	1 297	860	120
Rundvlees - hele geslachte dieren	310	410	576	776	425
Alcohol (x 1 000 hl)	—	—	4 026	9 000	10 556

10. In de tabel hieronder vind je gegevens over de landbouw in de verschillende EG-landen.

De structuur van de Europese landbouw 1986

Bedrijfssector	Verhouding productieve landbouw		Aandeel van de landbouw in het bruto landbouwproduct		Aandeel van de landbouw in de beroepsbevolking	
	mil	mil	%	%	%	%
België	14,1	13,7	2,5	2,9	6,8	6,8
Denemarken	30,7	15,9	5,0	5,3	28,5	16,1
BR Duitsland	16,0	8,9	1,8	7,3	15,8	10,9
Frankrijk	4,3	5,6	16,6	16,1	4,0	4,8
Spanje	12,9	15,6	6,1	21,9	2,6	4,2
Verenigd Koninkrijk	27,0	20,5	3,7	23,1	1,8	2,6
Ierland	22,7	33,8	10,2	15,8	3,5	8,3
Italië	5,6	7,8	5,0	10,9	—	—
Luxemburg	28,6	19,7	2,6	4,0	—	—
Nederland	14,9	8,2	4,2	4,8	—	—
Portugal	4,3	5,1	23,1	2,6	—	—
Verenigd Koninkrijk	65,1	30,1	1,8	2,6	—	—
EUR 12	8,9	12,8	3,5	8,3	—	—

- a. Uit welk(e) rijtje(s) gegevens kun je het best conclusies trekken over de graad van modernisatie van de landbouw in de verschillende lidstaten?
- b. Welke twee landen zijn het minst ontwikkeld op landbouwgebied?
11. a. Waarom wordt het Europese landbouwbeleid protectionistisch genoemd?
- b. Waarom protesteert vooral de Verenigde Staten hiertegen?
12. Waarom kun je de zogenaamde bergboeren-regeling sociaal noemen?

Lesbrief 2

Vragen bij krant artikelen/fragmenten

G.P.P. Hogendoorn

Van der Waal (SGP/GPV/RPF) presenteert verslag Europees Parlement wil binnenvaart stimuleren

Van onze politieke redactie

DEN HAAG – Het Europees Parlement (EP) spreekt zich deze maand uit over een verslag van de commissie vervoer en toerisme, waarin bij de Europese Commissie wordt aangedrongen op „het beter benutten van de grote capaciteitsreserve voor het goederenvervoer via de binnenwateren”. Dit verslag is tot stand gekomen onder leiding van ir. L. van der Waal, lid van het EP namens SGP, GPV en RPF.

De commissie van het EP stelt voor met voorrang te gaan werken aan het vaak achterstallige onderhoud van de Europese vaarwegen. Bovendien kan de kwaliteit worden verbeterd door verbreding en verdieping van de bestaande rivieren en kanalen. Van der Waal heeft de standpunten van de commissie vanmiddag toegelicht tijdens een persconferentie in het Haagse perscentrum Nieuwspoort.

Betere vaarwegen

Concreet stelt rapporteur Van der Waal voor het Twenthekanaal te verbreden met het Mittellandkanaal. Ook wil hij de Rijn-Main-Donau-verbinding geschikt maken voor grotere scheepstypen. Daarnaast denkt hij in

de richting van verdieping en verbetering van de Elbe tot Praag, waaronder kanalisatie van de Elbe bovengroeven Magdeburg. Deze maatregelen moeten het west-oostverkeer vergemakkelijken.

Voor de verbetering van het noord-zuid-verkeer denkt de commissie aan verbetering van de verbinding tussen de Seine en de Schelde ten behoeve van de tweebakduwvaart. Tevens wordt voorgesteld de Maasroute te verruimen voor de containervaart. Ook wil de commissie dat meer haast wordt gemaakt bij het afmaken van het nog ontbrekende stuk vaarweg in de verbinding Rijn-Rhône.

De commissie vervoer en toerisme van het EP beoogt met deze voorstellen het goederenvervoer over water een sterkere concurrentiepositie te geven ten opzichte van het wegvervoer. Daarbij spelen capaciteits- en milieu-overwegingen een rol. Van der Waal heeft erop gewezen dat een gemiddeld binnenvaartschip in één keer evenveel kan vervoeren als negentig vrachtwagens of zestig treinwagons. De uitstoot van schadelijke stoffen bedraagt per ton vervoerd product een fractie van hetgeen bij vervoer over de weg vrijkomt.

Traagheid

De commissie erkent het probleem van de traagheid van het vervoer over water. Daarom stelt de rapporteur voor een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid van snellere

laad- en losfaciliteiten. Ook wil hij dat overheid en bedrijfsleven meer dan nu het geval is, inspelen op nieuwe vervoersconcepten waarin betrouwbaarheid, just-in-time-levering, toepassing van telematica en koppeling aan datasystemen van zeehavens, verladers en andere vervoerders een belangrijke plaats innemen.

Een ander probleem in de binnenvaart is de structurele overcapaciteit op de Rijnvaart. De vervoerstarieven zijn daardoor sinds het begin van de jaren tachtig sterk onder druk komen te staan. Om het evenwicht tussen vraag en aanbod te herstellen werden door enkele Europese landen sloopprogramma's gelanceerd, die echter voor een groot deel werden gebruikt om nieuwbouw te kunnen plegen.

Te weinig

Van der Waal en andere leden van de commissie van het EP willen vraag en aanbod in de binnenvaart op een hoger plan brengen. Zij constateren dat de binnenvaart met name voor vervoer over kortere afstanden nog veel te weinig wordt gebruikt. Het binnenlands vervoer per binnenschip in de EG-landen bedraagt gemiddeld 3,6 procent. Voor de weg en het spoor is dit respectievelijk 80,9 en 15,5 procent. Bij het grensoverschrijdend goederenvervoer is de situatie voor de binnenvaart veel gunstiger. Daarvan neemt de binnenvaart 38 procent voor zijn rekening.

Vragen:

1. Tot welke 'fractie' behoort Van der Waal?
2. Waarom is de binnenvaart typisch een terrein wat grensoverschrijdend is?
3. Welke milieu-achtergrond heeft het voorstel van de commissie?
4. Dit verslag van de commissie is besproken met een lid van de Europese Commissie. Hoe kan het nu verder tot het door het Parlement gewenste doel komen? (Goed aangeven hoe het precies tot Europese regelgeving kan komen.)

Europees geld voor Friese plattelandsgebieden

LEEWARDEN (ANP) - De Europese Commissie heeft 69 miljoen gulden beschikbaar gesteld voor de ontwikkeling van Friese plattelandsgebieden over de periode van 1990 tot en met 1993. De bijdrage is onderdeel van het 5-B programma, van de Europese Structuurfondsen.

Friesland heeft als enige Nederlandse provincie de 5B-status. Het 5b-programma kent naast de Europese middelen een financiële inbreng van de rijksoverheid, van de provincie Friesland, van de Friese gemeenten en van de

initiatiefnemers van voorgedragen projecten. In totaal moet het Friesland een bedrag opleveren van 235 miljoen gulden.

Voor de land- en tuinbouw wordt 90 miljoen uitgetrokken. Dit zal onder meer worden gebruikt voor het glastuinbouwproject bij Sexbierum en voor onderzoek naar bol- en siergewassen; 69 miljoen gaat naar toerisme en milieu, 36 miljoen naar scholing. De rest is bestemd voor de economische ontwikkeling van andere sectoren in het bedrijfsleven.

Vragen:

1. De EG heeft een eigen begroting en kan daarom ook eigen uitgaven doen. Noem twee bronnen van inkomsten van de EG.
2. Het geld voor Friesland komt uit de "pot" voor ontwikkeling van "probleemgebieden" in de EG. Welke gebieden in Europa ontvangen vooral geld uit deze pot?
3. Waar gaat het meeste geld van de EG-begroting heen?

Door onze correspondent
BRUSSEL - Moet de Europese Gemeenschap eerst het integratieproces waaraan de twaalf lidstaten zichzelf hebben onderworpen, voortzetten tot de EG "politiek en economisch werkelijk één is" zoals de Franse premier mevrouw Cresson het uitdrukte? Of moet men het einde van dat proces -gesteld dat bekend is waar zo'n proces zou eindigen- niet afwachten en tegelijkertijd beginnen aan onderhandelingen met kandidaat-lidstaten over uitbreiding van de Gemeenschap?

Begin dit jaar was het antwoord op deze vraag hier in Brussel luid en duidelijk: eerst het integratieproces vervolmaken en verdiepen en pas daarna met kandidaten gaan onderhandelen over uitbreiding! Maar zo rechtlijnig blijkt men de gecompliceerde internationale politieke werkelijkheid niet altijd tegemoet te kunnen blijven treden.

De nieuwe democratieën in Midden- en Oost-Europa verkeren volgens hun eigen opvatting in een politiek vacuum, na de formele opheffing van het (militaire) Warschaupact en het feitelijke ophouden van het functioneren van de (economische) Comecon, de samenwerkingsorganisatie die door de communistische machthebbers ooit bedoeld is geweest als tegenhanger van de Europese Gemeenschap. Maar het is duidelijk dat wanneer de EG al problemen heeft met landen zoals bij voorbeeld Griekenland, dat opname van arme, achtergebleven voormalige communistische staten nog grotere problemen met zich meebrengt.

Bij welke magische grens wordt Europa onbestuurbaar? EG intern verdeeld over uitbreiding

kenland, dat opname van arme, achtergebleven voormalige communistische staten nog grotere problemen met zich meebrengt.

Vluchtelingen

Niettemin is de Gemeenschap er heel wat aan gelegen om op een of andere manier te helpen. De EG wil namelijk voorkomen dat het ongeduld van de bevolking in de Midden-europese staten te groot wordt, dat zij daarom besluiten om de welvaart -waarop zij aanspraak denken te kunnen maken- in het westelijk deel van Europa te gaan halen.

Of, om het wat simpeler uit te drukken: De Gemeenschap is bang voor grote stromen economische vluchtelingen. Zou een EG-lidmaatschap van deze landen soelaas bieden? Misschien een zogeheten geaffilieerd lidmaatschap, zoals de Nederlandse vice-voorzitter van de EG-commissie, Frans Andriessen (verantwoordelijk voor het buitenlands beleid), eerder dit jaar suggereerde. Zijn suggestie werd van diverse kanten van tafel geveegd, maar blijkt bij nader inzien toch niet zo onzinnig te zijn dat het onderwerp niet op de agenda van de wekelijkse vergadering van de Europese Commissie gezet kon worden. Wat bedoelde Andriessen met zijn suggestie?

Hij bedoelt ermee, dat nieuwe kandidaat-lidstaten enerzijds direct zouden deelnemen in een aantal centrale sectoren van de gemeenschappelijke operaties binnen de EG, maar anderzijds voor een aantal andere sectoren op vrijwillige basis zouden kunnen opteren. Deze constructie zou deze landen de mogelijkheid geven om op sommige gebieden bestaande achterstanden weg te werken of zich gefaseerd aan te passen aan de beleidslijnen van de Gemeenschap.

Minder noodzakelijk

Voor sommige kandidaat-lidstaten lijkt dat een mogelijke weg, maar voor andere kandidaten lijkt zo'n voorzichtige en gefaseerde toetreding minder noodzakelijk. Zo heeft de Zweedse premier op 1 juli, op de eerste dag dat premier Lubbers namens Nederland voor zes maanden de scepter zwaaid in de EG, op het Cais-huis de officiële Zweedse lidmaatschapsaanvraag voor de Europese Gemeenschap gepresenteerd.

Zweden is geen achtergebleven, arm, politiek instabiel land. Bovendien wijst men er in Stockholm op, dat de Zweedse wetgeving voor een groot deel overeenstemt met de wetgeving zoals die momenteel wordt geharmoniseerd in het verenigd Euro-

FRANS ANDRIESSEN
...affilieren... Foto AFP

wegen, Zweden, Finland, Zwitserland, Oostenrijk en Liechtenstein). Van die groep heeft Oostenrijk al eerder een formele aanvraag tot lidmaatschap van de EG ingediend. Niettemin worden er ook nog onderhandelingen gevoerd tussen vertegenwoordigers van de EG en vertegenwoordigers van de zeven EVA-landen over de oprichting van een zogeheten "Europese Economische Ruimte" (EER). Onderhandelingen die onder andere zijn vastgelopen door meningsverschillen over het transitieverkeer via Oostenrijk en Zwitserland.

pa. De Zweden vinden dan ook, dat uiterlijk in 1993 de onderhandelingen over hun aanvraag moeten beginnen en dat zij ten laatste in 1995 lid moeten worden van de Europese Gemeenschap.

Zweden is overigens het tweede land van de groep van zeven landen die de Europese Vrijhandels Associatie (EVA) vormen (IJsland, Noor-

Vragen:

1. Eén van de vragen voor de EG met het oog op de toekomst is: verdiepen of verbreden? Vat samen/leg uit wat daar mee bedoeld wordt.
2. Welke landen komen voor die verbreding in aanmerking? Met welke zal dat gemakkelijk(er) gaan en met welke moeilijk(er)?
3. Waarom pleiten sommigen voor verbreding? (Wat zijn hun overwegingen?)
4. Welke relatie stelde Andriessen ten aanzien van deze landen voor?
5. Welke functie bekleedt Andriessen precies bij de EG?
6. Welke uitbreidingen van de EG hebben er in het verleden plaats gevonden?
7. Welke rol speelt het Europees Parlement bij de kwestie van uitbreiding van de EG?
8. Wanneer is de EVA ontstaan en waarom?
9. Welk land in het bijzonder heeft de stoot tot oprichting van de EVA gegeven?

Bezwaren tegen zondagsclausule Europese Hof verwerpt Mediawet

Van onze correspondent

BRUSSEL — Het Europese Hof van Justitie in Luxemburg heeft beslist dat artikel 66 van de Nederlandse Mediawet in strijd is met het beginsel van een vrij verkeer van diensten zoals gewaarborgd in artikel 59 van het (EG-oprichtings-) Verdrag van Rome.

Artikel 66 van de Mediawet verbiedt het uitzenden van buitenlandse tv-producties wanneer niet is voldaan aan bepaalde voorwaarden voor het geval die producties reclame bevatten. Een van die voorwaarden is dat de desbetreffende reclame niet gericht mag zijn op het Nederlandse publiek. Een andere bepaling zegt dat zulke producties niet op zondag uitgezonden mogen worden.

Volgens het Hof in Luxemburg vormen de bepalingen van de Mediawet ongeoorloofde beperkingen voor Nederlandse omroeporganisaties. Bovendien vormen diezelfde bepalingen ongeoorloofde beperkingen voor adverteerders die de Nederlandse consument via buitenlandse producties willen bereiken. Het Hof voegt daar nog aan toe dat de Stichting Ether Reclame (STER), die voor de Nederlandse radio- en tv-media de reclame en de inkomsten daaruit regelt, door de bepalingen van de Mediawet wordt beschermd en bevoordeeld. De kwestie is bij het Hof aangespannen door de (Nederlandse) Raad van State, nadat het Commissariaat voor de Media processen had aangekondigd naar aanleiding van drie „schendingen” van de Mediawet.

Reclameboodschappen

Die schendingen betroffen reclameboodschappen voor Nutrasweet en

Croma door Sky Channel, een reclameboodschap voor de Free Record Shop en Samsung via Cable One en reclame voor Vizir via Super Channel. Het Hof heeft in 1988 de Nederlandse Kabelregeling in strijd verklaard met de Europese bepalingen betreffende het vrije verkeer van diensten. Nadat de Mediawet daarvoor in de plaats is gekomen, is hetzelfde nu dus gebeurd met (artikel 66 van) die Mediawet. Ditmaal is daar overigens nog een uitspraak aan toegevoegd naar aanleiding van een andere klacht die door de EG-commissie tegen de Mediawet was ingediend.

De Mediawet bepaalt namelijk ook dat Nederlandse omroeporganisaties voor de technische productie van hun radio- en tv-producties verplicht zijn het Nederlandse Omroepproductie Bedrijf (NOB, vroeger NOS) in te schakelen. Volgens het Hof houdt dit een onrechtmatige uitsluiting in van „buitenlandse concurrentie”.

Het wetsvoorstel commerciële omroep ondervangt de bezwaren van het hof van justitie van de EG tegen de huidige Mediawet, zo verklaarde het ministerie van WVC vanmorgen desgevraagd.

In de nieuwe wet, die alleen nog door de Eerste Kamer moet worden goedgekeurd, wordt de hoeveelheid reclamezendtijd verhoogd. Ook verbodt het verbod op zondagsreclame.

Standaard komt van Philips/Thomson EG-ministers willen invoering HDTV

Van onze politieke redactie

DEN HAAG — De ministers van technologie van de landen die meedoen in het Europese technologieproject Eureka hebben gisteren afgesproken een Europese standaard voor de nieuwe televisietechnologie HDTV in te voeren. Het gaat om de MAC-standaard, die door de concerns Philips (Nederland) en Thomson (Frankrijk) is ontwikkeld.

HDTV, voluit High Definition Television, staat voor een technologie die zorgt voor een breder en scherper televisiebeeld en voor een geluid dat de kwaliteit heeft van een cd-speler. De ontwikkeling van HDTV is een van de belangrijkste projecten die Eureka op dit moment heeft. De invoering ervan in Europa wordt bemoeilijkt door het feit dat tussen de verschillende Europese landen geen eenheid bestaat wat betreft de gebruikte communicatietechnologie.

Minister Andriessen maakte gisteren bekend dat de negentien deelnemende Europese ministers overeenstemming hebben bereikt over de invoering van HDTV in Europa. „Voor het eerst in de historie van Eureka is er nu een gezamenlijke verklaring over de introductie van HDTV”, verklaarde Andriessen trots. Vorige jaar in Rome was het niet gelukt een dergelijke eensgezindheid ten aanzien van HDTV te bereiken.

De landen die nog niet toe zijn aan invoering van de nieuwe techniek, kunnen overigens enig uitstel krijgen om zich voor te bereiden. Deze uitstelmogelijkheid was nodig om lan-

den als Spanje en Zweden over de streep te trekken. Beide landen hebben recent geïnvesteerd in communicatietechnologie die nog niet op basis van MAC werkt.

Succes

Niet alleen de negentien landen zullen MAC als uitgangspunt nemen, maar ook de Europese commissie zal in de toekomst bij haar regelgeving van MAC uitgaan. Dat is belangrijk bij regelgeving over bijvoorbeeld uitzendingen via een satelliet. Verder zullen er per land fondsen komen om te stimuleren dat er programma's voor HDTV worden gemaakt.

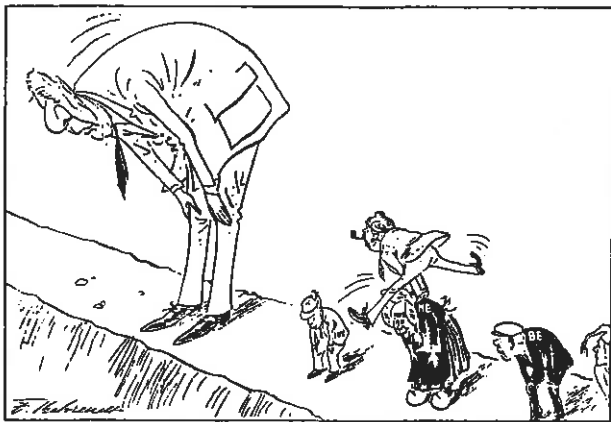
Philips-topman W. Dekker, voorzitter van de commissie die het nu vijf jaar oude Eureka-project moest evalueren, vindt dat Eureka wat uitgangspunten betreft zeker een succes is. Eureka moet alleen het echte succes nog bewijzen in de markt, oordeelde Dekker. Volgens hem moet Eureka werken aan doorzichtiger procedures. „Als er bureaucratie binnensluipst, betekent dat het einde van Eureka”, aldus Dekker.

Vragen:

1. Welke functie heeft het Europees Hof in het hele EG-gebeuren?
2. Hoe dwingend zijn de uitspraken van dit Hof?
3. De media-kwestie werd aangespannen door de Raad van State. Wie kunnen er allemaal in beroep gaan bij het Hof?
4. Nederland heeft een heel eigen media-beleid vergeleken bij de landen om ons heen. Wat is het typische van het Nederlandse media-beleid?
5. Het media-beleid behoort tot een terrein wat eigenlijk niet valt onder het Verdrag van Rome. Dat verdrag betreft de economische samenwerking. Hoe kon het Hof op grond van economische aspecten toch tot een uitspraak komen?

Vragen:

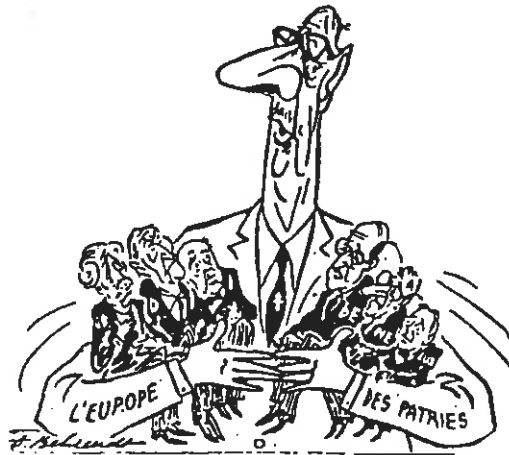
1. Waarom is het belangrijk dat in de hele EG eenzelfde standaard voor HDTV wordt ingevoerd?
2. Geef enkele voorbeelden van verschillende technische standaarden in de EG.
3. In het kader van welke Europese afspraak zal er op technisch terrein nog veel meer harmonisatie komen?

Samen op weg?

Vragen:

1. In 'Samen op weg?' probeert de Britse premier Macmillan haasje-over te spelen. Wat wil de tekenaar met deze prent zeggen?

Het Europa der Vaderlanden: wij zijn één grote familie.

2. Wat heeft de tekenaar van de andere spotprent tot uitdrukking willen brengen?

DEN HAAG — Vergroting van het democratisch gehalte van de Europese Gemeenschap is essentieel om met Europa het jaar 2000 op een goede manier te halen. Daarvoor is het noodzakelijk het Europees parlement echte bevoegdheden te geven.

Europees commissaris mr. F. Andriessen zei dat gisteren in Den Haag waar hij het eerste exemplaar in ontvangst nam van een speciale editie van de Staatscourant met informatie over de EG en de komende Europese verkiezingen op 15 juni.

Waar het Europees Parlement echte bevoegdheden heeft weet het er op verantwoorde wijze mee om te springen. Dat kan van de raad van ministers van de Europese Gemeenschap niet worden gezegd, aldus Andriessen. Het geven van meer bevoegdheden aan het parlement betekent geen risico voor het functioneren van dat parlement, maar wel voor de raad van ministers. Volgens de EG-com-

„Vergroting democratisch gehalte nodig” Andriessen: Geef EP echte bevoegdheden

missaris is de enige manier om het parlement aan meer bevoegdheden te helpen ervoor te zorgen dat de burgers gaan vinden dat het parlement meer te vertellen moet hebben.

Langzaamste

Andriessen ontkende dat bij voorbeeld op terreinen als milieu en sociale zekerheid de Gemeenschap het tempo zal moeten aanhouden van de langzaamste. We weten allemaal dat het milieu niet verder mag worden gemolesteerd. De gemeenschappelijk-

heid mag dan ook niet gaan ten koste van de kwaliteit van het Europees milieubeleid, aldus de commissaris.

Hij deed een beroep op de Nederlandse parlementariërs snel de achterstand in te lopen die bestaat bij het omzetten van EG-richtlijnen in nationale wetgeving.

Vragen:

1. Welke echte bevoegdheden heeft het EP al?
2. Waarom wordt er gesteld dat het 'democratisch gehalte' vergroot moet worden?
3. Hoe zijn de bevoegdheden van het EP in de Europese Akte vergroot?
4. Waarom is vooral Engeland tegen de ideeën van Andriessen?

Verenigingsnieuws

R. Kuiper

De jaarvergadering in Utrecht is voor velen een inspirerende dag geweest. We mochten elkaar ontmoeten, een aantal goede referaten beluisteren en de zaken van de vereniging bespreken. Zo'n dag geeft nieuwe impulsen. Wat die 'zaken' van der vereniging betreft zijn er een aantal belangrijke besluiten genomen. Twee bestuursleden werden voor en termijn van vier jaar herkozen: mw. drs. H.J. van de Streek en drs. G. Harinck. Ook werd het bestuur uitgebreid met twee nieuwe leden: mw. drs. P.G. Luteijn en drs. G.J.A. Raven. Met deze uitbreiding hoopt het bestuur beter 'stuur' te kunnen geven aan het groeiend aantal activiteiten. Mw. Luteijn zal vooral de onderwijszaken in haar portefeuille krijgen, terwijl dhr. Raven de verdere ontwikkeling van het cursuswerk binnen onze vereniging gaat behartigen. Ook is tijdens de jaarvergadering besloten volgend jaar met een eigen boekenreeks op de markt te komen. Er wordt gewerkt aan een eerste deel dat zal bestaan uit de 'verspreide artikelen' van ons erelid mw. drs. J.L. van Essen. De reeks zal worden ondergebracht bij uitgeverij Groen en Zoon te Leiden. Ter bekostiging van de reeks zal de contributie met f 10,- worden verhoogd en daarmee het komend jaar f 40,- gaan bedragen. Leden ontvangen de uitgaven in de boekenreeks dan automatisch. In het licht van de realisatie van de doelstelling van de vereniging werd deze stap door de vergadering positief beoordeeld.

Op de jaarvergadering werd ook een nieuw deel in de VCH-Repro-Reeks gepresenteerd. Het is een rede van prof. dr. A.A. van Schelven, van 1918 tot 1945 hoogleraar aan de Vrije Universiteit, over de godsdienstpolitiek van Willem van Oranje. De rede is uitgesproken in het Oranje-herdenkingsjaar 1933.

Naast de inspirerende lezing van dr. W. Aalders, mochten we 's middags het één en ander vernemen over het Instituut Voor Onderzoek van de Reformatie (IVOR). De voorzitter van deze stichting, de Kamper hoogleraar Kerkgeschiedenis prof. dr. F. van der Pol, hield een informatieve presentatie over het werk wat hier gedaan wordt. Bijzonder interessant was de gedachtenwisseling, waarbij duidelijk herkenning was te constateren. Op de vraag of historici niet meer betrokken moeten worden bij het Reformatie-onderzoek antwoordde Van der Pol dat het bestuur van het IVOR inderdaad uitsluitend uit theologen bestaat, maar dat wel een 'multidisciplinaire aanpak' wordt voorgestaan. Ook kwam naar voren dat de VCH wellicht een populariserende functie zou kunnen vervullen voor de stichting. Het onderwijs zou gediend kunnen worden met de vruchten van dit Reformatie-onderzoek. Van der Pol heeft deze vragen 'meegenomen'. Het gesprek zal zeker worden voortgezet!

Bericht van de onderwijswerkgroepen

H. Veldman

Zoals de bezoekers van het VCH-jaarcongres onlangs reeds hebben vernomen, is de (eerste) onderwijswerkgroep gesplitst. De ene groep houdt zich voortaan bezig met zaken die het voortgezet onderwijs betreffen, de andere probeert de ontwikkelingen in het basis-onderwijs en daarmee samenhangend de Pabo-sector te begeleiden.

De eerstgenoemde werkgroep (waarvan ondertekende voorzitter is) is op dit moment bezig met de voorbereidingen voor de uitgave van de eerste *VCH-cahiers*. Daarvoor is door de werkgroep een aantal *richilijnen voor auteurs* opgesteld, zodat de VCH-cahiers een min of meer uniforme opzet zullen hebben.

Eén van de doelstellingen van deze cahiers is een goed doordacht didactisch geheel te bieden voor leerlingen in de *bovenbouw* van het voortgezet onderwijs. Er moet in de les, maar ook thuis, goed meegewerkt kunnen worden. Maar ook voor de *onderbouw* zullen er initiatieven worden ontwikkeld.

Een hiermee samenhangende zaak is de *keuze van de onderwerpen* voor deze nieuwe serie. We streven ernaar om die thema's aan de orde te stellen die in de gewone leerboeken niet of niet goed worden behandeld. Dus identiteitsgevoelige thema's, zoals onder andere Israël en het Midden-Oosten, Groen van Prinsterer, Aspecten uit de 80-jarige oorlog. Voor de brugklas denken we bijvoorbeeld aan het thema Schepping en evolutie.

Naast deze activiteiten, waarvoor nu enkele groepen aan het werk zijn, is de onderwijswerkgroep ook bezig met de thematiek die voortvloeit uit de komende *Basisvorming* in het voortgezet onderwijs. Met name waar het gaat om de formulering van de *Eindtermen* voor het vak geschiedenis is het ons inziens wenselijk dat er duidelijk positie wordt gekozen door het gehele protestants christelijk onderwijs! Daarin kan de VCH dus ook een nuttige bijdrage leveren.

Tenslotte willen we melding maken van een door ons opgezet project (samen met Polyvisie) voor de realisering van *diaklankbeelden*. Te zijner tijd hoort u hierover meer nieuws.

Recensies

Hieronder treft u drie korte besprekingen aan van nuttige boekjes over de EG van SGP, RPF en GPV.

M. Sinke (red.), *Nationals soevereiniteit, gave en opgave*. Uitgave SSC (Stichting Studiecentrum SGP; tel. 070-3456226), 1991, 126 blz., f 17,50, ISBN 90-72164-09-1

Twee zaken spelen voor de SGP de hoofdrol bij het afwijzen van een verenigd Europa. Enerzijds de opvatting dat Nederland blijkens haar geschiedenis een gave van God is. "Ons land is niet te verontschuldigen als het zijn geschiedenis en erfenis naast zich neerlegt en zich overlevert aan een verenigd Europa." (blz. 34) Daarnaast ziet de SGP de mogelijkheden voor bijbels genommerde politiek groter in eigen land dan binnen de EG. "Voor ons gaat het in de eerste plaats om de mogelijkheid tot het voeren van een sterk aan de Bijbel en de gereformeerde belijdenis genommerde politiek. (...) Daar kan thans nog steeds beter in Nederland uitdrukking aan worden gegeven dan in een groot Europa, waar de Roomse kerk een dominante positie heeft." (blz. 31 en 32)

In dit boekje komen de volgende hoofdstukken aan de orde:

- Bijbelse notities over volkeren, staten en soevereiniteit
- De betekenis van de wordingsgeschiedenis van ons land
- Nationale Staat en internationale politiek
- De doorwerking van het Europese recht in de nationale rechtsorde
- Voortgaande Europese integratie

Deze uitgave gaat dus niet zozeer in op allerlei aspecten van de EG, maar biedt veel meer een principiële bezinning. Informatief is vooral het uitvoerige hoofdstuk over de doorwerking van het Europees recht in de nationale rechtsorde. Het is erg moeilijk om elders daarover belangrijke gegevens te vinden.

(Bij het Voorlichtingscentrum van de SGP — tel. 070-3456226 — is het verkiezingsprogramma voor het Europees Parlement aan te vragen en bij het bureau van de Eurofractie een informatief boekje over de zittingsperiode 1984-1989. Telefoonnummer hiervan: 010-4561933)

A. van Oortmerssen, *Land zonder grenzen, Nederland en Europa op weg naar 1992*. Uitgave Marnix van St. Aldegonde Stichting (Wetenschappelijk Studiecentrum van de RPF; tel. 03412-56744), 1989, 104 blz., f 14,90, ISBN 90-72016-07-6

In deze RPF-uitgave komen voor de behandeling van dit onderwerp in de klas tal van interessante gegevens over de EG voor. Dit wordt met name bereikt door talrijke citaten en cijfermateriaal. Belangrijke hoofdstukken uit deze uitgave zijn:

- De Gemeenschapsorganen
- De Gemeenschappelijke markt
- De financiën van de Gemeenschap
- Juridische vraagstukken rond de soevereiniteit
- Visies op een Verenigd Europa
- Het idealisme achter het Verenigd Europa

E. van Middelkoop e.a., *Nederland in Europa: deelstaat of vrij Koninkrijk*. Uitgave Groen van Prinsterer Stichting (Wetenschappelijk Bureau van het GPV; tel. 033-613546), 1988, 136 blz., f 15,90, ISBN 90-6015-822-9

Deze GPV-uitgave biedt in hoofdzaak bezinning op het EG-gebeuren. De EG-politiek wordt geplaatst in historisch-, wereldpolitiek- en principiële kader. De volgende hoofdstukken komen aan bod:

- Nederlands plaats in de wereld van nu
- De betekenis van de verscheidenheid
- De verscheidenheid en samenwerking van de staten van Europa in historisch perspectief
- Federale fictie en intergouvernementele realiteit
- Een interne markt met open vizier

In het eerste hoofdstuk komt bijvoorbeeld een interessante passage

voor over het ideaal van een soort wereldregering, onder andere bepleit door de Nederlandse econoom Tinbergen. Door de Koude Oorlog was dat een utopie. "Het is denkbaar", aldus de schrijver van het eerste hoofdstuk (geschreven in 1988!), "dat in een andere periode wél reële mogelijkheden daarvoor opdoemen. Men zou zich daarvoor bijv. kunnen voorstellen dat een "progressieve" en Amerikaans-vriendelijk geworden Sovjet-regering en een regering volgens de wil van de Amerikaanse kiezers elkaar vinden om met wapenmachten onder verenigd commando de vrede in de wereld af te dwingen. (...) Nu sluit de profetie van de apostel Johannes het ontstaan van een wereldregering inderdaad niet uit. Toch is het onzes inziens ongewenst het ontstaan van een wereldregering met een verenigde militaire macht te bevorderen. (...) Als er slechts één grote concentratie van macht in de wereld is, is het ontstaan van een wereldoorlog weliswaar teruggedrongen, maar is het gevaar van verdrukking in de wereld toegenomen."

Onze conclusie is dat deze uitgaven van de op Europees gebied samenwerkende kleine christelijke partijen elkaar heel aardig aanvullen en met name voor de bezinning op het Europese gebeuren heel nuttig kunnen zijn. We volstaan in het christelijk geschiedenis-onderwijs toch niet met het aanbrengen van de kennis benodigd voor de stof van het examen?!

Nog een zeer bruikbaar boekje bij de voorbereiding:

P. van Dalen, *Europa, vaderland van morgen?* Uitgeverij De Banner te Utrecht, 1990, 105 blz., f 14,50, ISBN 90-336-0290-3

In dit boekje wordt meer een historische lijn gevolgd. De titels van de hoofdstukken kunnen dit duidelijk maken:

- De verdragen van Rome: de jaren vooraf
- De verdragen van Rome
- Het EEG-verdrag na dertig jaar
- 1992: the sky is the limit?

De visie van de schrijver wijkt (uiteraard) niet af van die in de voorgaande boekjes. Met instemming wordt M. Mourik geciteerd, voormalig vertegenwoordiger van Nederland bij de Unesco: "Beseft men niet een reusachtig paard van Troje binnengehaald te hebben, dat vandaag ons omroepbestel ondermijnt, morgen onze pluriforme pers en zo verder, totdat onze hele eigen cultuur platgewalst is naar Brusselse economische regels."

Piet Hogendoorn

C.A. Smal e.a., *Europa naar eenheid in verscheidenheid: een bestuurlijke verkenning*, onder redactie van het Schaeppmancentrum. Uitgeverij Kok te Kampen, 1990, 142 blz., f 25,-, ISBN 90-242-4935-X

"Aan de vooravond van de 'lente' in Europa, het Europa '92, leek het bestuur van het Dr. Schaeppmancentrum de keuze van het thema Europa een juiste", zo lezen we in "Ten geleide" van dit boek getiteld: *Europa naar Eenheid in Verscheidenheid*. Minister-president Lubbers geeft in een voorwoord de lezer het devies van Schaeppman "Ik geloof dus strijd ik" mee.

In het eerste deel, overwegend van algemeen bestuurlijke aard, staat het veiligheidsvraagstuk centraal in het kader van open grenzen. Minister Hirsch Ballin behandelt het thema "justitiële en politieke problemen bij de grensoverschrijding in Euregio-gebied in de nabije toekomst". C.A. Smal, burgemeester van een grensgemeente met meer dan twintig kilometer grens en twee doorlaatposten, signaleert in zijn bijdrage "Een veilige omgeving in het grensgebied" enkele knelpunten en probeert tevens bouwstenen aan te dragen voor een oplossing van deze knelpunten.

In het tweede deel is een keuze gemaakt uit de vele beleidssectoren. Gekozen is voor milieu, recreatie en toerisme, sociaal Europa en Europa en de landbouw. Minister Maij-Weggen gaat in op het milieubeleid van de Europese Gemeenschap. Haar bijdrage is een variatie op het thema dat milieuproblemen door de afzonderlijke lidstaten niet

zelfstandig kunnen worden opgelost. H.J. Schartman gaat in op recreatie en toerisme terwijl prof. Leemans de aandacht vestigt op de economisch-sociale situatie van het "Europese huis" in aanbouw; twee bijdragen die tamelijk oppervlakkig zijn. Dat geldt niet van de bijdrage van N. Slot die een gedetailleerde beschrijving geeft van de Europese landbouwproblematiek.

Het laatste deel is gewijd aan Europa, cultuur, christendom en zijn sociale leer. Voor een historicus het meest interessante gedeelte, want in deel I en II geven de scribenten zich geen rekenschap van de grondslagen waarop de Europese eenwording gebaseerd moet worden. De eenwording moet er komen; slechts één probleem rest: hoe kunnen we de fricties die zich in dit eenwordingsproces voordoen zo snel mogelijk neutraliseren. In deel III vindt er wel een bezinning plaats en geven prof. Kimman S.J. en mr. Van Beers zich rekenschap van de geestelijke wortels van Europa. Het is in dit deel dat de lezer geconfronteerd wordt met scribenten die zich vanuit de rooms-katholieke traditie rekenschap geven van de Europese eenwording. Die eenwording is voor beiden vanzelfsprekend. Vanuit hun achtergrond worden er tegen die eenwording geen bezwaren van nationale of religieuze aard aangevoerd. Wij onderkennen dat de Nederlandse rooms-katholiek een ander verleden heeft dan de Nederlandse protestant. We begrijpen nu waarom op de omslag van het boek een afbeelding staat van Karel de Grote als Rex Pater Europae.

Van Beers onderzoekt in zijn bijdrage, op grond van de historische ontwikkeling, wat het begrip Europa geografisch mogelijk kan gaan inhouden. Oost-Europa en de Sovjet-Unie worden serieus in zijn beschouwing betrokken. Hij verwacht overigens dat de grootte van het toekomstige Europa op grond van geografisch-pragmatische gronden zal worden bepaald en het dus straks te klein zal zijn. Vervolgens bezint hij zich op het probleem van de taal en komt tot de conclusie dat Russisch op de scholen aanbeveling verdient. Een taal als taal van eenheid in Europa acht hij uitgesloten. Wel ziet hij de eenheid van het beeld als mogelijk alternatief voor het ontbreken van een eenheidstaal. Als derde belangrijk item bespreekt hij de religie. De grote tegenstelling in het religieuze vlak ziet hij vanuit zijn rooms-katholieke achtergrond in de Grieks-orthodoxe kerk en de Latijnse kerk. In de toekomst kan dat gemakkelijk tot politieke spanningen leiden. Van Beers' visie krijgt haast iets visionairs. In de lijn van W. Schubart, die de Europese geschiedenis in een Gothische periode van de tweede tot de zestiende eeuw en een Prometheïsche periode van de zestiende tot de twintigste eeuw onderscheidt, ziet van Beers nu de Johannesische tijdronde haar intrede doen. Deze nieuwe acon is vernoemd naar het vers uit het Johannes Evangelie: "Opdat zij allen één zijn". Wie deze gedachten op zich laat inwerken kan zich niet aan de indruk onttrekken dat Van Beers zich in zijn idealisme toch wel erg gemakkelijk door historisch en theologisch gedachtengoed laat meevoeren naar een niet altijd even realistisch beeld van een toekomstig Europa.

Typerend voor het toch wel overwegend katholieke karakter van dit boek is ook de bijdrage van prof. Kimman "Oost-en Westeuropese economieën: twee opvattingen over de ontwikkeling van de mens". Zijn bijdrage gaat over de houding van de kerk tegenover communisme en kapitalisme, juist nu het kapitalisme min of meer het alleenrecht lijkt te krijgen. De scribent baseert zich in zijn betoog op de sociale leer van de rooms-katholieke kerk. Deze leer ontwikkelde de gedachte van bezitspreiding, ofwel het solidarisme. Dit stelsel wil de tegenstelling tussen "haves" en "haves nots" opheffen door bezit te spreiden. Het wil dus een correctie zijn, en op het communisme en op het kapitalisme. Kimman is zich overigens bewust van de bescheiden plaats die de geprivatiseerde kerk in de moderne samenleving inneemt. Maar omdat er geen overkoepelend systeem van normen en waarden meer is, zal de kerk in het Europa van morgen, dat op zoek zal gaan naar normen en waarden, een rol van betekenis kunnen spelen. Het gaat dus om de plaatsbepaling van de kerk in de wereld van vandaag en morgen. De oude brandpunten van de samenleving "kerk-staat" zijn omgezet in die van "kerk-wereld". De kerk is dáár

waar het Evangelie wordt doorgegeven. Zo komt Kimman tot de uitspraak dat de invloed van paus Johannes Paulus II op de mentaliteitsverandering in Oost-Europa groter is geweest dan de invloed van Gorbatsjov.

Wanneer we tenslotte het boek als geheel bezien dan bevredigt het niet echt. De bijdragen lopen kwalitatief en qua karakter veel te veel uiteen. Het nadeel van het derde deel is dat het te speculatief en te weinig wetenschappelijk van karakter is en de scribenten zich in hun uitspraken gemakkelijk laten gaan en uitspraken doen die veel weg hebben van proefballonnetjes, waar de lezer niet goed raad mee weet. We worden in deze publikatie meer geconfronteerd met "verscheidenheid" dan "eenheid". Zeker, wat de scribenten bindt is hun geloof in de Europese eenwording en/of het rooms-katholieke geloof als inspiratiebron, maar inhoudelijke doelen worden, met uitzondering van Kimmans bijdrage, nauwelijks geformuleerd. De "prijs" die de eenwording kost, krijgt geen aandacht. Dat de "eenheid" de "verscheidenheid" weleens ingrijpend zou kunnen aantasten ontgaat de scribenten blijkbaar.

Ondanks alle kritiek verdient de poging op zich onze waardering. Rooms-katholieke en enkele niet-rooms-katholieke CDA-politici bezinnen zich op de Europese eenwording. Dat kan protestanten niet onverschillig laten, ook zij zullen een serieus proces van bezinning op gang moeten brengen over deze thematiek. En de problematiek is niet eenvoudig. Hoe waarderen we de nationale staat? Is het christendom niet universeel van karakter? Hoe beoordelen we de rol van de rooms-katholieke kerk in het proces van Europese eenwording? Vragen die op een antwoord wachten. Ook de protestant kan zich het devies van Schaepman eigen maken: "Ik geloof, dus strijd ik."

C. Verhey

L.A. Nieuwenhuijse, *Confrontatie*, leergang geschiedenis voor de onderbouw deel 1. Uitgave Voetiuscholengemeenschap te Goes, 1991, 128 blz.

Confrontatie is een nieuwe reformatorische geschiedensmethode, die probeert aan te sluiten bij de recente didactische ontwikkelingen. Hij is "uit de nood" ontstaan, omdat de huidige geschiedenis-methoden qua identiteit niet voldoen en men ook niet met gedeelten uit boeken met wat identiteits gekleurde stencils er naast wilde werken.

De heer Nieuwenhuijse en zijn collega's van de Voetiuscholengemeenschap te Goes zijn zelf aan het werk getogen om tot een eigen integrale methode te komen. Het eerste deel daarvan is zojuist verschenen bij de uitgeverij Groen in Leiden.

De naam *Confrontatie* is bewust gekozen. Men wil de leerlingen met 3 zaken confronteren: de strijd tussen het Rijk van God en het rijk van de satan, andere culturen met hun normen en waarden en met discussies in de historiografie.

De methode behandelt op zich de klassieke thema's, prehistorie tot en met het Romeinse Rijk voor klas 1 bijvoorbeeld, maar doet dat op een totaal eigen wijze. Het karakteristieke van *Confrontatie* is dan ook in de volgende drie punten samen te vatten: het reformatorische uitgangspunt, de regionale invalshoek en de aansluiting bij de recente didactische ontwikkelingen.

1. Reformatorische visie

Men wil de leerlingen de geschiedenis laten zien als een door God bepaald *lineair proces*, dat zal uitlopen op de wederkomst van Christus. In de geschiedenis worden diverse *scharnierpunten* aangeven die niet door de wereld bepaald zijn (Franse Revolutie) maar *godsdienstig*. Zo wordt bijvoorbeeld de Oude Geschiedenis tot en met Egypte besproken rondom het scharnierpunt: de zondvloed. Men behandelt dan onder andere de volgende hoofdvragen: Hoe is de aarde en het leven op aarde ontstaan? Waarom was de zondvloed zo'n belangrijke gebeurtenis? Waar ontstonden na de zondvloed machtige rijken?

Dit is een duidelijk bewuste keuze, die echter wel met zich mee brengt dat vooral de Oude Geschiedenis tot en met Egypte met een enorme vaart, in grote trekken, beschreven wordt. Het is als het ware of je vanuit een vliegtuig het geheel overziet, maar geen landing

maakt op de grond zodat je de mensen en hun cultuur op de grond niet leert kennen. In de tekst wordt met grote lijnen de geschiedenis getekend van Noach, de spraakverwarring, de Meden en de Perzen tot en met Egypte. De positie van het volk Israël wordt geschetst temidden van deze volkeren waarmee ze in een wisselende verhouding van oorlog en vrede verkeerde.

In de vragen en opdrachten komen de culturen wel meer uit de verf. Erg goed is het duidelijk werken met bronnen. Zo wordt bijvoorbeeld het bijbelse verhaal van de zondvloed en het Gilgamesh epos naast elkaar gezet.

Wat de *ordening van de stof* betreft is men uitgegaan van "de kegel van Fahner". De godsdienst is het centrum van elke cultuur en doortrekt elke relatie. Zo komt in elk hoofdstuk de godsdienst duidelijk aan bod. Daar waar mogelijk wordt ook de hoofdlijn van de kerkgeschiedenis meegenomen. Zo komt in het hoofdstuk over Rome de verspreiding van de christengemeenten, de vervolging, Constantijn de Grote en het caesaropapisme aan bod.

Tenslotte probeert men ook vanuit *Gods Woord allerlei verschijnselen* (slavernij, positie van de vrouw) te beoordelen

2. De regionale invalshoek

Om de geschiedenis voor de leerlingen zo dichtbij en concreet mogelijk te maken heeft men gepoogd in elk hoofdstuk iets over de eigen omgeving (in dit geval Zeeland) te vertellen. Zo behandelt men in hoofdstuk 2, Zeeland na de zondvloed en begint het hoofdstuk over Rome met een verhaal over een Romeinse koopman die met zijn negerslaaf Zeeland bezoekt en godin Nehalennia aanbidt.

Het eerste hoofdstuk is zelfs helemaal aan Zeeland gewijd als men op zeer praktische wijze probeert na te gaan hoe je je eigen stamboom uitzoekt.

Dit 'eigene' is naast het unieke tevens de beperking van deze methode. Door de zeer vele zeeuwse elementen is deze methode buiten Zeeland niet zo geschikt. Dat was overigens ook niet de bedoeling van de schrijver. Het is wel een aardig idee voor anderen om over te nemen.

3. Aansluiting bij de recente didactiek

De methode ademt een zeer jonge verfrissende sfeer uit. Om te beginnen is de tekst zeer kindvriendelijk geschreven. Het is alsof je de leraar zo de les hoort vertellen. "De tekst" praat als het ware tegen de leerling. Verder heeft men geprobeerd steeds een duidelijk herkenbare structuur aan te brengen: Instap- basistoef- opdrachten. De kracht van de didactiek zit hem in de afwisseling, maar vooral in de opdrachten. Er wordt veel met bronnen gewerkt. De leerlingen moeten soms zelf heel daadwerkelijk aan de slag. Bijvoorbeeld het uitzoeken van een eigen stamboom, waaraan het bezoeken van een archief verbonden is. Ook moeten ze zelf dingen opzoeken in een encyclopedie. Plaatjes en teksten worden bevroegd. Ook leert men de leerling meningen van anderen uit teksten te halen en zelf een mening te formuleren.

Naast het kindvriendelijk-zijn, is deze methode uitermate docentvriendelijk. Er is een aparte docentenhandleiding bij die zeer precies aangeeft hoe een les zou kunnen verlopen. Zeker voor beginnende docenten is dat ideaal. Men geeft zelfs aan, wanneer iets uitgedeeld moet worden en wanneer iets in dictaatvorm moet worden opgeschreven.

Al met al is het min of meer geslaagde poging om in deze tijd een "up to date", kindvriendelijke, reformatische geschiedenis methode te schrijven. Over kinderziekten als de te lange tekst bij het laatste hoofdstuk moet men niet vallen. Het is de moeite waard een exemplaar op te vragen om daar als geschiedenisdocent je voordeel mee te doen. *Confrontatie* is niet te koop, slechts een idee voor andere, maar een goed idee!!!

Peti Luteijn

Scriptiebespreking

L. Drint, *De kerk een thuis? Het conflict rond ds. van der Ziel en het ontstaan van de Tehuisgemeente. De kerkstrijd in Groningen in de jaren zestig*, doctoraal-scriptie, faculteit der letteren, vakgroep geschiedenis, Rijksuniversiteit van Groningen.

De scriptie geeft een overzicht van de gebeurtenissen rond ds. A. van der Ziel en de Tehuisgemeente en gaat in op de inhoud en betekenis van de Open Brief. Dit overzicht is geplaatst in het kader van het model en de theorie, die dr. J. Hendriks geeft in zijn dissertatie *Emancipatie van de Gereformeerden*. Tevens is in deze scriptie een hoofdstuk opgenomen over de recente ontwikkelingen in de vrijgemaakte kerken. Het gaat daarin met name om de vraag in welke mate de vrijgemaakte kerken zich in een spanningsveld tussen verkerkelijking en verwereldlijking bevinden.

Dat de jaren zestig niet zonder onrust en breuk aan de vrijgemaakte kerken voorbijgingen, werd zeker ervaren in het Noorden des lands. In Groningen ontstond na een langdurig, slepend en verstrekkend conflict, de Tehuisgemeente. Dit was enerzijds een gevolg van de spanningen in de vrijgemaakte kerken, anderzijds een oorzaak van de uitbarsting van die spanningen in de rest van het land.

Kernvraag in de kwestie die tot de breuk leidde in de vrijgemaakte kerken, was: welke ruimte is er voor verschil in interpretatie ten aanzien van de kerk, de belijdenis en de kerkscheuring waaruit de vrijgemaakte kerken zijn ontstaan? Een andere formulering voor deze vraag zou kunnen zijn: wat is gereformeerd?

Toen in 1944 de vrijgemaakte kerken ontstaan waren, hadden de vrijgemaakten verschillende motieven voor hun kerkkeuze. Een deel had zich vrijgemaakt vanwege de kerkrechtskrenking, voor anderen was het leergeschied van cruciaal belang. Weer anderen hoopten in de vrijgemaakte kerk meer ruimte te vinden voor verschillende visies op de kerk en belijdenis. In de eerste jaren was men nog eensgezind verontwaardigd over het geschonden kerkrecht en bouwde men samen aan de opbouw van het vrijgemaakte kerkelijk leven. In de periode van de opbouw kwamen barsten toen bleek dat men verschillend dacht over de betekenis van de Vrijmaking en de noodzaak van "doorgaande reformatie". Niet iedere vrijgemaakte zag in isolement de kracht verborgen liggen en niet ieder wilde alle banden breken met hen die kerkelijk andere wegen gekozen hadden. Voor hen was lidmaatschap van het GPV en de oprichting van eigen scholen en het streven naar een eigen dagblad geen logische consequentie van hun kerkkeuze.

Stemmen die in de jaren vijftig en zestig opgingen voor het recht van religieuze oppositie en die zich verzetten tegen de 'doorgaande reformatie', werden gehoord in de bladen *Opbouw*, *Contact* en *Gereformeerde Stemmen*. Dit laatste blad was een tijdelijk om de veertien dagen verschijnend periodiek, opgericht door enkele leden van de kerk van Groningen-Zuid, om uiting te geven aan het protest tegen de schorsing van ds. van der Ziel. Deze predikant had deelgenomen aan enkele gesprekken met deputaten van de gereformeerd synodale stadskerken van Groningen, tegen de wil van zijn kerkeraad in. De kerkeraad achtte dergelijke gesprekken namelijk ongeoorloofd terwijl ds. Van der Ziel ze juist zag als gehoorzaamheid aan het gebod van God (Johannes 17).

De tuchtzaak sleepte zich voort van 1961 tot 1965. Eind 1964 sprak de Generale Synode van Rotterdam-Delfshaven (met 14 stemmen voor en 13 tegen) uit dat ds. Van der Ziel wel degelijk schorsingswaardig was. Niet lang daarna werd ds. Van der Ziel door de kerkeraad van Groningen-Zuid afgezet uit zijn ambt. De kerkrechtelijke gronden en de kerkrechtelijke procedure werden door velen in Groningen en in de rest van het land, zo niet verwerpelijk dan toch zeer dubieus gevonden. Zij zagen in de zaak-ds. Van der Ziel een symptoom van een verontrustende ontwikkeling in de vrijgemaakte kerken. De ontwikkeling namelijk dat (huns inziens) een bepaalde visie op de Vrijmaking en de "doorgaande reformatie" dwingend werd

opgelegd.

In Groningen waren de medestanders ds. van der Ziel en zijn vrienden gevolgd toen dezen samenkomsten gingen houden in het congrescentrum Het Tehuis. Deze plaatselijke breuk kreeg landelijk proporties toen de Open Brief verscheen. Dit schrijven werd aan de Tehuisgemeente gericht in antwoord op hun verzoek om steun en voorbede. De opsteller van de brief, ds. B.J.F. Schoep, werd door de Generale Synode van Amersfoort-West niet aanvaard als afgevaardigde omdat de Open Brief als strijdig werd beoordeeld met de belijdenis van de vrijgemaakte kerken. De Particuliere Synode die ds. Schoep had afgevaardigd was van mening dat de Open Brief verkeerd was geïnterpreteerd in Amersfoort. Omdat beide partijen op hun standpunt bleven staan, raakten een honderdtal gemeenten buiten het verband van de vrijgemaakte kerken. In 1972 namen deze kerken de naam aan van Nederlands Gereformeerde Kerken.

(Op de scriptie berust een embargo onder meer omdat er vertrouwelijke informatie in verwerkt is.)

Rectificatie en Oproep

In het verslag in *Transparant* van juli over de studieconferentie van 27 april 1991 over Israël en het Nabije Oosten stonden enige onjuistheden. Door mij is niet gesteld dat we de historische dateringen en gegevens uit de Bijbel zo goed mogelijk moeten bestuderen "om de bijbelkritiek de mond te snoeren". Ik heb er juist voor gepleit goed kennis te nemen van de vele publikaties met betrekking tot de geschiedenis van het Oude Nabije Oosten die vaak afkomstig zijn van bijbelkritische geleerden, en de gegevens daaruit in verband brengen met gegevens uit de Bijbel. Dan hebben we een *weerwoord tegen* dergelijke bijbelkritische publikaties. Dat is wel wat anders dan wat in het verslag staat. We dienen dus steeds bereid te zijn tot discussie na grondige kennisname van zowel de argumenten van de bijbelkritische geleerden als de schat aan historische gegevens uit het Oude Testament.

Als de gebeurtenissen die in de Bijbel geschreven worden juist geda-teerd worden, blijkt er steeds overeenstemming te bestaan tussen de gegevens uit de Bijbel en die we kunnen afleiden uit profane bronnen. Er is op dat terrein nog veel materiaal te bestuderen.

Mijn vergelijking met een verslag van verschillende getuigen sloeg niet op de Bijbel, zoals uit het verslag zou kunnen worden afgeleid. Ik wees ten aanzien van het woord 'betrouwbaarheid' erop dat een getuige ondanks het weglaten van bepaalde feiten, die hij niet belangrijk acht, een betrouwbaar verslag gegeven kan hebben.

drs. J.G. van der Land

Een Werkgroep Geschiedenis Oude Nabije Oosten en Israël i.o., een *persoonlijk initiatief* van ondergetekenden, acht het van groot belang dat er voor het christelijk voortgezet onderwijs lesmateriaal komt waarin rekening wordt gehouden met de vele historische gegevens uit de Bijbel. Doel van de werkgroep is onder andere:

- het maken van lesmateriaal voor het voortgezet onderwijs, met bijbehorende teksten over het genoemde thema;
- het onderzoeken van historische relaties tussen Israël en de volken rondom Israël in de tijd van het Oude Testament;
- het toegankelijk maken en publiceren van teksten die de historische achtergrond van de vroegste geschiedenis van Israël kunnen verduidelijken.

Ieder die belangstelling voor deze zaken heeft en in welke vorm dan ook mee wil helpen bij het vervaardigen van lesmateriaal over of onderzoek naar aspecten van dit thema, wordt verzocht contact op te nemen met één van beide ondergetekenden.

drs. J.G. van der Land
Cannenburg 23
3772 BH Barneveld
tel. 03420-14479

C. Vos
De Finne 29
8633 KW IJsbrechtum

Personalia

Dhr. drs. C. Blenk studeerde geschiedenis en theologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Momenteel is hij Nederlands Hervormd predikant te Amsterdam. Daarnaast doceert hij oecumena/kerkgeschiedenis 20e eeuw aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk. Hij publiceerde onder meer *Kerk en wereldgeschiedenis van de 20e eeuw* (1988).

adres: Cannenburg 78
1081 HC Amsterdam
tel. 020-6448789

Dhr. drs. P. van Dalen studeerde geschiedenis, internationale betrekkingen en Nederlands recht aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Hij gaf les op middelbare- en hoger-onderwijsinstellingen en was werkzaam bij de SGP/RPF/GPV-fractie in het Europees Parlement. Sinds 1989 werkt hij als senior beleidsmedewerker bij het ministerie van Verkeer en Waterstaat, belast met de coördinatie van het EEG-beleid van het ministerie.

adres: Muntslag 58
3991 WV Houten
tel. 03403-76971

Dhr. drs. G.B. Ekelmans is wetenschappelijk medewerker van de Mamix van Sint-Aldegonde Stichting, het wetenschappelijk studiecen-trum van de RPF.

adres: Europaring 180
7641 DE Wierden
tel. 05496-76594

Dhr. drs. A.M. Oostlander is voormalig directeur van het wetenschap-pelijk instituut voor het CDA en is momenteel lid van het Europees Parlement. Hij is vast lid van de commissie jeugd, cultuur, onderwijs, media en sport en plaatsvervangend lid van de politieke commissie en van de subcommissie mensenrechten.

adres: Gentiaanveld 19
7006 TB Doetinchem
tel. 08340-62223

Dhr. L.M.P. Scholten is directeur van de Gereformeerde Bijbelstich-ting, docent aan de predikantsopleiding van de Gereformeerde Ge-meenten in Nederland en hoofdbestuurder van de SGP. Hij was voor-heen werkzaam in de journalistiek en in de uitgeverij. Hij publiceerde naast andere boeken en vele artikelen *Contributie 1991 Opdat er eer in onzen lande woon'* (1980) en *Het Wilhelmus* (1987).

adres: 's-Gravenweg 240
2903 LW Capelle aan den IJssel
tel. 010-4500721

Dhr. drs. J.J. Verboom studeerde Geschiedenis en Internationaal Recht aan de Rijksuniversiteit Leiden en is medewerker van de SGP-Tweede Kamerfractie en van ir. L. van der Waal.

adres: Douzstraat 53
2581 RW Den Haag
tel. 070-3503692

Dhr. ir. L. van der Waal is lid van de SGP en maakt sinds 1984 deel uit van het Europees Parlement. Hij richt zich met name op vervoer en op economische zaken, maar schenkt daarnaast ook aandacht aan institutionele kwesties, landbouw, milieu en sociale zaken.

Adres: Lagendijk 60
2981 EM Ridderkerk
tel. 01804-25064

NIEUW !!

In de VCH-Repro-Reeks is een nieuwe brochure (nr. 9) verschenen.

A.A. van Schelven:

Willem van Oranje's geloof en godsdienstpolitiek. Rede uitgesproken ter herdenking van 's prinsen geboorte, in een publieke zitting van den senaat der Vrije Universiteit te Amsterdam.

Oorspronkelijke uitgave: 1933.

Leden betalen voor deze uitgave f 5,-; niet-leden betalen f 7,50. Prijzen exclusief verzendkosten.

Bestellingen kunnen gericht worden aan het VCH-secretariaat
Postbus 24062
3502 MB Utrecht

Christelijk geschiedenisonderwijs

Van het christelijk onderwijsblad *BEZINNING*, dat vanuit een bijbelse visie voorlichting wil geven over ontwikkelingen rondom het christelijk onderwijs, is een themanummer verschenen over het thema: *christelijk geschiedenisonderwijs*. In dit nummer worden onder andere doelstellingen voor geschiedenis vanuit een bijbelse visie genoemd. Ingegaan wordt op de vraag hoe we vanuit een christelijke visie de geschiedenis van het Oude Nabije Oosten in relatie tot de geschiedenis van Israël dienen te behandelen, rekening houdend met de historische gegevens in het Oude Testament. Vanuit dit oogpunt wordt een aantal geschiedensismethoden beoordeeld. Verder wordt een christelijke visie op de geschiedenis gegeven. Het themanummer kan besteld worden door f 2,50 over te maken op giro 2974537 t.n.v. BEZINNING te Amersfoort met vermelding: nummer christelijk geschiedenisonderwijs.

KOOL BOEKEN

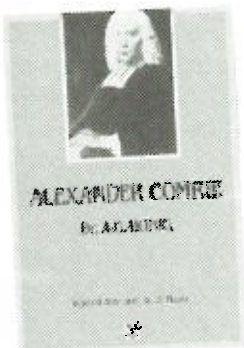
**Breng eens vrijblijvend een bezoek
aan onze nieuwe zaak,
ZANDSTRAAT 31 te VEENENDAAL
(tegenover de „Scheepjeshof“)**

Naast de collectie nieuwe boeken een ruime sortering wenskaarten, CD's, LP's en (preek)cassettes.
Grote sortering tweedehands boeken in ons antiquariaat. (bovenverdieping) en honderden scherp afgeprijsde boeken.

KOOL BOEKEN VOOR HET HELE GEZIN

Ook uw telefonische en schriftelijke bestellingen worden door ons uitgevoerd.
Gaarne zijn wij u van dienst en tot ziens in onze nieuwe zaak. De koffie staat voor u klaar.
Ook voor in- en verkoop van tweedehands boeken (enkele of gehele bibliotheek; kontante betaling).

(Kerk)historie

■ Dr. A.G. Honig
Alexander Comrie

Ingeleid door:
prof. dr. D. Nauta

De biografie van de bekende nadere reformator Comrie (1707-1774). Met uitgebreide aandacht voor zijn dogmatiek en polemiëk met tegenstanders. Fraaie heruitgave.

Paperback, 392 blz. **f 48.50**

■ Dr. G. van den End
Guilielmus Saldenus (1627-1694)

Een praktisch en irenisch theoloog uit de Nadere Reformatie

Een informatieve en boeiend geschreven biografie van Saldenus, met uitgebreide aandacht voor zijn werk en zijn visie op vele zaken, o.a. het verbond, de prediking, volksvermaken en de gevestigde kerk. Fraai uitgevoerd.

Paperback, 319 blz. **f 49.50**

■ Dr. F.J. Los
Wilhelmus à Brakel

Ingeleid door:
prof. dr. W. van 't Spijker

Het standaardwerk over één van de belangrijkste figuren binnen de Nadere Reformatie en auteur van de 'Redelijke Godsdienst'.

Paperback, 334 blz. **f 46.50**

■ David Dolan
De strijd om het beloofde land

De verhouding Israëliërs en Arabieren in verleden, heden en toekomst

Ingeleid door Lance Lambert
Een boeiende beschrijving van de achtergrond en de huidige ontwikkelingen in het Midden-Oostenconflict.

Paperback, 222 blz. **f 29.95**

■ Flavius Josefus

Het leven van Herodes

Deze aangrijpende levensbeschrijving van, Koning Herodes geeft een goed beeld van de tijd rond Christus' geboorte.

Paperback, 152 blz. **f 24.95**

■ Dr. J. van Oort
Bediening van het heil

Augustinus over de prediking

Augustinus' visie op de Schrift en prediking van het Woord. Een belangrijk boek voor ambtsdragers.

Paperback, 62 blz. **f 14.95**

Al onze uitgaven
zijn verkrijgbaar
in de boekhandel.

UITGEVERIJ J.J. GROEN EN ZOON
POSTBUS 11031, 2301 EA LEIDEN